T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİSİPLİNLERARASI BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR
ANABİLİM DALI

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA TİKA BAĞLAMINDA YUMUŞAK GÜÇ KULLANIMI VE BALKANLAR

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Yasin Furkan HAVA

Tez Danışmanı
Doç.Dr. Aşkın KOYUNCU

Çanakkale- 2016

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Türk Dış Politikasında TİKA Bağlamında Yumuşak Güç Kullanımı ve Balkanlar" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

28/06/2016

Yasin Furkan Hava

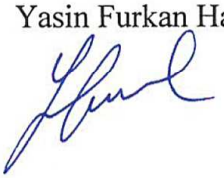

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

YASİN FURKAN HAVA' ya ait "TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA TİKA BAĞLAMINDA YUMUŞAK GÜÇ KULLANIMI VE BALKANLAR"
Adlı çalışma, jürimiz tarafından DİSİPLİNLERARASI BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR Anabilim Dalı,
BALKAN ARAŞTIRMALARI Bilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirligi/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üye Doç. Dr. Aşkın KOYUNCU

(DANIŞMAN)

Üye Doç. Dr. Murat YILDIZ

Üye Yrd. Doç. Dr. İlker Yasin AYDINKAYA

Tez No: 10116530
Tez Savunma Tarihi: 28.06.2016

ONAY

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü
25./07./2016

ÖZET

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA TİKA BAĞLAMINDA YUMUŞAK GÜÇ KULLANIMI VE BALKANLAR

Soğuk Savaş sonrasında, uluslararası sistemde yeni bir düzen ortaya çıkmıştır. Akademik alanda bu yeni düzeni anlamlandırmak için Neoliberalizm, Neorealizm ve Konstraktivizm gibi yeni kavramlar, teoriler ve hipotezler geliştirilmiştir. Yumuşak güç kavramı böyle bir ortamda, Soğuk Savaş sonrasında Joseph Nye tarafından ortaya atılmıştır

Yumuşak güç, bir devletin, arzuladığı davranışı karşı tarafa, zor veya sert güç kullanmadan, çekicilik ve cazibe gibi unsurları kullanarak, rızası ile yaptırabilme becerisidir. Yumuşak güç kavramıyla birlikte, gücün zorlayıcı ve baskıcı olmayan tarafına daha fazla önem verilmesi gerektiği savunulmuştur. Bu çerçevede konsantrik bir ülke olan Türkiye, siyasi hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla, yumuşak güç stratejisini geliştirmeye ve etkin araçlar üretmeye başlamıştır.

Bu bağlamda çalışmamızda, TİKA'nın Türkiye'nin yumuşak güç enstrümanlarından biri olarak değerlendirilebileceği ileri sürülmektedir. Zira Türkiye TİKA'yı, köklü tarihi ve kültürel bağları olan Balkanlarda, aktif bir şekilde kullanmaya çalışmaktadır. TİKA'nın, Balkanlar'da yürüttüğü, teknik yardım faaliyetleri ve kültür projeleri, bölgede Soğuk Savaş sonrası bağımsızlığını kazanan devletlerin kalkınmalarına yardımcı olmakta ayrıca silinmek üzere olan Osmanlı mirasını yıkımdan kurtarmaya ve hatırlatmaya çalışmaktadır. Bununla birlikte, TİKA'nın yürüttüğü faaliyetler, Türkiye'nin bölge ülkeleri ve halkları ile ilişkisini geliştirmekte, Türkiye'nin tanıtımını yapmakta ve ülkenin dünyadaki ve bölgedeki imajına olumlu yönde katkılar sunmaktadır.

Bu çalışmada, Yumuşak güç kavramının kökeni, anlamı, özellikleri ve problemleri tartışılmaktadır. Bunun yanında Tezde, yumuşak gücün Türk dış politikasındaki yeri, imkânı ve kaynakları; Türkiye'nin Balkanlarla olan ilişkisi ve TİKA'nın, kuruluşu, yapısı, görevleri, vizyonu ve 1992-2013 yılları arasında, Balkanlar'da yürüttüğü faaliyetler konu edilmektedir.

Anahtar Kelimler: Yumuşak Güç, TİKA, Türk Dış Politikası, Balkanlar

ABSTRACT

IN THE CONTEXT OF TIKA USE OF SOFT POWER IN TURKISH FOREIGN POLICY AND BALKANS

After the cold war, a new order raised in international system. In order to explicate the new order, new hypotheses, theories and concepts such as Neoliberalism, Neorealism and Constructivism were improved in academic area. The concept of soft power was put forward by Joseph Nye after the cold war.

The Soft Power is the ability of states by which they make other states done their wills by persuading and using the instrument of attraction and charm. In concurrence with the concept of soft power, it was supported that non-coercive and non-pressing parts of power must be prioritized. Within this framework, as a concentric country Turkey started to improve its soft power strategy and to develop efficient instruments in order to reach its aims.

In this context, our thesis argues that TIKA may be evaluated among the soft power instruments of Turkey. Because Turkey uses TIKA efficiently in Balkans where has deep-rooted historical and cultural ties with Turkey. The performances such as technical aiding and cultural projections which TIKA undertake in Balkans for Turkey helps the developing process of these post cold war countries and tries to reestablish Ottoman heritage in Balkans. The performances undertook by TIKA improves Turkey's relationship with region's states. These performances introduces Turkey to the region and they affects positively on Turkey's image around the region and the world.

The subject of this thesis is the root, meaning, characteristic of soft power. This thesis deals with the problems such as the place, possibility and sources of soft power in Turkey's foreign policy. In addition to these topics, another subject of this thesis is Turkey's relationship with Balkans, TIKA's inauguration, its structure, duties and vision and lastly its activities in Balkans between 1992-2013.

Key Words: Soft Power, TİKA, Turkish Foreign Policy, Balkans

ÖNSÖZ

Yumuşak Güç kavramının 1990'larda Joseph Nye tarafından ortaya atılmasıyla Türkiye'de bu kavram akademik çevrelerde tartışılmaya başlanmıştır. Yumuşak güç en basit ifadeyle birinin arzu ettiği davranışı, karşı tarafa, zor veya sert güç kullanmadan, çekicilik, ortak değerler ve işbirliği yöntemleri kullanarak, rıza ile yaptırabilme becerisidir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere, kavramın esnekliği, nasıl hesaplanacağı, gücün yumuşak boyutunun nasıl kullanılacağı problemi tartışılmaya devam edilmektedir. Uluslararası İlişkiler (inter)disiplini içerisinde güç unsurları arasında yerini alan kavramın, diğer güç unsurları ile ilişkisi, ayırt edici yönlerinin tam anlamı ile belirlen(e)memesi ve popüler hale gelmesi kavramın kapsamı dışına çıkarılmasına neden olmaktadır.

Günümüzde tazeliğini koruyan kavramın, öncelikle kapsamı, Türk Dış Politikası'ndaki imkânları, Türkiye'nin yumuşak gücü ve kullandığı araçlar sorusu zihinlerde önemli yer tutmaktadır. Diğer yandan 1992 yılında, SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığını ilan eden devletlere ve gelişmekte olan ülkelere teknik yardım hizmeti sağlamak amacıyla kurulan TİKA'nın çalışmalarının yumuşak güç ile ilişkisi, Türk dış politikasına etkileri, Türkiye'nin köklü tarihi ve kültürel bağlarının olduğu Balkanlar'daki faaliyetleri, Türkiye'nin bölgede yumuşak gücü kullanma imkânı ve Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile ilişkisi de merak konusudur. Bu soru(n)lara cevap bulmak amacı, bizi bu çalışmayı yapmaya yöneltmiştir.

Yumuşak güç kavramının mahiyeti, kullanımı, kaynakları, hesaplanması, diğer güç türleri ile arasındaki farklar ve Türk dış politikasındaki imkânı, Türk dış politikasında Balkanların yeri ve önemi, TİKA adlı kuruluşun yapısı, Balkanlardaki faaliyetleri ve yumuşak güce katkıları tezimizin temelini ve genel çerçevesini oluşturmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde uluslararası sistemdeki dönüşümün ortaya çıkardığı durum ve yeni yapının uluslararası sistemdeki güç anlayışına etkisi ele alınmıştır. "Kavramsal Çerçeve ve Temel Terimler" başlığını verdiğimiz ilk bölümün ortaya çıkışında öncelikle, güç terimi ve yumuşak güç konusuyla ilgili kavramın üreticisi olan Joseph Nye'ın eserlerindeki veriler incelenmiş. Buna ek olarak farklı kitaplardaki ve makalelerdeki

bilgiler kompoze edilerek, kavram ile ilgili yorumlar, kavramın çerçevesi, pratikte nasıl kullanılacağı ve problemli doğası, tespit edilmeye ve açıklanmaya çalışılmıştır. "Türkiye'nin Yumuşak Gücü" başlığını taşıyan ikinci bölümde, Türkiye'nin yumuşak gücüne imkân tanıyan ve kaynak teşkil ettiği düşünülen unsurlar tespit edilerek yorumlanmıştır. Bu aşamada, Türkiye'nin, coğrafyası, tarihi dokusu, kültürü, iç ve dış politikası, ekonomik kapasitesi, askeri gücü ve kurumlarının yumuşak güce etki eden boyutları tespit edilerek, ülkenin yumuşak gücünün kapasitesi kavramın verdiği fırsatlar ölçüsünde açıklanmıştır. Bu açıklamalar yapılırken öncelikle bölümün geniş bir alanı içermesi ve her başlığın ayrı bir tez konusu olabilecek bilimsel derinliğe sahip olması nedeniyle, konularla ilgili klasik sayılabilecek kitaplar ve makalelerdeki bilgiler taranmış, özetlenmiş, yorumlanmaya ve yumuşak güçle olan ilişki ağı örülmeye çalışılmıştır. Çalışmamızda "Türkiye ve Balkanlar" başlığını taşıyan üçüncü bölümde, Balkan kelimesinin kökeni, bölgenin özellikleri ve sınırları, Türkiye'nin Balkanlarla olan köklü bağları, bölge'nin önemi, Atatürk dönemi Türkiye'nin Balkan politikası, Soğuk Savaş sonrası ve Ak Parti dönemi Türkiye'nin Balkan politikası konuları, yumuşak güçle ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Bu bölümde, Balkanlar üzerine yazılan bilimsel kaynaklar taranmış, Türk dış politikasının Balkanlara yönelik belli başlı davranış kalıpları tespit edilmeye çalışılmış mevcut dönemdeki dış politika anlayışı özellikle söylemler ve pratikler üzerinden değerlendirilmiştir.

"TİKA ve Balkanlar" başlığını taşıyan dördüncü ve son bölümde ise, 1992-2013 yılları arasında kurumun Balkanlarda yürüttüğü faaliyetler, kurumda yaşanan yapısal değişiklikler, kurumun temelleri, kuruluş amacı, vizyonu, yumuşak güç ile ilişkisi ve Türkiye'nin dış yardımları detaylı bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır. Bu noktada belirtilmesi gereken husus TİKA'yı konu edinen ilk çalışmanın bizimkisi olmadığıdır. Fakat bizim çalışmamız, Türk dış politikası, Balkanlar, TİKA ve yumuşak güç başlıklarını sentezleyerek aralarındaki ilişki ağını kuran ilk tez kapsamındadır. Ayrıca literatürdeki eserlerde kurumla ilgili eksik kalan bilgileri tamamlamaya çalışmaktadır. Diğer yandan bizim çalışmamıza temas eden makale boyutunda bir çalışma Soner Karagül tarafından "Türkiye'nin Balkanlardaki Yumuşak Güç Perspektifi: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı" başlığı ile Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi'nde 2013 yılında yayınlanmıştır. Fakat bu çalışma bizim kanaatimizce makale boyutunda olması hasebi ile kapsamlı ol(a)mamış ve TİKA'nın 2008 yılı öncesi bölgede yürüttüğü faaliyetler değerlendirilmeye tabi tutulmamıştır.

Bu bölüm yazılırken dikkat çeken önemli bir husus ise, TİKA'nın 2003 yılı öncesi Balkanlar'da ve diğer bölgelerde sürdürdüğü faaliyetlerinin tespit edilmesi için gerekli literatürün sınırlı ve kaybolmaya yüz tuttuğu olmuştur. Bu bağlamda bu çalışma 2003 yılı öncesi TİKA'nın Balkanlar'daki faaliyetlerini derlemesi ve değerlendirmesi açısından önem teşkil etmektedir. Bununla birlikte, bu bölüm hazırlanırken, kurumun yetkilileri ile görüşülmüş, verilen imkânlar çerçevesinde geçmiş yıllarla ilgili kaynak soruşturması yapılmış, TİKA'nın (1997, 1999-2001, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013 yıllarına ait) faaliyet raporları detaylıca incelenmiş ve elde edilen veriler kullanılmıştır. Bunların yanında kurum tarafından, Ocak 1994 ve Temmuz 2002 yılları arasında 156 sayı olarak yayınlanan Avrasya Dosyası adlı dergi ilk 10 sayı hariç taranmıştır. Ayrıca Avrasya Bülteni(Ağustos 2002-2011), Avrasya Etüdleri isimli dergiler de incelenmiş ve çalışmamızın kapsamında olan bilgiler tespit edilmiştir. Diğer yandan konuyla ilgili yazılan kitaplar, makaleler, tez çalışmaları da incelenerek olmayan bilgilere yer verilmeye eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır. Son olarak tezimizin sonuç kısmında ise araştırmayla ulaşılan sonuçlar ve elde edilen bilgiler ortaya konulmuştur.

Tezimizin ortaya çıkışında, her tezde olduğu gibi, çok değerli isimlerin ve kurumların katkıları ve yardımları olmuştur. Evvelemirde, araştırmamız boyunca hazakatli çalışmalarının yoğunluğu ve yorgunluğuna rağmen bizden her daim yardımlarını esirgemeyen, danışman hocam Doç. Dr. Aşkın KOYUNCU' ya şükranlarımı sunarım. Konunun araştırılması ve yazım sürecinde bize ev sıcaklığını yaşatan kıymetli İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) çalışanlarına, TİKA arşivinin tozlu rafları arasına benimle girme nezaketini gösteren çok kıymetli Dr. Mehmet KAHRAMAN' a ayrıca TİKA Balkanlar ve Doğu Avrupa Daire Başkanı Dr. Mahmut ÇEVİK' e, teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmam boyunca, beni motive eden kıymetli dostlarıma ve ömrüm boyunca kendilerine layık olmaya çalıştığım, çok sevdiğim annem Ayten HAVA ile babam Burhan HAVA' ya destekleri ve sabırları için, yetmeyecek olsa da, sonsuz teşekkür ederim.

Çanakkale-2016 Yasin Furkan HAVA

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**

ABSTRACT ..... **i**

ÖNSÖZ ..... **iii**

İÇİNDEKİLER ..... **vi**

KISALTMALAR CETVELİ ..... **viii**

TABLO VE ŞEKİLLER CETVELİ ..... **x**

GİRİŞ **1**

BÖLÜM I

TEORİK ÇERÇEVE VE TEMEL TERİMLER

1.1. Güç Terimi 4

1.2. Sert Güç Terimi 9

1.3. Yumuşak Güç Kavramı 10

1.3.1. Kavramın Ortaya Çıkışı ve Tanımı 10

1.3.2. Yumuşak Gücün Önemi 12

1.3.3. Yumuşak Gücün Kapsamı 15

1.3.4. Yumuşak Gücün Kaynakları 18

1.3.5. Yumuşak Gücün Kullanımı 22

1.3.6. Yumuşak Gücün Hesaplanması Problemi 26

BÖLÜM II

TÜRKİYE'NİN YUMUŞAK GÜCÜ

2.1. Türkiye'nin Mevcut Yumuşak Güç Kaynakları 33

2.1.1. Sabit Kaynaklar 33

2.2.2. Potansiyel Kaynaklar 39

2.2.2.1. İç Politika ve Değerler 39

2.2.2.2. Ekonomik Kapasite 43

2.2.2.3. Askeri Güç 48

2.2.2.4. Dış Politika 50

2.2.2.5. Kurumsal Kaynaklar 67

BÖLÜM III

TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE BALKANLAR

3.1. Balkanlar ve Sınırları 69

3.2 Balkan Coğrafyası ve Etnik Yapısı 72

3.3. Türkiye'nin Balkan Politikasını Etkileyen Faktörler 74

3.4. Atatürk Dönemi Türkiye'nin Balkan Politikası (1923-1938) 80

3.5. Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Balkan Politikası 84

3.6. Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Türkiye'nin Balkan Politikası 88

BÖLÜM IV

TİKA VE BALKANLAR

4.1. Dış Yardımlar ve Türkiye 95

4.2. TİKA ve Kuruluşu 96

4.2.1. Teşkilat Şekli ve Yapısı 98

4.2.2. TİKA'nın Statüsü ve Görevleri 102

4.2.3. TİKA'nın Vizyonu 104

4.2.4.TİKA Faaliyetleri'nin Kategorileri ve Sektörleri 105

4.2.5. TİKA ve Yumuşak Güç İlişkisi 107

4.3. TİKA'nın Balkanlar'daki Genel Görünümü 108

4.3.1. 1992-2003 Dönemi TİKA'nın Balkanlar'daki Faaliyetleri 111

4.3.2. 2004-2013 Dönemi TİKA'nın Balkanlardaki Faaliyetleri 119

SONUÇ 128

KAYNAKÇA 134

KISALTMALAR CETVELİ

AB:	Avrupa Birliği
AET:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AFAD:	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AGİK:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AK Parti:	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP:	Anavatan Partisi
BBC:	British Broadcasting Corporation
bkz.:	Bakınız
BM:	Birleşmiş Milletler
BYEGM:	Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü
CIA:	Central Intelligence Agency
CNN:	Cable News Network
çev.:	Çeviren(ler)
D-8:	Developing Eight
DAEŞ/IŞİD:	Irak Şam İslam Devleti - Terör Örgütü
der.:	Derleyen(ler)
DİE:	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT:	Devlet Planlama Teşkilatı
DSP:	Demokratik Sol Parti
ed.:	Editör(ler)
EKETİB:	Ekonomik, Kültürel, Teknik İşbirliği Başkanlığı
GATT:	General Agreement on Tariffs and Trade
GDAÜ:	Güney Doğu Avrupa İşbirliği Süreci
GSMH:	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF:	International Monetary Found
İHH:	İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
İİT:	İslam İşbirliği Teşkilatı
İKÖ:	İslam Konferansı Örgütü
KDK:	Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü

KEİ:	Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KFOR:	Kosovo Force
KKTC:	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOSGEB:	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MC:	Milletler Cemiyeti
MHP:	Milliyetçi Hareket Partisi
MİT:	Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanlığı
NATO:	North Atlantic Treaty Organization
No.:	Numara
OECD:	Organization for Economic Cooperation and Development
p.:	Page
pp.:	Pages
PKK:	Partiya Karkerên Kurdistanê (Kürdistan İşçi Partisi -Terör Örgütü)
PKO:	Proje Koordinasyon Ofisi
RKY:	Resmi Kalkınma Yardımları
s.:	Sayfa
ss:	Sayfadan sayfaya
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK:	Sivil Toplum Kuruluşları
T.C.:	Türkiye Cumhuriyeti
TESEV:	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TİA:	Türk İşbirliği Ajansı
TİKA:	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
TRT:	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
UNESCO:	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization
UNIDO:	United Nations Industrial Development Organization
Vol.:	Volume
WB:	World Bank
WTO:	World Trade Organization
YÖK:	Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı
YTB:	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

TABLO VE ŞEKİLLER CETVELİ

Tablo 1.1. Joseph Nye'a Göre Güç Çeşitleri 10
Tablo 1.2. Joseph Nye'a Göre Sert Güç ve Yumuşak Güç Davranış Çeşitleri 16
Tablo 1.3. Gulio Gallarotti'ye Göre Yumuşak Gücün Kaynakları 21
Tablo 2.1. Freedom House Verilerine Göre Türkiye'deki Yıllara Göre Özgürlük Oranları 42
Tablo 2.2. Dış Ticaret Göstergeleri (2000-2015)..... 45
Tablo 2.3. 2013 Yılında En Çok Küresel İnsani Yardım Yapan Ülkeler Sıralaması (İlk 10 Ülke) 46
Tablo 2.4. Türkiye'de İşsizlik Oranları (2005-2015) 47
Tablo 2.5. Türk Dış Politikasında Aktörler ve Yönelimler 55
Tablo 3.1. Oranlarla Balkan Ülkelerindeki Dini Gruplar 73
Tablo 3.2. Balkanlarda Osmanlı Egemenliği..... 75
Tablo 3.3. Balkanlar'dan Türkiye'ye Giden Göçmenler 78
Tablo 3.4. Türkiye'nin Balkan Ülkelerine İhracatı 91
Tablo 3.5. Gallup Balkan Monitor'ün Araştırmasına Göre Balkan Ülkelerindeki Türkiye algısı (%) 93
Tablo 4.1. Geçmişten Günümüze TİKA Başkanları 99
Tablo 4.2. 1992-2010 Yılları Arasında Açılan TİKA PKO'ları 101
Tablo 4.3. 1992-1996 Yılları Arasında Balkan Ülkelerine Yapılan Teknik Yardımlar (ABD Doları) 111
Tablo 4.4. 1992-1996 Yılları Arasında Balkan Ülkelerine yapılan Dış Yardımların Toplamı (ABD Doları) 112
Tablo 4.5. 1992-2010 Yılları Arasında TİKA'nın Balkan Ülkelerine Yaptığı Yardımların Miktarı (ABD Doları) 125
Tablo 4.6. 2007-2013 Yılları Arasında OECD'ye göre Türkiye'nin Balkan Ülkelerine Yaptığı RKY'nın Miktarı (Milyon ABD Doları)..... 126

Şekil 4.1. TİKA Organizasyon Şeması 100

GİRİŞ

Uluslararası siyaset geçmiş yıllara nazaran hızla değişmekte ve gelişmektedir. Değişim hayatımızın her alanında kendini hissettirmekte, içinde bulunduğumuz dönem geçmişle kıyaslandığında içerisinde farklı unsurları barındırmaktadır.

Değişim problemi eski çağlardan beri tartışılan ve üzerine kafa yorulan bir konudur. Toplumların ve sistemlerin sürekli değişim içerisinde olduğu artık aksiyomatik bir bilgi halini almış, değişimin hızı artmıştır. Yaşanan hızlı değişimlerden uluslararası sistem de etkilenmiştir. Bunun sonucunda yeni kavramlar ve teoriler ortaya çıkarak, uluslararası ilişkiler disiplini, her sosyal bilim alanında olduğu gibi, zamanın ruhuna ayak uydurmaya ve içinde bulunduğumuz dönemin özelliklerini açıklamaya çalışmaktadır. Zamanımızda, teoriler neo(yeni) ön ekini almakta, yaşadığımız dönemin geçmişten farklı olduğunu belirtmek amacıyla, post(sonrası) sıfatı kullanma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Soğuk Savaş döneminin son bulması, dünya sistemini değiştirmiş ve tarihi bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Dünya jeopolitiğinde yeni boşluk alanları ortaya çıkmış, çift kutuplu dünya düzeni yıkılmıştır. Bu gelişmelerin ardından, 11 Eylül 2001 saldırılarının ortaya çıkardığı durum da uluslararası siyasette yeni bir dönüşümü başlatmıştır. 11 Eylül terör saldırıları güvenliğin yalnızca sert güçle sağlanamayacağı yorumlarına kapı açmış, özgürlükler ve güvenlik arasındaki denge üzerine daha fazla düşünülmeye, uluslararası terör meselesi daha sık konuşulmaya başlanmıştır. Zikredilen olaylar sonrasında, uluslararası ilişkilerin yöntemleri değişmeye, kullanılan araç ve gereçler yenilenmeye, sistemde devletlerin rolü sorgulanmaya, ilişkilerde belirleyici rolü olduğu düşünülen devlet-dışı aktörlerin etkinliği artmaya başlamıştır. Diğer yandan küreselleşmenin ileri evreleriyle birlikte, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan değişim ve gelişim de benzer sonuçları doğurmuş, artık sosyal medya baskısı, siber saldırı gibi meydan okumalarla karşılaşılmıştır.

İçinde bulunduğumuz tarihi aralık için, post-modern, post-kapitalizm, bilgi toplumu, sanayi sonrası dönem gibi isimlendirmeler kullanılmakta ve bu zamanın koşulları, uluslararası ilişkilerde temel amaç olarak görülen ve literatürde önemli bir yeri

olan gücün doğasını, dağılımını ve kullanımını etkilemekte ve dönüştürmektedir.[1]Tarihte güç her devletin ve milletin arzuladığı bir olgu olarak karşımıza çıkmış, insanın bir güç mücadelesi içerisinde olduğu düşüncesi çoğu zaman vurgulanmıştır. Yeni dönemde yöneticiler ve teorisyenler, güç denilince zihinlerde canlanan zorlama, dayatma, savaş gibi sözcüklerin ülkelere faydası ve zararı üzerine daha fazla düşünmeye başlamıştır. Uluslararası siyasette; küresel barış, ekonomik istikrar, bütünleşme, çok-kültürlülük, çoğulculuk, demokrasi, insan hakları, evrensel hukuk, karşılıklı bağımlılık, kurumsallaşma, barış odaklı dış politika gibi değerler önem kazanırken, savaş, çatışma, hegemonya, emperyalizm gibi unsurlar önemini değilse de değerini yitirmeye başlamıştır. Bu şartlar altında gücün kullanımına yönelik farklı enstrümanlara başvurma ve gücün değer üretebilecek boyutuna önem verme ihtiyacı hissedilmiştir. Aytekin Yılmaz'ın da ifade ettiği gibi bugün açık güç kullanımı yerine gücün diğer boyutları öne çıkmaya başlamıştır.[2]Yani zorlama ve savaşma yerine fikirler, kurumlar, kültür, siyasi değerler ve benzer araçlar yoluyla karşı tarafı ikna etme sanatı değer kazanmıştır. İleriki sayfalardaki açıklamalarla aşikâr olacağı üzere, güç konusunda yaşanan dönüşümle birlikte,1990'lı yıllarda, kültür, dış politika ve siyasi değerlere dayanan, karşı tarafı, sert güce başvurmadan, cazibe ve çekicilik gibi unsurlar ile ikna edebilme, tercihlerini etkileyebilme yetisi olarak tanımlanan, yumuşak güç kavramı ortaya atılmıştır.

Günümüzde, gelişmiş devletler yumuşak gücü dikkate alan politikalara ve faaliyetlere önem vererek, yeni dış politika araçları geliştirmeye ve yeni kurumlar kurmaya başlamışlardır. Bu bağlamda uluslararası ilişkiler alanında; kamu diplomasisi, kültürel diplomasi, dini diplomasi, insani yardımlar gibi kavramlar ve konular ön plana çıkmış ayrıca devletler dış politikalarında, gücün değişen doğası sonrası ortaya çıkan araçları, etkin kullanmak için yarışmaya başlamışlardır.

Zikredilen gelişmeler sonrasında, Türkiye Cumhuriyeti de zamanın ruhuna uygun bir şekilde gücün yumuşak boyutunu dikkate almıştır. Soğuk Savaşın sona ermesi, SSCB ve Yugoslavya gibi ülkelerin dağılması, Türkiye'nin çevresinde bir güç boşluğunu doğurmuştur. Türkiye bunu bir fırsat olarak görerek, çevre ülkelere ve bölgelere açılma siyaseti izlemeye, bu sebeple de gerekli dış politika araçları üretmeye çalışmıştır. Bu amaçla da ilk olarak, 1992 yılında TİKA'yı, Orta Asya ülkeleri ve komşu bölgelere yardım sağlamak amacıyla kurmuştur. İleriki yıllarda da Türkiye, kamu diplomasisi, kültürel

[1]Bkz. Joseph Nye, *The Future of Power*, Public Affairs, New York 2011, ss. 113-117.
[2] Aytekin Yılmaz, *Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler,* Kadim Yayınları, Ankara 2012, s.159.

diplomasi, Diaspora diplomasisi gibi alanlara yönelik faaliyetler yürüten kurumsallaşma çalışmalarını ortaya koymuştur. 1992 yılında faaliyetlerine başlayan TİKA, Türkiye'nin köklü tarihi ve kültürel ilişkileri olan Balkanlar coğrafyasına yayılmıştır. Balkanlar'da insani yardım, teknik yardım ve kültürel mirasın korunması gibi alanlarda faaliyetlerini sürdüren kurum, Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ilişkilerinde etkili bir rol oynamıştır. Türkiye'nin 1990'lı yıllarda artan bölgesel açılım siyaseti, son yıllarda yumuşak güç araçlarıyla daha etkin bir şekilde yürütülmeye başlamıştır. Bu politikalarla, dünyada insani yardımlara ve değişen diplomasi türlerine önem veren modern ve güçlü Türkiye imajı üretmeye yönelik adımlar atılmıştır.

BÖLÜM I

TEORİK ÇERÇEVE VE TEMEL TERİMLER

1.1.Güç Terimi

Güç ile ilgili yazmaya başlamadan önce, yapılacak açıklamaları daha sarih kılmak adına kavram ve terim ayrımına başvurmak zorunludur. Terim, bilim, sanat ve meslek dalıyla veya konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı ifade eden kelimedir. Kavram ise bir nesnenin veya olayın zihindeki soyut ve genel tasarımı, mânâsıdır. En basit şekliyle, nesnelerin ve olguların zihnimizde kavramları, terimlerin ve sözcüklerin ise anlamları olur.

Güç, her sözcük gibi, farklı bilim dallarında farklı anlamlara sahiptir ve her disiplin, gücü kendi içerisinde terimleştirmiş ve ona farklı anlamlar yüklemiştir. Bir siyaset bilimcinin güce yüklediği anlam ile bir fizikçinin güce verdiği mana'nın farklı olması gayet tabiidir. O, bazılarına göre kapasiteyi, bazılarına göre etkiyi, bazılarına göre ise kıyaslandığında bir anlamı olan göreceli bir kavram, "bazılarına göre politikanın amacı, bazılarına göre ise amaca ulaşmada bir araçtır."[3]

Joseph Nye, "Güç, hava durumu gibidir, herkes ona bağlıdır ve onun hakkında konuşur; fakat çok azı onu anlar"[4] diyerek gücün anlamlandırılmasına ilişkin probleme dikkat çekmiştir. Uluslararası ilişkiler disiplininde güç kavramının anlamı konusunda detaylı bir açıklama yapıldığını söylemek çok zordur.[5] Güç bir yazar tarafından, portmanto bir kavram olarak açıklanmıştır ve bu yüzden, imkânsız olmasa da kesin bir tanımını yapmak zordur [6]. Diğer yandan, bir şeyin mahiyetini ortaya koymak için o şeyin tanımını yapmak gerekmektedir. Güç (power, pouvoir, macht), bir uluslararası ilişkiler sözlüğünde, "bir devletin kendi çıkarlarını koruma ya da taleplerini karşı tarafa kabul ettirme konusunda sahip olduğu maddi ve manevi potansiyel" [7] olarak tanımlanmıştır. Güç

---

[3]Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 5. Basım, Alfa Yayınları, İstanbul 2004, s. 120

[4] Joseph S. Nye, *Dünya Siyasetinde Başarının Yolu Yumuşak Güç*, (çev. Rayhan İnan Aydın), Elips Kitap, Ankara 2005, s. 11.

[5] Oktay F. Tanrısever, "Güç", (der. Atilla Eralp), *Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, 7. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 53.

[6] Graham Evans; Jeffrey Newntham, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, (çev. Ahsen Utku), Gökkubbe, İstanbul 2007, s. 242.

[7] Ahmet Emin Dağ, *Uluslararası İlişkiler Diplomasi Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2004, s. 353.

sözcüğünün İngilizce muadili olan "power" kelimesi Latince ve Fransızca kökenli olup -e-bilmek veya muktedir manasına gelmekte, benzer şekilde Almanca karşılığı "macht" olan kelime ise "mögen" bazılarına göre "machen" [8] kökünden olup, benzer anlamı taşımaktadır.[9] Bu çerçevede güç bir eylemi gerçekleştirebilme yetisini sağlayan araç hükmündedir.

> "Güç, insanlık tarihi kadar eski, kadim bir mefhumdur ve onun mahiyeti ve önemi hakkında geçmişten günümüze çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Thucydides'ten İbn Haldun'a, Clausewitz'den Morgenthau'ya kadar siyasi tarihin seyri ve siyasi aktörlerin bu seyir içindeki konumları konusunda çalışmalar yapan düşünürlerin odaklandıkları temel soru gücün tanımı, tezahürleri ve eksen değişimi ile ilgili olmuştur."[10]

Realizmin ilk savunucularından sayılan Thucydides, uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde klasikler arasında yerini alan, "Peloponez Savaşı Tarihi" adlı eserinde, Atinalılarla Spartalıların arasında çıkan savaşın (M.Ö.431-404) sebebini açıklarken savaşa dâhil olan şehir devletlerinin davranışlarına odaklanarak, savaşı kaçınılmaz kılan sebebin "Atina'nın büyüyen gücü ve bunun Spartalılar da (Lacedemon) yarattığı korku olduğunu söylemiştir."[11]Bu anlamda Thucydides için anahtar kelime güçtür. Thucydides'le realizm noktasında benzer düşünceleri paylaşan Hintli filozof ve siyasetçi Kautilya[12](yaklaşık M.Ö 350-283), siyasetin amacının iktidar olduğunu ve iktidarı da gücün oluşturduğunu, gücünde insanların hem düşüncelerini hem de davranışlarını değiştirdiğini ifade etmiştir.[13] Bu tahliller modern uluslararası ilişkiler literatüründe "savaş ve güç" - "güç ve iktidar" ilintisi hakkında tab ve neşr edilen eserlere ilham kaynağı olmuştur.

---

[8] Arendt kelimenin Machen'dan(yapmak) değil, Mögen ve Möglich'den(sevmek ve mümkün) geldiğini düşünmektedir. Bkz. Hannah Arendt, *İnsanlık Durumu*,(çev. Bahadır Sina Şener), İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s. 274.

[9] Kelimenin etimolojik analizi için bkz. Ahmet Davutoğlu, The Impacts Of Alternative Weltanschauungs on Political Theories: A comparison of Tawhid and Ontological Proximity,(Yayınlanmamış Doktora Tezi) B.A. in Economics & Political Science, Bogazici University, Ankara 1990, s.188; Robert A. Dahl, "The Concept of Power". <http://www.unc.edu/~fbaum/teaching/articles/Dahl_Power_1957.pdf > (16.11.2014)

[10] Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, 27. Basım, Küre Yayınları, İstanbul 2008, s. 15.

[11] Deniz Ülke Arıboğan, *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 36.

[12] Chanakya, Vishnugupta isimleri ile de anılmaktadır.

[13] Roger Boesche, "Kautilya's Arthasastra on War and Diplomacy in Ancient İndia",*The Journal of Military History*, Vol.: 67, No: 1, January 2003, pp. 9-37

Güç hakkında modern düşünceler Niccolo Machiavelli'nin "Hükümdar"(The Prince) ve Thomas Hobbes'un "Bir Din ve Dünya Devletinin Biçimi, İçeriği ve Kudreti" (Leviathan) adlı eserleri ile başlamıştır.[14] Machiavelli gücü değer-etik boyutundan bağımsız olarak düşünmüş, ona hayranlık duymuş başlı başına nihai amaç olarak görmüştür. Hükümdarın diğerlerine karşı daha güçlü olabilmesi için askeri güç gibi stratejik avantajlara sahip olması gerektiğini savunmuştur. Hobbes'da benzer şekilde gücü etikten ayırmış ve mutluluğu elde etme yolunda insanın ihtiyacı olan erdem değil güçtür görüşünü benimsemiştir. Hobbes'a göre güç, bir insanın gelecekte olası bir iyiyi elde etmek için bugün sahip olduğu araçların tamamıdır.[15] Çalışmalarında güç, otorite, egemenlik gibi kavramlara temas eden Max Weber'e göre,"güç, sosyal ilişki içerisinde olan bir aktörün, neye dayandığına bakılmaksızın, kendi iradesini/isteklerini dirençlere veya engellere rağmen, gerçekleştirme olasılığıdır."[16] 1960'lı yıllarda Robert Dahl, Weber'in yaklaşımına benzer şekilde "The Concept of Power" adlı çalışmasında, bir aktörün (A), başka bir aktöre (B), yapmayacağı şeyleri yaptırabilme kapasitesini, güç olarak tanımlayarak aktörlerin eğilimlerine veya maksatlarına dikkat çekmiştir. Ünlü siyaset bilimci Hannah Arendt ise, siyasal bilim terminolojisinin iktidar, güç, kuvvet, otorite gibi anahtar terimler arasında ciddi ayrımlar yapamamasına dikkat çekmektedir.[17] Ayrıca gücün, insanların birlikte eylemde bulunduklarında veya birlikte yaşıyor olmalarından dolayı ortaya çıktığını düşünmektedir.[18] Farklı tanımlardan da anlaşılacağı üzere güç esas itibariyle tartışmalı ve anlaşılması zor bir kavramdır.

Diğer taraftan uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde güç çok büyük öneme haizdir. Nitekim Alexander Wendt uluslararası ilişkiler teorilerini güç nasıl oluşur sorusuna verdikleri cevaplar üzerinden sınıflandırmak gerektiğini vurgulamıştır. Uluslararası ilişkiler disiplini ve teorileri açısından güç kabaca üç farklı boyutu ile ele alınır.[19] Uluslararası ilişkiler teorileri gücün davranışsal, materyal ve söylemsel boyutlarına

---

[14]Elisheva Sadan, Empowerment and Community Planing.
<http://www.mpow.org/elisheva_sadan_empowerment.pdf> (16.11.2014)

[15] Thomas Hobbes, *Leviathan*, (Tr.by. Richard E. Flathman; David Johnston),W. W. Norton & Company, New York 1997. p. 48.

[16] Max Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, (Tr.by. A.M. Henderson, Talcott Parsons), The Free Press, New York 1964, p. 152.

[17] Hannah Arendt, *Şiddet Üzerine,*(çev. Bülent Peker), İletişim Yayınları, İstanbul 1997, s. 49.

[18] Hannah Arendt, *İnsanlık*…, ss. 274-275.

[19] Uluslararası ilişkiler teorileri açısından gücün üç farklı boyutta ele alındığı çalışmalara örnek için bkz. Burak Kadercan, "Güç", (der. Şaban Kardaş; Ali Balcı), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 217.

dikkat çekmeleri üzerinden tasnif edilebilir fakat bu sınıflandırmanın kesin doğru olduğunu söylemek zordur. Bu sınıflandırmaya göre Liberal kuramlar genellikle gücün davranışsal boyutunun önemini vurgularlar yani aktörlerin birbirlerinin davranışlarını değiştir(ebil)mesine, tehditlere ve ödüllere dikkat çekerler. Realistler, gücü materyal kapasite üzerinden değerlendirerek daha somut, davranıştan bağımsız ekonomik, askeri, organizasyonel kaynaklar üzerinden değerlendirmeyi tercih ederler. İnşacı ve Eleştirel teorisyenler ise gücün fikirler, normlar ve söylemler üzerinden tanımlanması gerektiğini düşünerek gücün yumuşak boyutu üzerinde dururlar.

Klasik realistlerin en önemli temsilcilerinden biri olan Hans J. Morgenthau'ya göre, "Uluslararası politikanın nihai amacı ne olursa olsun güç her zaman için acil bir amaçtır."[20]Yani ona göre, uluslararası politika bütün politikalar gibi, bir güç ve iktidar mücadelesidir. 1984 yılında yayınlanan, "Uluslararası Politika" adlı eserinde Morgenthau, gücün göreceli bir kavram olduğunu ve bir devletin kazandığı gücün diğer devletlerin gücüyle kıyaslanması gerektiğine atıfta bulunmaktadır. İnsanı *animus dominandi* yani ontolojik olarak hâkimiyet peşinde koşan canlı, olarak niteleyerek gücün amaçsallığını, ayrıca insan doğasının kötülüğünü varsayarak insanlığın çok büyük bir kısmı için başı çeken ilkenin, çıkarlar olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, uluslararası ilişkilerde devletler güçlerini artırma, koruma veya gösterme yollarından birini seçerler. Bu tercihler çerçevesinde, statüko, emperyalizm ve prestij politikaları tebarüz eder.[21]

Morgenthau'ya benzer şekilde, klasik realist olarak mütalaa edilen Edward Hallett Carr, "Yirmi Yıl Krizi 1919-1939" (The Twenty Years' Crisis 1919-1939) adlı klasik eserinde siyasetin merkezine gücü yerleştirmektedir. Geçmişin ve yaşadığı dönemin olaylarını değerlendirerek gücün etkisi hakkında değerlendirmeler yapan Carr, gücün vazgeçilmez bir yönetim aracı olduğu üzerinde durmaktadır. Politikayı etiğe üstün gören Carr'a göre, yöneticiler güçlü oldukları için yönetmekte, yönetilenler de zayıf oldukları için tabi olmaktadırlar.[22] Carr'a göre, uluslararası alanda siyasi güç, üç kategoriye ayrılabilir;"(a) askeri güç, (b) ekonomik güç, (c) kanaat oluşturma gücü"[23] Diğer taraftan Carr, eserinde gücün etkisi ve önemi üzerinde durmuş olsa da gücün doğası üzerine kazma

[20] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika*, Cilt.1, (çev. Baskın Oran ve Ünsal Oskay), Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara 1970, s.30
[21] Ibid, s. 47.
[22] Tayyar Arı*, Uluslararası İlişkiler Teorileri,* Alfa Yayınları, İstanbul 2004, s.185.
[23] Edward Hallett Carr, *Yirmi Yıl Krizi(1919-1939)*, (çev. Can Cemgil), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 152.

eyleminde bulunmamıştır. Neorealizm veya yapısal realizm olarak tanımlanan teori'nin kurucusu sayılan Kenneth Waltz ise, klasik realistlerden farklı olarak gücü devletlerin varlığını sürdürmesinde ve güvenliğin sağlanmasında bir araç olarak görmektedir. Waltz, realizmin aksine devletlerarasındaki yarışın veya güç hırsının nedeninin insan doğası kaynaklı değil, uluslararası yapının anarşik olmasından kaynaklandığını ileri sürmektedir. En basit ifade ile Waltz'a göre güç, "sistemik kısıtlamalar çerçevesinde bir devletin birleştirilmiş yetenekleridir."[24]

Neorealizm içerisinde saldırgan ve savunmacı başlıkları altında iki kamp bulunmaktadır. Bu kamplar kısmen, devletler için ne kadar güç yeterlidir? Sorusuna verilen cevaplar üzerinden kategorize edilmişlerdir. Saldırgan realizmin savunucusu olan John Mearsheimer'a göre devletlerin amacı güvenlik değil güç artırımıdır. Son tahlilde devletler güç artırımının peşinde koşarak hegemon olmak isterler ve bu istek zirveye ulaşana kadar sürer, sonuç olarak savaş ve trajedi ortaya çıkar. Diğer taraftan Kenneth Waltz ve Stephan Walt'un başını çektiği savunmacı realizme göre, anarşik olan uluslararası sistemde bir devlet hayatta kalabileceği ve güvenliğini sağlayabileceği ölçüde bir güç miktarına ulaşmak ister yani saldırgan realizmin iddiasının aksine güçlerini maksimize etmek zorunda değillerdir zira bu durumda diğer devletler güç dengesini sağlamak ve kendilerini korumak amacıyla ittifaklara başvurabilirler. Diğer taraftan güç bir yaklaşıma göre, aktörlerin birbirlerinin davranışlarını etkileme veya değiştirebilme yetisidir. Uluslararası sistemde bu yeti "tehdit/cezalandırma, ödüllendirme ve yumuşak güç"[25] gibi üç temel yöntem ile kullanılabilir. Gücün davranışsal boyutuna önem veren yaklaşımlar genelde bu üç yöntemi ve bu tanımı tercih ederler ayrıca askeri güçten daha fazla ekonomik güce önem verirler.

Postmodern yaklaşımların, pozitivist yaklaşımlara getirdiği eleştirilerden, kısmen feyiz alarak uluslararası ilişkilere dâhil olan İnşacılık[26](Constructivism) yaklaşımı diğer konularda olduğu gibi güç konusunda da farklı yaklaşımlar sergilemiştir. Daha öncede bahsettiğimiz üzere bu yaklaşım daha çok gücün söylemsel boyutuna dikkat çekmektedir. Konstraktivist yaklaşıma göre, "devletlerin davranışlarını şekillendiren temel unsur

[24] Haluk Özdemir, "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:63, Sayı: 3, 2008, s. 130.
[25] Burak Kadercan, "*Güç*…", s. 218.
[26] Terim, Uluslararası İlişkiler çalışmalarında ilk kez Nicholoas Onuf tarafından kullanılmıştır.

kanılar/fikirler ve çıkarlardır." [27] Alexander Wendt'e göre materyal güç uluslararası ilişkilerin dinamiklerini açıklamada tek başına yeterli değildir. Sistemde X ülkesi için tehdit olarak görülen Y ülkesi ile aynı kapasiteye, aynı materyal güce sahip olan Z ülkesi, X ülkesi için tehdit olarak görülmez, burada belirleyici unsur ülkelerin kimlikleri, söylemleri, aktörler arası ilişkilerin sosyal boyutlarıdır. Diğer bir deyişle düşman olarak görülen aktörün taşıdığı silah tehdit olarak algılanırken, dost olarak görülen aktörün taşıdığı silah tehdit olarak görülmez. Bu yaklaşıma göre, devletlerin sadece maddi güç unsurlarına dikkat kesilmek ilişkileri anlamada yetersiz kalır. İnşacı yaklaşımlara benzer şekilde Frankfurt Okulu yazarlarının etkisi ile uluslararası ilişkiler teorileri içerisine dâhil olan, eleştirel yaklaşım ekolüne mensup kişiler de gücün söylemsel boyutuna dikkat çekip maddi güç unsurlarından ziyade, gücün materyal olmayan(yumuşak) tarafına önem atfetmişlerdir.

1.2. Sert Güç Terimi

Sert güç veya kaba güç terimi uluslararası ilişkiler literatüründe, bir devletin veya organizasyonun diğer devlet veya organizasyonlara, askeri ve ekonomik güç unsurlarını politik baskı ve zorlama aracı olarak kullanarak, istediği çizgiye getirmesi olarak tanımlanmaktadır. En genel anlamda askeri müdahaleler ve ekonomik yaptırımlar bu terim ile ifade edilir.

Uluslararası ilişkilerde devletler karşı tarafı kendi istedikleri pozisyona getirmek için Sopa ve Havuç(stick and carrot) diplomasisi diye isimlendirilen vasıtalara başvururlar. Askeri müdahaleler; sopa, ekonomik yaptırımlar ve teşvikler ise; havuç, metaforları ile ifade edilir. Bazen sopanın kullanılması veya gösterilmesi yeterli olur. Bazen havuç verilir, bazen havuç kesilir veya karşı tarafın tarlasına havuç ekmesi engellenir. Hülasa, BM'nin askeri müdahaleleri ve ambargoları sert güce en mütenasip örneklerdir. Diğer taraftan Nye'ın ekonomik güç olarak düşündüğü kavramın muhtevasını, ekonomik yaptırımlar, ambargolar, rüşvetler gibi, dayatmacı ve itici unsurların oluşturduğu unutulmamalıdır. Zira bu durumun unutulması, ileride bahsedeceğimiz üzere, en önemli dayanağı cazibe unsuru olan, yumuşak gücün yanlış anlaşılmasına neden olabilmektedir.

[27] Haluk Özdemir, "Uluslararası İlişkilerde Güç...", s. 134.

Tablo 01. Joseph Nye'a Göre Güç Çeşitleri[28]

	Davranışlar	Temel Araçlar	Hükümet Politikaları
Askeri Güç	• Zorlama • Caydırma • Koruma	• Tehdit • Kuvvet	• Zorlayıcı Diplomasi • Savaş • İttifak
Ekonomik Güç	• Teşvik • Zorlama	• Para Verme • Yatırım	• Yardım • Rüşvet
Yumuşak Güç	• Hayranlık Uyandırma • Gündem Yaratma	• Değerler • Kurumlar • Politikalar	• Kamu Diplomasisi • İki Taraflı ve Çok Taraflı Diplomasi

1.3. Yumuşak Güç Kavramı

1.3.1. Kavramın Ortaya Çıkışı ve Tanımı

Günümüzde Türkiye ve dünya ölçeğinde hala tartışılan, yumuşak güç terimi ilk olarak, Joseph Nye tarafından, ilk kez 1990 Yılında "Kaçınılmaz Liderlik; Amerikan Gücünün Değişen Doğası" (Bound to Lead; The Changing Nature of American Power) adlı eserde kullanılmıştır. Nye'ın terimi kullandığı zaman dilimi, iki kutuplu dünya düzeninin çözülmeye başladığı, Soğuk Savaş döneminin nihayete erdiği ve ABD'nin gücünün tartışıldığı vasata denk gelmektedir. Uluslararası ilişkiler düşünürleri mezkûr olayları anlamlandırmak ve mevcut sorulara cevap aramak amacı ile çeşitli eserler kaleme aldılar. Bu dönemde Francis Fukuyama "Tarihin Sonu"(1989) hipotezini öne sürdü, akabinde Samuel Hungtington tarafından kaleme alınan "Medeniyetler çatışması"(1993) adlı çalışması büyük tartışmalara neden oldu. Uluslararası ilişkiler alanında, Neoliberalizm, Neorealizm ve Konstraktivizm gibi yeni teoriler ortaya çıktı.

Joseph Nye, bu ortamda ve müstakbel gelişmelerde, ülkesinin dış politikasının gittiği yönü dikkate alarak, uluslararası ilişkiler alanında yeni ortaya çıkan fikirlerin ve teorilerin, dünya politikasının doğasının değiştiğinin altını çizmeleriyle, vakıât'dan etkilenerek,[29] ayrıca dünya'da yükselen Amerikan karşıtlığına karşı alınması gereken

[28] Joseph S. Nye, *Dünya Siyasetinde Başarının Yolu Yumuşak Güç*, (çev. Rayhan İnan Aydın), Elips Kitap, Ankara 2005, s. 37.

[29] Gulio M. Gallorotti, "Soft Power: What it is, Why it's Important, and the Conditions for Its Effective Use" *Journal of Political Power*, Vol.: 4, No: 1, 2011. p. 4.

önlemleri akılda tutarak, yumuşak güç(Soft Power) kavramını kuramsallaştırmaya çalışmış ve ona büyük önem atfetmiştir.

90'lı yılların uluslararası ilişkiler alanındaki ilk kavramsallaştırmalardan olan yumuşak güç terimi veya teorisi, gücün maddi(material) unsurlarından çok maddi-olmayan(non-material) boyutuna ve kaynaklarına dikkat çekmektedir. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde Joseph Nye ilk değildir. Nye'dan önce Edward H. Carr, "Kanaat üzerinde güç"(Power Over Opinion) söylemiyle, diğer taraftan Gramsci, Bourdieu, Peter Bachrach ve Morton Baratz'ın sırasıyla, "Kültürel Hegemoni", "Sembolik Güç", "Gücün ikinci yüzü"[30] tanımlarıyla, gücün materyal olmayan boyutlarına Nye'dan önce dikkat çeken düşünürlerdir.

Kendisinden önce güç konusunun bu boyutuna temas edilmiş olsa da, uluslararası ilişkiler alanında olguyu kavramlaştırarak, pratik istimaline vurgu yaparak, hala tartışılmasına vesile olan Nye, dikkatleri kendisine ve konuya çekmeyi başarmıştır. Bu anlamda kavramın üreticisi olan Nye, Yumuşak gücü başkalarının tercihlerini şekillendirme becerisine dayandırarak, "Amerikan Gücünün Paradoksu" adlı eserinde yumuşak gücü şöyle açıklamaktadır;

> "Askeri güç ile ekonomik güç, başkalarının fikirlerini değiştirmek için kullanılabilen sert komuta gücüne birer örnektir. Sert güç ikna (Havuç) şeklinde olabileceği gibi tehdit (Sopa) şeklinde de olabilir. Ama gücü kullanmanın dolaylı yolları da vardır. Bir ülke dünya politikasından istediği sonuçları, başka ülkeler onun peşinden gitmek istediği, onun değerlerine hayran olduğu, teşkil ettiği örneğe gıpta ettiği, onun refah ve açıklık düzeyine erişmeyi arzuladığı için de alabilir. Böyle bir durumda dünya politikasının gündemini belirlemek ve diğer ülkeleri cezbetmek, onları askeri veya ekonomik silahlarla tehdit ederek veya bunları kullanarak değişmeye zorlamak kadar önemli bir etkiye sahiptir. Bu güç veçhesine, yani istediğin şeyi başkalarının da istemesini sağlamaya, yumuşak güç adını veriyorum."[31]

Mezkûr açıklamanın çerçevesinde en basit ifadeyle yumuşak güç, bir aktörün, arzuladığı davranışı karşı tarafa, zor veya sert güç kullanmadan, çekicilik, ortak değerler ve

---

[30] Peter Bachrach; Morton S. Baratz, "Two Faces of Power", *The American Political Science Review*, Vol.: 56, No: 4, December 1962, pp. 947-952

[31] Joseph Nye, *Amerikan Gücünün Paradoksu*, (çev: Gürol Koca), Literatür Yayınları, İstanbul, 2003, s.10 11.

işbirliği yöntemleri kullanarak, rızası ile yaptırabilme becerisidir. Yumuşak gücü konu edinen çalışmalarda kavramla ilgili yapılan tanımlar çeşitlilik arz etmekte, popüler olması hasebi ile kavramın üreticisinin serdettiği mahiyetin dışına çıkarılmakta, sarih bir şekilde anlaşılamamaktadır. Konu ile ilgili çalışma yapan araştırmacılara göre, kavram ile ilgili karışıklığın ve yanlış anlama probleminin ortaya çıkmasının en önemli nedenleri "yetersiz kuramlaştırılması"(under-theorized), "akademik rötuş eksikliği"(lack of academic refinement) ve "analitik belirsizlik"(analytical fuzziness)'dir. [32] Farklı tanımların ve yorumlamaların ortaya çıkışının, zikredilenler dışındaki sebepleri, kanaatimizce güç konusuna kavramın üreticisinin nokta-i nazarından bakılmaması ve alışkanlıklardır.

Güç konusunda yaptığı çalışmalarla tanınan Gulio Gallarotti, yumuşak gücü, "tatlı söz/Sevgi belirtisi"(endearment)'ne benzeterek, bir ulusun, diğer ulusların dostluğunu, çeşitli politikalarla evsafını ve/ya iyi özelliklerini serdederek, doğrudan ve zorlayıcı metotlar kullanmadan elde etmesi, şeklinde tanımlamıştır. Geun Lee ise, Nye'ın kavramı oluştururken teorik çerçeveye dayandıramamış olmasını ve ayrıca kavramın popüler hale gelip, ABD'nin bozuk dış politikasını serimlemek için kullanılmasını eleştirerek, yumuşak güç teorisi oluşturabilmek için onun gücün kaynaklarına dayandırılması gerektiğini vurgulamış cezbetme, işbirliği, harekete geçirme unsurlarından ziyade kaynakların yumuşak veya sert oluşundan yola çıkarak tanımlanması gerektiğine, dikkat çekmiştir.[33] Soft Power kavramını "İnce Güç", "Hard Power" kavramını ise "Kaba Güç" şeklinde tercüme eden İbrahim Kalın, "İnce güç, istediğiniz bir şeyi, kaba güç kullanarak değil, başkalarının sizin hedeflerinizi kabul etmesini sağlayarak elde etmenizdir" [34] şeklinde tanımlamış, bunun mümkün olması için de, karşı tarafı, inandırıcı argümanlar ve rasyonel politikalarla ikna etmek gerektiğini ifade etmiştir.

1.3.2. Yumuşak Gücün Önemi

Antik dönemlerden günümüze yaşadığımız dünya değişim içerisindedir ve bu değişim hayatımızın her alanında tezahür etmektedir. Tarih bilimi içerisinde, geçmişi

---

[32] Alexander L. Vuving, How Soft Power Works. <http://www.apcss.org/Publications/Vuving%20How%20soft%20power%20works%20APSA%202009.pdf> (10.01.2015)

[33] Geun Lee, A Theory of Soft Power and Korea's Soft Power Strategy. <http://wenku.baidu.com/view/5be64263f5335a8102d220cb> (10.01.2015.)

[34] İbrahim Kalın, "Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi", (der. Abdullah Özkan; Tuğçe Ersoy Öztürk), *Kamu Diplomasisi*, Tasam Yayınları, İstanbul 2012, ss. 147-148.

dönemlere ayırma ameliyesi, insan hayatında yaşanan büyük değişimlerden hareketle gerçekleştirilir. Bu çerçevede günümüzü ifade eden dönem adları, ister post-modern, isterse geç modern olarak ifade edilsin sonuçta yaşadığımız dönemin önüne getirdiğimiz sıfat, modern dönemden farklılaşan birtakım unsurları ima etmektedir ve her dönem diğerinden farklı olması ile anlam kazanmaktadır. İşte bu farklılıklar, içinde bulunduğumuz dönemin şartlarına uygun bakış açısı geliştirmemize vesile olmaktadır.

Bilgi ve güç arasındaki ilintinin daha sarih anlaşıldığı günümüzde eski, savaş gücünün kaynakları, stratejileri ve araçları değişmiş, önemlerini tamamen olmasa da yitirmişlerdir. "Bilgi çağında güç, sadece güçlü savunmalardan değil, güçlü ortaklıklardan da gelecektir."[35] Bu manada güçlü ortaklıklar ve sıkı dostluklar oluşturmanın bir yolu yumuşak güç'ten geçmektedir.

Küresel enformasyon toplumu veya çağı olarak isimlendirilen ortamda, nükleer ve siber savaşlar söz konusu olmuş, sert güç önemini yitirmemiş olsa da, sert güç, artık toprağa, askeri güce ve tabii kaynaklara daha az bağlı hale gelmiştir. Bu durum güce bakışımızı, onun istimalini ve araçlarını reforme etmemizi zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda 21. Yüzyıl'ın dünya koşullarında ortaya çıkan yeni unsurların etkisiyle, gücün doğasının değiştiğini düşünen Nye, 16. Yüzyılda Makyavel'in İtalya'daki prenslere, korkunun sevgiden daha etkili bir silah olduğunu ve bunun peşinde koşmaları gerektiği tavsiyesine atıfta bulunarak, günümüzde kalpleri ve akılları kazanmanın bundan çok daha önemli olduğuna dikkat çekmektedir.[36]

Tarihin çeşitli dönemlerinde tanımı yapılmamış olsa da gücün bu veçhesinin önemi anlaşılmış, tavsiye edilmiş ve kullanılmıştır. Örneğin, Maverdi (974-1058) "Nasihatü'l Mülk" adlı eserinde, yöneticilere yumuşaklık ve sertlik arasında bir siyaset izlemeleri gerektiğini öğütlemiş, hükümdarların "gücüne, yardımcılarına cemaatine, hazinelerine, malzeme ve teçhizatına güvenip şiddet, sertlik dövmek ve öldürmekle"[37] otorite kurup düzeni sağlayamayacaklarını belirterek, insanları bir arada tutacak unsurun sert güç ve nobranlık değil, sevgi ve kalpleri kazanmak olduğuna dikkat çekmiştir. Bu ve benzeri tavsiyeler tarihte çoğu medeniyetin düşünürleri tarafından yapılmış ayrıca gücün göreceli yumuşak boyutunun önemine dikkat çekilmiştir. Yumuşak gücü geçmişte kullanmaya

[35] Joseph S. Nye, *Dünya Siyasetinde*…, s. 131.
[36] Ibid. s. 11.
[37] Maverdi, *Siyaset Sanatı*, (çev. Mustafa Sarıbıyık), ARK Kitapları, İstanbul 2004, s. 88.

çalışan devletlerden biri Fransa'dır. Örneğin, On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda Fransa, kültürünü Avrupa'ya tanıtmaya ve yaymaya çalışmıştır. Bunun sonucunda, "Fransızca sadece diplomasi dili haline gelmekle kalmamış, Prusya'da ve Rusya'da olduğu gibi bazı yabancı mahkemelerde bile kullanılmıştır."[38] Fransız Devrimi sırasında, Fransa, yabancı devletlerin yöneticilerini etkilemeye ve devrim fikrini yayarak hedef ülkelerin halkını kendine çekmeye çalışmıştır. Benzer şekilde, Soğuk Savaş yıllarında, ABD ve SSCB ideolojilerini yaymak ve hedefledikleri ülkeleri yanlarına çekmek için ekonomik yardımlara başvurmuşlar genelliklede başarılı olmuşlardır. Bu ve benzeri eylemler geçmişteki imparatorlukların ve devletlerin izlediği politikalarda da açık şekilde görülmektedir.

21. yüzyılda küreselleşme ile birlikte uluslararası sistemde, sadece devletlerin var olmadığı bir ortamda ayrıca ticaretin, çok uluslu şirketlerin, STK'ların, karşılıklı bağımlılığın eskiye nazaran çok daha önemli hale geldiği bir zaman diliminde, büyük savaşlar pek yaşanmamakta ve devletler ekonomik ilerlemeye daha fazla önem atfetmektedir. Herkesin dünya piyasasında bir şekilde var olmaya çalıştığı bir ortamda devletler ve çokuluslu şirketler, pazar arayışı içerisine girmekte, mallarını daha fazla ve daha geniş coğrafyalara satarak ekonomik büyüme hedeflemektedir. Bu noktada çekiciliğin veya yumuşak gücün, ekonomik ve ticari ilişkiler üzerindeki etkisine dikkat çekilmelidir. Ekonomi ile temas eden her alanda, ülkelerin yumuşak gücü, sert gücün alt başlığı olan ekonomik güç açısından, kilit bir role sahiptir. Diğer taraftan ekonomik güç ile askeri güç arasındaki ilişki gözden kaçırılmamalıdır. Teknolojik gelişmeler, diğer alanlarda olduğu gibi savunma sanayi'nde de, kendini göstermekte, her devlet bu durumun tabii sonucu olarak, askeri gücünü geliştirmek için ekonomik güce sahip olmak istemektedir. Son tahlilde, uluslararası sistemde ülkelerin sahip olması gereken güç unsurlarının iki boyutunun optimal bir denge ile istimal edilmesinin gerekliliği, işin ehillerince fark edilmiştir.[39] Nye'a göre, "yirmi birinci yüzyılda güç, sert ve yumuşak kaynakların oluşturduğu bir kaynak karışımına dayanacaktır."[40]

Küreselleşen dünyamızda gücün yumuşak boyutunun dikkate alınmaması sonucu, maddi-manevi maliyet problemleri ortaya çıkmaktadır. Sert güç kullanımının ülkesel ve

---

[38] Joseph S. Nye, *Dünya Siyasetinde*…, s.101.

[39] Bu bağlamda, sert ve yumuşak güçlerin birlikte maharetli bir şekilde kullanılması olarak tanımlanan, "Akıllı güç"(Smart Power) kavramının üretilmesi ve tartışılması dikkat çekicidir.

[40] Joseph Nye, *Amerikan Gücünün*…, s.15.

küresel boyutta ürettiği maliyet, gelişmiş ülkeler tarafından da taşınması güç bir hale gelmiş, ulusların refahını kesintiye uğrattığı fark edilmiştir. Bu çerçevede ortaya çıkan problemin diğeri, manevi maliyet problemi olarak nitelediğimiz, devletlerin siyasi ve sosyal prestij kayıplarıdır ki, bu durum devletler tarafından, ayrı bir külfet olarak görülmektedir. Örneğin, 11 Eylül 2001, sonrası ABD'nin aldığı tavır, maddi ve manevi maliyet problemlerine yol açmıştır. 2003 yılında BBC tarafından 11 ülkede yapılan bir kamuoyu araştırması, birçok insanın, ABD'yi dünya barışı açısından Kuzey Kore'den daha çok tehlike arz eden kibirli bir süper güç olarak gördüğünü ortaya koymuştur.[41] Mezkûr krizleri göz önünde bulunduran devletler, sert gücün kullanımına eskiye nazaran çok daha az tevessül etmekte ve yeni durumda gücün israfına karşı farklı stratejiler geliştirmektedir. Bu tecrübelerin yansıması kanaatimizce, hassaten ABD'nin yeni dış politika perspektifinde ve bu manada yapılan yönlendirmelerde açık bir şekilde görülmektedir. Diğer taraftan yumuşak gücün öneminin anlaşılması, dünyada göreceli Doğu'dan Batı'ya, akademik ve siyasi çevrelerce konuşulmasına, incelenmesine ve geliştirilmesine katkı sağlamıştır.

1.3.3. Yumuşak Gücün Kapsamı

Yumuşak güç kavramı, ortaya atıldığı günden günümüze kadar, konunun uzmanları tarafından tartışılmış, eleştirilmiş, farklı çerçevelerde değerlendirilip, yeniden tanımlama ve teorikleştirme yolu ile işlenmiştir. Diğer taraftan kavram, gazeteciler ve siyasetçiler tarafından çoğu kez hatalı kullanılarak esnetilmiş ayrıca gündelik politikaları meşrulaştırma aracı olarak kullanılmış ve "pratik kategoriye dönüşmüştür."[42] Nitekim kavramın almış olduğu yeni hal, onun mahiyetini incelemeyi ve kategorize etmeyi zorlaştırmış olsa da, bilimsel çalışmalarla işlenmiş tarafını incelemek, onun kapsamını ortaya koymak için elzemdir.

Kavramın kapsamını veya sınırlarını ortaya koymak için, kavramın diğer güç türleri ile ilişkisi ve farkı açıklanmak zorundadır. Sert güç ile yumuşak güç arasındaki en temel fark yumuşak gücün emredici ve zorlayıcı olmamasıdır.

---

[41] Joseph S. Nye, *Dünya Siyasetinde*…, s. 71.

[42] Utku Yapıcı, "Yumuşak Güç Ölçülebilir mi?", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 47, İstanbul 2015, ss.5-25.

Tablo 1.2. Joseph Nye'a Göre Sert Güç ve Yumuşak Güç Davranış Çeşitleri[43]

	Sert Güç	**Yumuşak Güç**
Davranış Spektrumu	Zorlama — İkna Etme — (Emir)	Gündem Yaratma — Cazibe — (Yanına Çekme)
En Uygun Kaynaklar	Baskı, Ödemeler, Yaptırımlar, Rüşvet	Kurumlar, Kültür, Değerler, Politikalar

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, sert güç, askeri müdahaleler ve ekonomik yaptırımlar, yani baskı ve zorlama ile kendini göstermekte, yumuşak güç ise, diğer aktörlerin rızası ve cazibe sonucu ortaya çıkmaktadır. Sert güç davranış spektrumunun "Emir" ucunda bulunurken, yumuşak güç, "Yanına Çekme" ucunda yer almaktadır.

Nye, yumuşak güç ile sert güç arasındaki farkı davranışın türüne ve kaynakların somutluğuna bağlamaktadır. Ona göre yumuşak güç ile sert güç arasında davranışsal ilişkiler mevcuttur. Nye, güçlü bir ekonominin cazibe kaynağı vesilesi olarak kullanılabileceğini ve askeri gücün meşru görülecek kurumlar kurmak için etkili olabileceğini düşünmektedir. Bu çerçeve, sert güç ve yumuşak güç arasında çok kalın çizgiler olmadığını ayrıca sert gücün yumuşak güce kaynaklık edebileceğini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, Nye'a göre yumuşak güç, sert güce bağlı değildir. Yani sert gücü olmayan ülkeler yumuşak güce sahip olabilir. Kanaatimizce bu durum aktörlerin içinde bulunduğu şartlar açısından değerlendirilmeli ve genelleme yapılmamalıdır. Örneğin, tehlikeli coğrafyada bulunan bir ülkenin, sert güce sahip olmayışı, diğerlerinde cazibe üretemeyeceği gibi, ülkenin, siyasi, sosyal, askeri ve ekonomik açıdan gelişmesini de tehlikeye atabilmektedir. Bu çerçevede yumuşak ve sert gücün birlikte kullanılması ve bir ülkenin sahip olması gereken iki kanat olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan bu durum kavramı karmaşık bir yapıya sürüklemiştir.

Yumuşak güç ile sert güç arasındaki ilişki onun nasıl düşünülmesi gerektiği ile ilgili tartışmalara yol açmıştır. Bu bağlamda sorulması gereken soru; Kaynakları sert olan güç

[43] Joseph S. Nye, *Dünya* Siyasetinde…, s. 17. ; Bülent Şener, Dış Politikada Yumuşak Güç Olgusu. <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/politik-sosyal-kulturel-arastirmalar-merkezi/2014/02/10/7423/dis-politikada-yumusak-guc-olgusu>, (11.01.2015)

nasıl yumuşak olarak isimlendirilebilir? Nye'ın yumuşak gücü kaynaklar açısından incelerken odaklandığı nokta cazibedir. Bu manada cazibeyi üreten gücün sert olması önemli değildir, önemli olan karşı tarafı etkileyip cazibeyi üretebilmektir. Bu bağlamda, Nye'ın yumuşak ve sert güç ayrımı, eğer gücü uyguladığınızda karşı tarafı buna zorluyorsanız güç türü sert, güç eğer karşı tarafta cazibe, hayranlık ve rıza oluşturuyor ise yumuşaktır, şeklinde ifade edilebilir. Bu çerçevede, kaynakların ve gücün aynı olması gibi bir zorunluluk yoktur. Bu konuda Gallarotti, Nye ile benzer düşünmektedir. Yumuşak ve sert güç arasındaki ilişkiyi "karmaşık" (complex) ve "etkileşimli" (interactive) olarak değerlendiren Gallarotti, kaynakları sert olan gücün, sert, yumuşak olan gücün ise yumuşak olarak nitelendirilmesi gerektiğini, fakat bazı durumlarda bunun tam tersi olabileceğini belirtmiştir. Örneğin, güçlü bir çekici imaj, devletlerin müttefiklerini arttırarak, savunma güçlerini yükseltebilir veya herhangi bir işgale karşı etkili savunma ve askeri güç, savunucu devletin imajını olumlu yönde arttırabilir.[44]

Daha önce bahsettiğimiz gibi, Geun Lee ise yumuşak gücün kaynaklar açısından değerlendirilmesi gerektiğini, bir gücün yumuşak sayılabilmesi için kaynaklarının da yumuşak olması gerektiğini savunmuştur. Bu noktada kendi teorisini oluşturan ve onu 3 aşamaya dayandıran Lee, ilk aşamada, uluslararası ilişkilerde farklı yumuşak güç tiplerini kategorileştirmiş, ikinci aşamada ise, Joseph Nye'ın yumuşak güç anlayışı ile kendi anlayışı arasındaki farkları kaynaklar açısından ortaya koymuş, son aşamada ise kendi teorisini yumuşak kaynaklara dayandırarak açıklamıştır. Lee, yumuşak gücün de zorlayıcı olabileceğini savunmuştur. Örneğin, Kredi derecelendirme kuruluşları, diğer ülkelerin, kredi notlarını değiştirerek veya uyarı sinyalleri vererek, ekonomi politikalarını onlar istemediği halde değiştirmelerini sağlayabilirler.[45] Bu açıdan bakıldığında, yumuşak güç unsurlarının bazı durumlarda zorlayıcı olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda Lee, Nye'dan farklı olarak, yumuşak güce sonuç veya davranış odaklı değil, kaynak merkezli bakılması gerektiğini savunarak, sert güç ile yumuşak gücün farkının sadece kaynaklar olabileceğini öne sürmüştür. Joseph Nye'ın yumuşak güce bakışı ve kavramın geliştirilmesine katkı sağlayan düşünürlerin vurguladığı noktalar dikkate alındığında kavramın tartışmalı bir doğaya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan yumuşak

[44] Gulio M. Gallorotti, "Soft Power…", s. 24.

[45] Geun Lee, A Theory of Soft Power and Korea's Soft Power Strategy. <http://wenku.baidu.com/view/5be64263f5335a8102d220cb> (10.01.2015)

gücün kapsamının somutlaştırabilmek için kanaatimizce, yumuşak gücün kaynaklarının ortaya konulması ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

1.3.4. Yumuşak Gücün Kaynakları

Her güç veçhesinin, teşekkülünü sağlayan, besleyen çeşitli kaynakları vardır. O halde yumuşak gücü oluşturan unsurlar nelerdir? "Bu soruya verilecek cevap yumuşak gücün büyük nispette değerlerimizden neşet ettiğidir."[46] En basit şekliyle, yumuşak gücü besleyen en temel kaynak cazibeyi sağlayan tüm unsurlardır denilebilir. Nye'a göre yumuşak güç, her şeyden evvel bir ülkenin "kültürüne, siyasi değerlerine ve dış politika'daki tutumlarına" dayanmaktadır. Bir ülkenin kültürü, diğer ülke halklarına çekici geliyor ve beğeniliyorsa, üretmiş olduğu siyasi değerler, yurt içi ve yurt dışında kabul görüyor ve uygulanıyorsa, dış politikasında aldığı tavırlar, diğerleri tarafından meşru ve ahlaki görülüyorsa, yumuşak güçten söz edilebilir.

Kültürü, "bir toplum için anlamı olan değerlerin ve uygulamaların bütünüdür"[47] şeklinde tanımlayan Nye, onu üst kültür ve popüler kültür olmak üzere ikiye ayırmıştır. Edebiyat, sanat, eğitim gibi alanları üst kültüre hamletmiş, popüler kültürü ise basitçe, daha yaygın olan, eğlenceye, Mcdonald's'a, Coca Cola'ya, Hollywood'a, Blue Jeans'e dayandırmıştır. Popüler kültürün şartlara göre yumuşak güç üretebileceğini ifade eden Nye, bu bağlamda, Çin'de ve Latin Amerika'da ABD hayranlığı yaratan Amerikan filmlerinin, Suudi Arabistan'da ve Pakistan'da ters etki yaptığı görüşündedir ayrıca, ABD'nin evrensel bir kültürden yararlandığı ifade etmektedir. Fakat Nye, evrensel kültürün unsurlarının neleri içerdiğini, nasıl ortaya çıktığını, üretilip üretilmediğini açıklamamıştır. Diğer taraftan "Kültür Emperyalizmi" kavramının tartışıldığı günümüzde, kültürün nasıl kaynak olarak kullanılacağını açıklamaması da dikkat çekmektedir. Burada zikredilmesi gereken bir diğer husus, hükümetin kontrolünde olmayan yumuşak güç kaynaklarının, bazı durumlarda, ülkelerin yumuşak gücüne zarar verebileceği faktörüdür. Bu durumu ifade eden Nye, hükümet dışı aktörlerin yumuşak güçlerini göz önünde bulundurarak, onlarla müttefik hareket edilmesi gerektiğini tavsiye etmektedir.

Nye'ın yumuşak gücün ikinci kaynağı olarak ifade ettiği siyasi değerler; demokrasi, insan hakları, özgürlük, hukuk ve bireylere tanınan hak ve özgürlükler gibi yerel

[46] Vedat Demir, *Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç,* Beta Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 59.
[47] Joseph Nye, *Dünya Siyasetinde*…, s. 20.

politikaları ihtiva etmektedir. Dış politikanın esası ve üslubu başlığına bakıldığında, yerel olarak savunulan evrensel doğruların, dış politika'da uygulanması ve desteklenmesini ayrıca kalkınma yardımları, uluslararası hukuka saygı, barışçıl dış politika gibi unsurlar göze çarpmaktadır. Nye'a göre;

> "Bir hükümetin yurt içindeki (örneğin demokrasi), uluslararası kuruluşlardaki (diğerleriyle birlikte çalışan) ve dış politikadaki (barışı ve insan haklarının gelişmesine yardımcı olan) tavrıyla savunduğu değerler, başkalarının tercihlerini oldukça etkiler."[48]

Hükümet politikaları, bu manada insanları kendine çekebilir veya uzaklaştırabilir. Örneğin, 1950'lerde Amerika'daki ırk ayrımı, Afrika'daki yumuşak gücünü azaltmıştır ve bugün de ölüm cezasının uygulanması ve silah kontrolü yasalarının yetersizliği Amerika'nın Avrupa'daki yumuşak gücünü azaltmaktadır. Diğer taraftan bazı yerel değerler ve politikalar farklı iklimlerde çekicilik yerine iticilik üretebilmektedir. Örneğin sınırsız özgürlüklere karşı olan toplumlar veya demokrasi anlayışını benimsemeyen ülkeler, bu değerleri savunan ülkelere karşı muhalif tutum sergileyebilir. Bu bağlamda Nye'ın evrensel kabul ettiği doğruları, egemen doğrular olarak nitelemek yanlış olmasa gerektir. Bu sebeple Nye, yumuşak güç teorisini Amerikan-merkezli açıklamakla eleştirilmiştir. Bu konuda en sıkı eleştirileri yapan Brantly Womack,("Dancing Alone; Hard look at Soft Power" başlıklı) makalesinde Nye'ı yumuşak güce tek-taraflı (unilateralist) bakmakla ayrıca Amerikan politik hedeflerini, dünyanın geri kalanına çekici olarak kabul ettirmeye çalışmakla suçlamıştır.[49]

Yumuşak gücün kaynakları ile ilgili çalışma yapan, Alexander L. Vuving, "How Soft Power Works" başlıklı 2009 yılındaki, sunumunda, onun kaynaklarını, yumuşak güç nelerden oluşur?(What constitutes soft power?), çekiciliği neler oluşturur?(What generates attraction?) gibi sorulardan yola çıkarak açıklamıştır. Bu sorulara cevap olarak inşa ettiği düşüncesini, hatırlanması kolay olması için, Güzellik(Beauty), İhtişam(Brilliance), ve İyi Kalplilik(Benignity) metaforları ile 3 genel başlık altında temellendirmiştir.

Bu çerçevede iyi kalplilik başlığı, özellikle yumuşak güç ile etkilenecek unsurlara karşı olumlu tutum sergilemek, zıtlaşmamak, diğerlerini dinlemek, onların değerlerine

---

[48] Joseph S. Nye, *Dünya Siyasetinde*…, s. 23.

[49] Watanabe Yasushi; David L. McConnel(ed.), *Soft Power Superpowers: Cultural and National Assets of Japan and the United States,* An East Gate Book, New York 2008, s. xxiii.

saygı göstermek, onlara yardım etmek, korumak, kibirli görünmemek, bencil olmamak gibi, muhteviyata sahiptir. "Bu gibi tutumlar, karşı tarafta, sempati ve minnettarlık gibi duygular üreterek, yumuşak güce dönüşür." [50] Ona göre, insanlar sizi agresif olarak değerlendirdiklerinde size karşı direnirler fakat egonuzu arka-plana itip, iyi olmaya çalışırsanız, insanlar sizinle olmak isteyecektir. Vuving, bu mekanizmayı karşılıklı-diğerkâmlık veya altrüizm olarak nitelendirmektedir.

İkinci unsur veya başlık olan, ihtişam, bir ülkenin, güçlü ve mükemmel ordusu, güçlü ve canlı ekonomisi, zengin ve radyan kültürü, barışçı ve nitelikli insan unsuru, iyi işleyen toplum yapısı, bilim ve teknolojideki başarısı gibi diğer ülkeleri imrendiren unsurları içermektedir. Bu bağlamda bir ülkenin ihtişamı, diğer ülkelerde takdir, öykünme, taklit, saygı, korku ve hürmet oluşturabilir veya diğer ülkeler tarafından rol model olarak tercih edilebilir.

Üçüncü unsur olan güzellik ise, dünyadaki ortak değerleri, amaçları, fikirleri, savunmayı ve desteklemeyi içerir. Bu durum, diğerleri ile sıcak ilişkiler geliştirebilmeyi, samimiyeti çekiciliği, ülkenin prestijinin artmasını ve takip edilmeyi sağlar. Bu çerçevede, Uluslararası siyasette, demokrasi, insan hakları, gelir dağılımı adaleti, terörle mücadele, çevrecilik gibi değerleri savunmak, bir ülkenin güzel, olarak nitelendirilmesini sağlayan unsurlara örnek olarak verilebilir. Güç ve yumuşak güç konusunda yaptığı çalışmalarla tanınan Gulio Gallarotti, Nye ve Vuving'le hemen hemen aynı unsurları yumuşak güce kaynak olarak göstermiş, yumuşak gücün kaynaklarını, davranış biçimlerinin yöneldiği alanları dikkate alarak, uluslararası ve yerel olmak üzere ikiye tefrik ederek tablolaştırmıştır.

---

[50] Alexander L. Vuving, How Soft Power Works. <http://www.apcss.org/Publications/Vuving%20How%20soft%20power%20works%20APSA%202009.pdf> (10.01.2015)

Tablo 1.3. Gulio Gallarotti'ye Göre Yumuşak Gücün Kaynakları[51]

Uluslararası Kaynaklar	Yerel Kaynaklar
• Uluslararası Hukuka, Değerlere Ve Kurumlara Saygılı Olmak • Çok –Taraflılığa Yakınlık Ve Aşırı Tek Taraflılığa Karşı Muhalif Tutum Sergilemek • Ortak İyi'ye Katkı Sağlamak İçin Kısa Vadeli Ulusal Çıkarları Feda Edebime İsteğine Sahiplik • Yabancılara Yönelik Liberal Ekonomi Politikaları Uygulama	**Kültür:** • Ülke İçerisindeki Sosyal Uyum • Yüksek Yaşam Kalitesi • Özgürlük • Bireylere Yönelik Yeterli Fırsatlar • Hoşgörü • Çekici Yaşam Tarzı **Siyasal Kurumlar:** • Demokrasi • Anayasacılık • Liberalizm/Çoğulculuk • İyi İşleyen Bürokratik Kurumlar

Tablodan ve yumuşak güç üzerine düşünen yazarların kahir ekseriyetinin eserlerinden yapılacak çıkarımlar dikkate alındığında, yumuşak gücü besleyen unsurlar çoğu yazarın temas ettiği gibi; bir ülkenin ekonomik ve finansal kapasitesi, rekabet kabiliyeti, yaratıcı düşüncesi, insan kalitesi ve sosyal sermayesi, özgürlükleri, demokrasisi, refahı, tarihi birikimi, kültürel zenginliği, sanatı, sineması, mimarisi, müziği, eğitim sistemi, bilim ve teknoloji altyapısı, diplomatik becerisi ve kendini anlatabilme yeteneği, şeklinde sıralanabilir. Öte yandan Nye tarafından bu tip sıralamaların, sınırlarının çizilmemiş veya netleştirilmemiş olduğu unutulmamalıdır. Bu durum kavramı karmaşık ve temellendirilmesi zor ilişki türlerini doğuran ve yorumlarla esnetilen bir hale sokmuştur. Zira cazibe üreten, dayatmacı ve itici olmayan her unsur ve her uygulama veya yeni üretilecek her politika bu kavramla ilintili bir hal almıştır.

[51] Gulio M. Gallarotti, "Soft Power…", s. 23.

1.3.5. Yumuşak Gücün Kullanımı

Hiç Şüphesiz ki içinde yaşadığımız dünya, askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel alanda inanılmaz bir değişim ve dönüşüm yaşamaktadır. Berlin Duvarının yıkılışı ve SSCB'nin dağılmasıyla birlikte, çift-kutuplu(bipolar) dünya düzeni yıkılmış, küreselleşme, teknoloji, ekonomi, ticaret, siyaset, sosyal ve kültürel alanda kendini hissettirmiştir. İletişim teknolojilerinin zirveye ulaştığı, internet kullanmayan bireyin kalmadığı, bilgiye ulaşmanın eskiye nazaran en kolay hale geldiği, sürekli değişen günümüz dünyasında, devletlerin politikalarını değiştirmeleri, yeni uygulamalar ve araçlar tercih etmeleri, artık doğal bir durumdur. Hükümet dışı aktörlerin, çok uluslu şirketlerin, sınır tanımadığı, ulus-devlet anlayışının eleştirildiği dünyamızda, yumuşak güce artık daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Demokrasi, insan hakları, uluslararası hukuk, meşruiyet gibi kavramların tartışmasız önemi, yaşayan halkların kahir ekseriyetince kabul edilmiştir. Sert gücün yıkıcılığı, dünya barışına verdiği zararlar, maddi ve manevi maliyet problemleri, devletleri gücün yumuşak veçhesini kullanmaya yönlendirmiştir.

Devletler, tehlikeleri bertaraf etmek, "mücadeleleri sonuçlandırmak, becerilerini ve şanslarını kullanarak uygun zamanda istedikleri sonuçları elde etmek için" [52] askeri güçlerine başvururlar. Bu ve benzeri durumlarda devletler, ekonomik güçlerine de başvurabilir bunun sonucunda kısa vadede olmasa bile uzun vadede istedikleri sonuçları alabilirler. Ancak yumuşak gücü kullanmak, daha önce zikredildiği gibi onun kaynaklarının çoğunun, hükümet dışı aktörlerin elinde olması hasebiyle zordur ayrıca istenilen sonuçların alınması da uzun yıllar alabilir. Morgenthau'nun ilk olarak 1948 yılında yayınlanan "Uluslararası Politika" adlı eserinde kullanılan ve günümüzde geçerliliğini koruduğu düşünülen, Ülkelerin güç potansiyelini belirleyen "Coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık derecesi, nüfus, ulusal karakter, ulusal moral, diplomasi becerisi, hükümetin niteliği"[53] şeklinde sıralanan niceliksel ve niteliksel öğeler vardır. Buradan hareketle yumuşak güce kaynaklık eden ve onun potansiyelini belirleyen, ekonomik gelişmişlik, kültür, tarih, devlet yapısı, insan niteliği, teknoloji, bilim, sanat, eğitim ve dış politika meşruiyeti gibi görecelilik içeren unsurlar bulunmaktadır. Esas itibariyle yumuşak güç, herkes tarafından takdir gören meziyetleri ve değerleri, her alanda üretebilmek veya sahip olunan unsurları cazibeye dönüştürecek politikaları geliştirmeye

[52] Joseph S. Nye, *Dünya Siyasetinde*…, s. 100.
[53] Hans J. Morgenthau*, Uluslararası*…, ss.141-194

tekabül etmektedir. Devletler bu manada, Vuving'den mülhem güzelliklerini (beauty), İhtişamlarını (Brilliance) ve İyi kalpliliklerini (benignity), göstererek dost kazanabilecekleri, vasıtalara ihtiyaç duymaktadırlar.

Yumuşak gücü besleyen unsurlara sahip olan çoğu ülke, belirli stratejiler ve imkânlar çerçevesinde gücün bu boyutunu kullanmaya çalışmaktadır. Geun Lee'ye göre yumuşak güç uygulamanın sayısız yöntemi veya stratejisi vardır. Küresel ya da bölgesel olan değişmez normları yaymak ve desteklemek, etkili ünlüler veya kahramanlar aracılığıyla önemli ve değerli mesajlar tebliğ etmek ve dikkat çekmek, ulusal ve küresel bazda çekici ve değer içerikli söylemler yaratmak, güçlü ve korkulacak devlet algısı yaymak, bu yöntemlerden bazılarıdır.[54]

Devletler yumuşak güç uygulamalarında başlıca; "Dış yardımlar", "Kültürel Diplomasi" ve "Kamu Diplomasisi" gibi yöntemlere başvururlar. Dış yardım, kısaca "bir ülke veya uluslararası kuruluşun bir başka ülkeye hibe veya tavizli kredi şeklinde aktardığı kaynaklar" olarak tanımlanabilir.[55] Dış yardımlar devlet kaynaklı yapılabildikleri gibi sivil toplum kaynaklı da yapılabilmektedir. Dış yardımların her ne kadar insani, ahlaki, dini, kültürel ve ideolojik boyutları olsa da, uygulamalar sonucu ortaya çıkardığı cazibe, minnettarlık, saygınlık ve olumlu imaj açısından en etkili yumuşak güç vasıtalarından biridir. Bu bağlamda yumuşak gücün olmazsa olmazı sayılan cazibe unsurunu ortaya çıkarması ve ekonomik gücün yıkıcı ve dayatmacı boyutunu taşımaması sebebiyle dolaylı olarak yumuşak güç kavramıyla ilişkilendirilmektedir.

Devletlerin yumuşak güç kullanırken başvurduğu diğer bir yöntem de kültürel diplomasidir. O, fikirlerin, düşüncelerin, dünya görüşünün, yaşam tarzının, estetik anlayışının, zevklerin ve tatların paylaşımı suretiyle kendini doğru ifade etme ve muhatabını da doğru tanıma yolu olarak tanımlanabilir.[56] Kültürel diplomasinin temel amacı devletin ve temsil ettiği değerlerin uluslararası toplum gözündeki saygınlığını artırmak ve olumlu bir görünüm sağlamaktır. Kültürel diplomasi, günümüzde British Council, İtalyan Kültür Enstitüsü ve Yunus Emre Enstitüsü gibi organizasyonların faaliyetlerini ihtiva eder. Kültürel diplomasi, hedef ülkelerde kendi dilini yaygınlaştırmaya

---

[54] Geun Lee, A Theory of Soft Power and Korea's Soft Power Strategy. <http://wenku.baidu.com/view/5be64263f5335a8102d220cb> (10.01.2015.)

[55] Nuri Birtek, *Türkiye'nin İkili Dış Yardımları: 1992–1996,* Ankara, DPT Yayınları, 1998, s. 2

[56] Fırat Purtaş, "Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi", *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt:7, Sayı:13, Kış 2013, Ankara, s. 2.

çalışmanın yanında "edebiyat, film, TV, radyo programları, sanat, bilim ve müzik gibi kültürel ürünlerin desteklenmesi ile de ilintilidir."[57]

Yumuşak gücü kullanmanın diğer bir yöntemi ise kamu diplomasisidir. Bilindiği üzere küreselleşen dünyamızda artık sadece devletlerin ve milletlerin değil, "milli ve milletlerarası sahada hükümet harici organizasyonların, sivil toplum teşekküllerinin ve medyanın da tesirli olduğu bir dünyada yaşanmaktadır."[58] Bu durum eski diplomasi ve dış politika anlayışlarını değiştirmekte ve yeni bir yaklaşım tarzının ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Dünyada yaşanan gelişmeler, devletlerin uluslararası sistemdeki etkilerinin göreceli azalması, kendilerini daha iyi ifade etmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda kamu diplomasisi faaliyetleri, bir ülkenin prestijini artırmayı, olumlu imajı pazarlamayı, ülkenin tanıtımını yapmayı, ülke dışına doğru bilgiyi nesnel ve gerçek verilerle yaymayı, milletlerarası kültürel ilişkiler geliştirmeyi, hedeflemektedir.

Kamu diplomasisi, uygulamalarının tarihi eskiye dayanmakla birlikte, yakın dönemde kullanılmaya başlayan bir kavramdır. Kamu diplomasisi kavramı ilk olarak 1965 yılında Edmund Gullion (emekli Amerikalı Diplomat) tarafından, geleneksel diplomasi kavramından farklı olarak milletlerarası kültürel faaliyetleri, diplomatlar harici, kişiler ve kurumlarca yapılan devletlerarası iletişim süreçlerini ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Kamu diplomasisi, en basit ifadeyle "bir hükümetin, diğer bir devletin halkını ve aydınlarını, etkileyerek, hedef milletin politikalarını kendi avantajına döndürmesidir."[59] Diğer bir değişle kamu diplomasisi, bir ulusunun düşüncelerini, ideallerini, kurumlarını ve kültürünü aynı zamanda güncel politikalarını yabancı halklara anlatma amacıyla hükümetlerin yaşadığı iletişim sürecidir. Kamu diplomasisi, hükümetlerin izlediği politikaları, ideallerini, yaptığı açılımları, kamuya, devlet dışı organizasyonlara(STK'lar, araştırma merkezleri, üniversiteler, dernek ve vakıflar) anlatması ve yayması şeklinde de ortaya çıkabilmektedir. Bu manada kamu diplomasisi, yalnızca uluslararası çalışmaları içermemektedir.

Kamu diplomasisi, bazen yumuşak güçle karıştırılmakta ve yanlış kullanılmaktadır. Bu durumun başlıca sebebi amaç olarak aralarında benzerliklerin olmasıdır. Kamu diplomasisi, yumuşak güç kullanımının en önemli aracı olarak göze çarpmaktadır. Mevcut

---

[57] Vedat Demir, *Kamu Diplomasisi*…, s. 77.
[58] Joseph S. Nye, *Dünya Siyasetinde*…, s. 12.
[59] Evan Potter, Canada and New Public Diplomacy. <http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20020700_cli_paper_dip_issue81.pdf > (11.01.2015)

sistemde yumuşak gücü besleyen unsurların tamamının devlet elinde olmayışı, yumuşak gücün kullanımı açısından, devletleri eskiye nazaran daha fazla kamu diplomasisi uygulamalarına yöneltmektedir. Nye'a göre Kamu diplomasisinin üç boyutu vardır.

Birinci boyut, yerel ve yabancı basının bilgilendirilmesi ve ülke imajını zedeleyen yanlış haberlerin önüne geçilmesini ayrıca dezenformasyonlara karşı hızlı savunma mekanizmaları oluşturmayı ve savunmayı kapsamaktadır. Kamu diplomasisinin, ikinci boyutu ise, siyasi bir kampanyada veya bir reklam kampanyasında olduğu gibi, imaj üretmeyi ve pazarlamayı, mekân ve ülke markalaştırması projeleri üretmeyi, ülkenin imajını artıran akademik çalışmaları desteklemeyi, milletlerarası yayıncılığı sağlamayı ve gündem oluşturmayı içerir. Bu boyutta en önemli husus iletişim araçlarının kullanımının yayıldığı dünyamızda, devlet kontrolünde olan TV kanallarının kapasitesini geliştirmek, yurt dışında izlenmesini, farklı dillerde yayın yapmasını sağlamaktır. Üçüncü ve son boyut ise, "burslar, değişim programları, staj, seminerler, konferanslar ve medya kanallarına ulaşım yoluyla, önemli kişilerle uzun süreli ilişkiler geliştirmektir."[60] Bu boyutun en dikkat çekici ve kanaatimizce en etkili unsuru, öğrenci değişim programları ve bu programlarda yabancı öğrencilere verilen burslardır. Zira bu uygulamalar ve verilen kaliteli imkânlar sonucu, yabancı öğrenciler, genellikle ülkelerine, geldikleri ülkelerin değerlerine ve kurumlarına minnet duyarak dönerler. Eski ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın, "ülkemiz için burada eğitim gören, geleceğin dünya liderlerinin dostluğunu kazanmaktan daha iyi bir servet düşünemiyorum" sözleri, değişim programları ve kültürel bağlamda kamu diplomasisi uygulamalarının önemine dikkat çekmiştir.

Kamu diplomasisi çalışmaları birbirinden kopuk olarak değil, stratejik planlamalar ve belli bir amaca matuf olarak yürütülmektedir. Mark Leonard'a göre kamu diplomasisinin hedefleri ve elde edebileceği bir tesir hiyerarşisi şöyle sıralanabilir:[61]

•İnsanların kamu diplomasisi icra eden ülkeyi daha iyi tanımlarını (düşünmelerini, imajlarını güncellemelerini, istenmeyen fikirlerini gözden geçirmelerini) temin etmek

•İnsanların o ülkeye olan saygılarının artırılması (olumlu algılar teşekkül ettirmek, küresel manada ehemmiyetli hususları diğerleri ile aynı bakış zaviyesinden görmelerini temin etmek)

[60] Joseph S. Nye, *Dünya Siyasetinde*…, s. 109.
[61] Vedat Demir, *Kamu Diplomasisi*…, ss. 86-87.

•İnsanlarla temas kurma (rabıtaları güçlendirmek, eğitim reformundan bilimsel işbirliğine; insanların ülkeyi turizm, tahsil yapma ve eğitim için cazip bir yer olarak görmelerini teşvik etme, ürünlerini almalarını temin etme; değerlerini anlama ve onları devam ettirme)

•İnsanların davranışlarını etkileme (şirketlerin yatırım yapmalarını temin etmek, ülke politikaları için kamuoyunun desteğini kazanmak veya siyasetçilerin kamu diplomasisi uygulayıcılarını sevilen partnerler olarak görmesini sağlamak)

Kamu diplomasisi faaliyetleri bir ülkeye çekici bir imaj yaratılması konusunda önemli rol oynamaktadır. Kazanılan her olumlu imaj ve çekicilik ülkelerin yumuşak güç potansiyellerini artırmaktadır. Fakat sahip olunmayan değerlerin, söylemlerin üretilmesi günümüzde çok zor bir hal almıştır. Bu sebeple her şeyden evvel kamu diplomasisine veya yumuşak güce kaynak teşkil edecek değerler, sistemler ve politikalar üretmek gerekmektedir.

1.3.6. Yumuşak Gücün Hesaplanması Problemi

Joseph Nye'a göre güç, "başkalarının davranışlarını istediğimiz sonuç doğrultusunda etkileyebilme kapasitesidir."[62] Bu bağlamda güç, her bireyin ve her ülkenin sahip olmaya ve artırmaya çalıştığı bir vasıta veya araçtır.

İnsanların gücünü belirleyen bazı unsurlar olduğu gibi, devletlerinde güçlerini belirleyen ve besleyen unsurlar vardır. Bu unsurlar tarihin çeşitli dönemlerinde farklılıkları ve yeni unsurları da içerebilmektedir. Ulusal güç unsurlarının sınıflandırılması ile ilgili pek çok görüş olmakla birlikte daha önce belirttiğimiz gibi Hans Morgenthau'ya göre, bir ulusu diğer uluslar karşısında kuvvete sahip kılan ve ulusal güç olarak kabul edilen nicel ve nitel unsurlar bulunmaktadır. "Coğrafya, Doğal Kaynaklar, Endüstriyel Kapasite, Askeri Hazırlık Derecesi ve Nüfus", nicel kaynakları "Ulusal Karakter, Ulusal Moral, Diplomasinin Niteliği, Hükümetin Niteliği" ise nitel unsurları oluşturmaktadır. Ulusal güce kaynaklık eden unsurların belirlenmesinin zorluğu kadar, ulusal gücün hesaplanması da bir hayli zordur. Bu bağlamda çeşitli formül arayışları olmuş ve çeşitli formüller

[62] Joseph Nye, "Public Diplomacy and Soft Power", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Volume: 616, March 2008, p. 94.

geliştirilmiştir. Bu formüllerden biri tahmin edilen ulusal gücü (Pp) şu şekilde formüle etmektedir[63]:

"Pp = (C + E + M) X (S + W)"

Bu formül içinde, C = Kitle; Nüfus ve Toprak, E = Ekonomik Yetenek, M = Askeri Yetenek, S = Stratejik Maksat W = Ulusal Stratejiyi Uygulama Azmi'ni ifade etmektedir.

Günümüzde önem kazandığı düşünülen yumuşak gücü belirleyen unsurlar daha önce zikrettiğimiz gibi zorlayıcı olmayan ve cazibe üreten tüm değerleri kapsıyor olsa da her şeyden önce ülkelerin, kültürüne, siyasi değerlerine ve dış politikalarına dayanmaktadır. Fakat bu üç unsur, cazibe veya çekicilik üretebildiği kadar gücün yumuşak boyutunu oluşturmaktadır. Fakat bu nasıl ispatlanacaktır. Yumuşak gücün, daha önceki kısımlarda açıkladığımız üzere, tartışmalı doğası, sert güçle olan karmaşık ilişkisi, gücün maddi olmayan unsurlarını içermesi ve cazibe temelinde değerlendirilmesi onun hesaplanmasını zorlaştırmakta hatta imkânsız kılmaktadır. Jannice B. Mattern'e göre "Yumuşak güç analizlerinin temel kavramı olan cazibe'nin müphemliği, aynı zamanda yumuşak güç kavramsallaştırmasının önemli bir eksikliğidir."[64] Buradan anlaşılacağı üzere cazibe'nin varlığının kanıtını ortaya koymak veya A devletinin cazibesi nedeniyle, B devleti tercihini değiştirdi iddiasını kanıtlamak imkânsızdır. Diğer yandan A ülkesinde B ülkesi'nin cazibesi vardır veya A ülkesi B ülkesine çekici gelmektedir iddiası genel geçer bir önerme değeri taşımamakta ve bu tespit zamana göre değişebilme riski taşımaktadır. Diğer taraftan yumuşak güç uygulamalarında sonuç alınması, sert güce nazaran çok uzun sürmekte ve sonuç ile yumuşak güç arasında ilişki kurmak tartışmalara neden olmaktadır. Bu yüzden gözlemlenebilir sonuçlar sunmak güç bir hal almaktadır.

Son yıllarda yumuşak gücün ölçülebilir olduğunu düşünenlerce bazı yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemler, Utku Yapıcı'nın "Yumuşak Güç Ölçülebilir mi?"adlı çalışmasında; a)Yalnızca Kamuoyu Araştırmalarına Dayanan Denemeler, b)Yalnızca Nicel Verilere Dayanan Denemeler, c)Kamuoyu Araştırmaları ile Nicel Verileri Bütünleyen Denemeler, şeklinde üçlü tasnif edilmiş, detaylı bir şekilde incelenmiş ve eleştirilmiş,

---

[63] Sait Yılmaz, Uluslararası İlişkiler'de Güç ve Güç Dengesinin Evrimi. <http://www.beykent.edu.tr/docs/2.doc?phpMyAdmin=26b1ab37aa748d52c4747d623bec741b> (01.04.2015)

[64] Bkz. Jannice B. Mattern, "Why Soft Power Isn't So Soft", *Millennium-Journal of International Studies,* Vol.:33, No:3, 2005, pp.585-587.

çalışmanın sonucunda üç yönteminde genel geçer bir yargıya varamadığı ve yumuşak gücün ölçülemez olduğu tespit edilmiştir.[65]

Yumuşak gücün ölçülebilir olduğu iddiası taşıyan, kamuoyu anketleri ve nicel verileri bütünleyen denemelere örnek olarak, Jonathan McClory tarafından yapılmış olan çalışma gösterilebilir. Bu çalışmada bir ülkenin yumuşak gücü hesaplanırken incelenmesi gereken bir takım parametreler belirlenmiştir. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir[66]:

İş Dünyası/Buluş:

• Uluslararası Patentler

• Dünya'da Rekabet Gücü olan İşletme Oranı

• Yolsuzluk Oranı

• Buluş Sayısı

• Dış Yatırımlar

• İnternet Kullanan Kişi Sayısı

Kültür:

• Turizm

• Devlet Destekli Medya Organları

• Yabancı Muhabirlerin Sayısı

• Dil(Ulusal Dilin Küresel Yaygınlığı)

• Olimpiyatlardaki Başarıları(Kazanılan Madalya Sayısı)

• Dünya Futbolundaki Başarısı

• Müzik(Küresel çapta Sanatçıları)

• Sanat Galerileri Ziyaretçi Sayısı

• Dünya Mirasları listesindeki Yeri

---

[65] Utku Yapıcı, "Yumuşak Güç…", ss. 5-25.
[66] Jonathan McClory, The New Persuaders; A 2011 Global Ranking of Soft Power. <http://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/The%20New%20PersuadersII_0.pdf> (01.04.2015)

Eğitim:

• Düşünce Kuruluşları Sayısı

• Üniversitelerin Kalitesi

• Yabancı Öğrenciler

• Akademik Yayınlar

Hükümet:

• Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Endeksi Sıralamasındaki Yeri

• Dünya Bankası İyi Yönetim Endeksi (World Bank Good Governance Index)

• Siyasi ve Bireysel Özgürlükler Endeksi

• Dünya Ekonomik Forumu, Güvenilir Hükümet Endeksi

• Toplumsal Şiddet/Suç Oranları (UN Homicide Rate Data)

• Gelir Dağılımı Adaleti-Gini Katsayısı(Dünya Bankası İstatistikleri)

• Kayıtdışı Ekonomi

Diplomasi:

• Dış Yardımlar

• Yöneticilerin Konuşabildiği Dil Sayısı

• Vize Özgürlüğü

• Ulusal Markaların Gelişmişliği

• Kültürel Heyetlerin Sayısı (British Council gibi)

• Sığınmacı ve Göçmenlere Açıklık

• Dışişleri Bakanlığının ve Dışişleri Bakanının Sosyal Medyadaki Aktifliği(Twitter Takipçi Sayısı)

• Küresel Diplomatik Durum(Temsilcilik Sayısı)

• Küresel Organizasyonlara Katılım Oranı

• Çevresel Duyarlılık ve Eylem(Ülke tarafından imzalanan çevre ile ilgili anlaşmalar)

Bunların dışında ulusal hava yollarının başarısı, küresel çapta yumuşak güç oluşturan ünlülerin sayısı, ulusal içeceklerin ve yemeklerin kalitesi gibi sübjektif verileri de içeren bir hesaplama yöntemi oluşturan McClory, mevcut sorunu aşmaya çalışmıştır.

Sert güç uygulamalarının aksine yumuşak güç uygulamalarının, semeresinin uzun vadede alınması ve elle tutulamayan boyutlarının olması hasebiyle başarısının veya mevcut durumunun hesaplanması daha önce ifade ettiğimiz gibi çok zor hatta imkânsızdır. Diğer yandan A ülkesinin B ülkesinde veya bölgesinde yumuşak gücünün varlığına işaret eden veya bu gücü kullandığını gösteren unsurların tespitinin yapılabileceği ve yorumlanabileceği, fırsatların ve sorunların tartışılabileceği veya A ülkesinin yumuşak gücüne etki eden faktörlerin değerlendirilebileceği çalışmalar yapılabilmektedir. Fakat bu çalışmaların nesnellik tartışmalarına yol açacağı veya izafilikten kurtulamayacağı da unutulmamalıdır.

BÖLÜM II

TÜRKİYE'NİN YUMUŞAK GÜCÜ

I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla inşa edilen ve 29 Ekim 1923 yılında kuruluşu ilan edilen Türkiye Cumhuriyeti, iki savaş arası dönemde, elde kalan gücünü toparlamaya çalışan, kendini yenileyen bir ülke profiline sahipti. 2. Dünya Savaşı sonrasında 1945'de Yalta ve Potsdam Konferansı sonrası ortaya çıkan iki kutuplu dünya düzeninde, bir tarafta ABD diğer tarafta ise SSCB bulunmaktaydı. Dünya'nın genel anlamda taraflara ayrıldığı, devletlerin ittifaklara meylettiği konjonktürde inşasını sürdüren Türkiye Cumhuriyeti, bu yıllarda ABD ile müttefikliğine başladı. 2. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin kurallarının konulmasında takdir edici olduğu, BM, NATO, IMF, WB ve GATT gibi çok taraflı uluslararası örgütlere dâhil oldu. Dünyada yaşanan değişimlere paralel olarak istikametini belirleyen tüm devletler gibi Türkiye de, her zaman iç ve dış politikasında çeşitli değişimler yaşadı.

1989 yılında Berlin duvarının yıkılması ve Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, 2. Dünya savaşı sonrasında ortaya çıkan ideolojik boyutlu iki kutuplu dünya düzeninin sonuna ve tek kutuplu dünya düzeninin başlangıcına neden oldu.[67] Bu dönemler Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin çözülmesi ve SSCB'nin dağılması sonucunda dünyada birçok ülke bağımsızlıklarını ilan etti. İdeolojik kamplaşmanın sona erdiği bu yeni dönemde, etnik ve dini farklılıklar, siyasi anlaşmazlıklar, "teröre destek verme v.b gerekçelerle Bosna'dan Ruanda'ya Darfur'dan Afganistan'a en az 3 milyon sivil hayatını kaybetti."[68] 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye karşı düzenlenen terör saldırısı sonrasında, Afganistan ve 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgaliyle başlayan süreç, dünya'nın süper gücü olarak nitelenen ABD'nin gücünün, hegemonyasının ve meşruiyetinin sorgulanmasına sebep oldu. Küreselleşme olgusu ve Hegemonya söylemleri önü alınamaz gerçeklikler olarak uluslararası siyasette rolünü aldı. 2010 yılında başlayan "Arap Baharı" olarak adlandırılan ve hala devam eden Doğu'nun Orta'sındaki kanlı savaşlar Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan olaylar arasında yerini aldı. Yaşanan benzer olaylar ve değişimler dünya sistemiyle kalmayıp, hayatın diğer alanlarında da kendini gösterdi.

---

[67] Bu olaylar arasında karmaşık bir bağımlılığın olduğu da düşünülebilir.
[68] Çağrı Erhan, *Türk Dış Politikasının Güncel Sorunları*, İmaj Yayınevi, Ankara 2010, s. 1

Soğuk Savaş yıllarında ve sonrasında yaşanan, siyasi, askeri, ekonomik, toplumsal alanlardaki değişimler ve teknolojik ilerleme, ülkelerin yaşamını sürdürmeye veya nüfuzunu artırmaya çalıştığı uluslararası politika sahasında, amaç veya araç olarak kullanılan gücün doğasında ve istimal tarzlarında da değişimlere sahne oldu. Yeni dönem, Çin, Rusya, AB ve Japonya gibi ülkelerin ve ülke topluluklarının gücünü artırdığı, ayrıca diğer devletlerin de özne olmaya çalıştığı, çok kutuplu dünya düzenine geçiş tartışmalarının yaşandığı ayrıca ülkelerin gücünü belirleyen unsurların birbirine daha bağımlı hale geldiği, ittifakların önem kazandığı görüntüsünü yansıtmaktadır. İçinde bulunduğumuz dönemde, ekonomik işbirliklerinin, askeri ittifakların, ülkelerin güçlerini belirleyen unsurlar olarak önümüzde durmakta ayrıca mevcut dönemde, askeri güce kaynaklık eden, ekonomik gücün elde edilmesinde büyük önem arz eden, devletlerarası iyi ilişkilerin oluşmasını sağlayan, yumuşak güç veçhesinin çekiciliği ve gerekliliği daha iyi anlaşılmaktadır.

Çağımızda ülkeler, ekonomik işbirlikleri, kültürel ilişkiler, diplomasi ve çeşitli birliktelik anlaşmalarıyla gücünü artırmayı hedeflemekte ve sistemde kendisinin de var olduğunu göstermeyi planlamaktadır. Bu bağlamda çeşitli yumuşak güç unsurlarına sahip olduğu düşünülen Türkiye Cumhuriyeti, gelişimini sürdüren, gücünü artırmaya çalışan, dünya sisteminde değişen konjonktürde, her dönem olduğu gibi gelişmiş medeniyetler seviyesinin üstüne çıkmayı hedefleyen, bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çerçevede Türkiye'de yaşanan değişimler ve gelişmeler sonucu çeşitli akademik çalışmalarla, ülkenin yumuşak güç potansiyelinin varlığı ve boyutu tartışılmıştır. Ayrıca Monocle dergisi tarafından yapılan listede, Türkiye, 2011 yılında dünyada yumuşak güce sahip olan ülkeler arasında 23., 2012 yılında ise 20., 2014 yılında 26. ve 2015 yılında ise 25. sırayı almıştır. Bu tip yumuşak güç tespiti yapan ve listeler hazırlayan dergilerin objektifliği tartışma konusu olsa da dikkate alınması gerekmektedir. Bu noktada, "Türkiye'nin Yumuşak Gücü" başlığını taşıyan bu kısımda açıklayacağımız bilgilerin amacını ve nasıl ortaya konulacağını ifade etmemiz gerekmektedir. Öncelikli amacımız, Türkiye'nin yumuşak gücüne imkân tanıyan ve kaynak teşkil ettiği düşünülen unsurların tespit edilerek incelenmesidir. Diğer yandan elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda Türkiye'nin yumuşak güç potansiyelinin, kavramın izin verdiği ölçüde belirlenmesidir. Daha önce ifade ettiğimiz gibi yumuşak güç hesaplaması büyük problemler içermekle birlikte çok zor hatta imkânsızdır. Kavramın mimarı olan Joseph Nye'da bu soruna

herhangi bir çözüm yolu bulamamıştır. Bu nedenle, yapılan çalışmalarda en sık başvurulan yöntem, onu ülkesel kaynaklar açısından incelemektir. Bu yöntem her ne kadar gücün kaçınılmaz göreceli boyutunu gözden kaçırmamıza, kıyas yapılmadan anlaşılabilir mi? sorusuyla birlikte, objektiflik tartışmalarına sebep olsa da içinde bulunduğumuz zaman diliminde kuşatıcı bir metodoloji geliştirilemediği veya hiçbir zaman geliştirilemeyeceği için mevcut yöntemleri sentezlemek zorunda kaldığımızı ifade etmemiz gerekmektedir. Yumuşak gücün ülkelerin kaynakları açısından incelendiği çalışmalara baktığımızda, herkes tarafından kabul gören bir yöntemin olmayışı veya farklı yöntemlere başvurulması sebebiyle Türkiye'nin yumuşak gücünü incelerken çalışmaların kahir ekseriyetinde kullanılan, kuşatıcı veya sine qua non(olmazsa olmaz) diyebileceğimiz unsurları ihtiva eden yumuşak güç kaynaklarını dikkate alacağız.[69] Bu çerçevede Türkiye'nin mevcut yumuşak gücünü, **sabit kaynaklar** olarak değerlendirdiğimiz, yani kısa vadede değişmesi zor olan; Kültür, tarih ve coğrafya, **potansiyel kaynaklar** başlığını verdiğimiz kısa vadede değiştirilmesi mümkün olan; İç politika ve değerler, ekonomik kapasite, askeri kapasite, dış politika, kurumsal kaynaklar gibi ana başlıklarla ve bu başlıkları daha önceki bölümde temas ettiğimiz McClory'nin sunduğu faktörleri göz önüne alarak inceleyeceğiz.

2.1. Türkiye'nin Mevcut Yumuşak Güç Kaynakları

2.1.1. Sabit Kaynaklar

Sabit kaynaklar olarak değerlendirdiğimiz, bir ülkenin kültürü, tarihi ve coğrafyası birbirinden ayrıştırılması zor, birbirleriyle ilintili kavramlardır. Örneğin kültür belirli bir tarihi geçmiş olmadan üretilemeyen, coğrafya ise tarihi geçmiş ile ilişkilendirilmeden genellikle açıklanamamaktadır. Bu sebeple, bu üç unsuru birlikte incelemek kanaatimizce daha verimli olacaktır.

Bir ülkenin tarihi, kültürü ve coğrafyası cazibe unsuru olabilmekte ayrıca potansiyel kaynakların ve ulusal karakterin oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Kültür ise, bir toplum için anlamı olan değerlerin ve uygulamaların bütünüdür şeklinde tanımlanabilirse de karmaşık bir yapıdır. Kültür toplumdan topluma farklılıklar gösterebilir

[69]Örnek olarak bkz. Esra Ergüvan,The Instruments of Soft Power Within Turkish Foreign Policy in the Post-Cold War Era: Turkish International Cooperation and Development Agency(TIKA) as a Case of Turkey's Soft Power Application, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.; Tuba Çavuş, Dış Politikada Yumuşak Güç Kullanımı Türk Dış Politikası, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012.

ve bir medeniyeti oluşturan temel yapı taşları arasında sayılabilir. Kavramın karmaşıklığı üzerine ayrıca kültür ve medeniyet ilişkisi hakkında çeşitli tartışmalar da vardır. Bu sebeple, Türkiye'nin, yumuşak gücünü besleyen bir unsur olarak değerlendirdiğimiz kültür kelimesinin konumuz açısından medlulünü açıklamak gerekmektedir. Kültür kelimesinin konumuzda ihtiva ettiği anlam; bir milletin, ürettiği değerler, sinema, müzik, dil, gelenek, normlar ve kendisini tanıtan tüm sembollerdir. Bu manada kültür diğer güç kaynaklarının oluşumunda da rol alabilecek derinliktedir. Tarih unsuru ile ise, bir ulusun geçmişte yaşadığı olayları, başarıları, diğer milletler ile ilişkilerini, tecrübelerini, ihtişam ve cazibe oluşturabilecek faktörleri açıklamayı amaçlamaktayız. Coğrafya ise bir ülkenin, dış politikasını, turizmini, doğal kaynaklarını hatta kültürünü, toplumsal yapısını oluşturmada önemli rol oynaması hasebiyle ve ayrıca hem sert güç hem de yumuşak güç oluşturmada büyük önem arz etmesi nedeniyle sabit kaynaklara dâhil edilmiştir.

İlk olarak, coğrafya her ne kadar milletlerin kaderleri olsa da, o coğrafyayı, uluslararası politikada avantaja dönüştüren, stratejik planlar ve konjonktürel şartlardır. Diğer yandan bilindiği üzere, Coğrafya hem avantaja dönüştürülebilecek unsurları içerisinde barındırmakta hem de şartların değişmesiyle milletlerin kaderlerini etkileyen tehlikelere ve güvenlik zafiyetlerine yol açmaktadır. Türkiye bu açıdan bakıldığında komşuları ve sınırları açısından zor ancak ehemmiyetli bir coğrafyaya sahiptir. Günümüzde coğrafyalar eskisi gibi niceliksel önem taşımıyor olsa da nitelik açısından her devlet için önemlidir. Dünya üzerinde genel olarak bakıldığında, Türkiye; Asya-Avrupa-Afrika ülkelerinin kesişme noktasından yer almaktadır. Bu itibarla, "Türkiye; kıtalar arası bir kavşak, köprü ya da geçiş ülkesidir."[70] Türkiye, Balkanlardan Ortadoğu'ya ve Asya'nın içlerine uzanan geniş coğrafyada hala yaşamını sürdüren, Türklerin, Kürtlerin, Arapların, Boşnakların, Pomakların, Arnavutların, Gürcülerin, Çerkezlerin ayrıca Ermeni, Rum, Musevi ve Süryani toplulukların ortak mekânı olan bir coğrafyanın sahibidir. Türkiye'nin üzerinde bulunduğu coğrafya, uzun tarihi mazisinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. "Antik Yunan, Roma-Bizans gibi Batı medeniyetleri yanında, Haldi, Karduk, Asur, Urartu, Goti, Mezopotamya ve İslam medeniyetlerini de taşımıştır."[71] Bu açıdan bakıldığında bu medeniyetlerden kalan tarihi eserlere, onların birikimlerine sahip olması ayrı bir önem arz etmektedir.

---

[70] Ramazan Özey, *Jeopolitik ve Jeostratejik Açıdan Türkiye*, Marifet Yayınları, İstanbul 1998, s. 65.
[71] Vedat Demir, *Kamu Diplomasisi*…, s. 248.

Daha önce ifade ettiğimiz gibi tarihin ve coğrafya'nın birbirine olan etkisi unutulmamalıdır. Bu manada Türkiye coğrafyasının sahip olduğu tarihi birikim, ülkenin her şehrinde izlerini hala barındırmaktadır. Türkiye, üç tarafının denizlerle çevrili olması, doğal güzellikleri, iklimi ve tarihi dokusu yoğun şehirleri sayesinde turistlere cazip gelen bir ülke konumundadır. Ayrıca coğrafya ülkelere jeo-ekonomik katkılar da sunmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'nin NABUCCO, Trans-Anadolu ve Güney Akım gibi enerji projelerine katılımını sağlayan coğrafyasının potansiyeli hatırlanmalıdır.

Türkiye'nin yumuşak gücünü besleyen diğer bir unsur ise köklü tarihi geçmişidir. Ahmet Davutoğlu'na göre;

> "Tarihi birikim açısından bakıldığında, Türkiye gerek bölge-içi gerekse bölge-dışı ülkelerden çok farklı ve kendisine has özelliklere sahiptir. Bu da Türkiye'nin uluslararası yapının hâkim sistemik unsurları ile tarih boyu sürdüre geldiği ilişkilerin farklılığından kaynaklanmaktadır. Türkiye ne bu sistemik unsurları ortaya çıkaran tarihi sürecin parçasıdır, ne de bu sürecin sömürgeleştirdiği ülkeler grubuna dâhildir. Türkiye konjonktürel gerekçelerle ortaya çıkmış herhangi bir ulus-devlet de değildir. Aksine, uluslararası sistemi oluşturan hâkim medeniyet ile asırlar süren çok yoğun bir hesaplaşma sürecinin oluşturduğu bir tarihi mirasın eseridir."[72]

En yakın dönem olarak ifade edebileceğimiz Osmanlı İmparatorluğu geçmişine sahip olan Türkiye'nin, tarihi kaynakları değerlendirildiğinde fırsatlar yaratabilmesi muhtemeldir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çok geniş sınırlara sahip olması, çok farklı kültürlere, etnik gruplara ev sahipliği yapmış olması, farklı unsurların bir arada yaşama tecrübesi, bu milletlerle ortak hafızamızı oluşturmaktadır. Bu hafıza her ne kadar bazı milletlerce kötü hatırlanabilir unsurları da içerisinde barındırabilecek olsa da itidalli ve akıllı politikalarla fırsatlara dönüştürülebilir. Türkiye öncelikle hoşgörünün hâkim olduğu, farklı kültür, etnik yapı ve inançların barış içinde yaşadığı bir tarihi müktesebatın varisidir.[73] Bugün Türkiye'nin çevresinde yaşayan komşu milletleri içerisinde barındırmış olan Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası, Arapları, Balkan halklarını, Afrika milletlerini, Türkî Cumhuriyetleri kapsamakta ve ortak tarihi geçmiş nedeniyle iyi ilişkiler geliştirmeyi, halklar arasında arabuluculuk yapma imkânını ve bu milletlerin yaşadıkları coğrafyalarda politika üretebilme fırsatını da sunmaktadır. Örneğin, bazılarına göre, Türkiye'nin

[72] Ahmet Davutoğlu, *Stratejik*…, ss. 65-66.
[73] Vedat Demir, *Kamu Diplomasisi*…, s. 251.

Ortadoğu bölgesindeki önemli yumuşak güç kaynaklarından ilki Osmanlı mirasıdır. Osmanlı mirası genellikle en önemli yumuşak güç kaynakları arasında gösterilse de bu mirasın, "Neo-Osmanlıcılık" olarak ifade edilen emperyal güç macerası olarak değerlendirebilecek olması yumuşak gücün uygulanmasında problem teşkil edebilmektedir. Diğer taraftan daha önce bahsettiğimiz gibi tarihi başarılar kazanılan savaşlar, diğer milletlere yapılan iyilikler veya geçmişte geliştirilen iyi ilişkiler günümüzde de yumuşak güç oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Örneğin, 1492 yılında İspanya'da Reconquista olarak adlandırılan dönemde Musevilerin, Padişah II. Beyazıt tarafından Osmanlı topraklarına göçlerine izin verilmesi, onlara iyi muamele gösterilmesi, tarih bilimi açısından farklı saikler ile yapıldığı iddia edilebilir olsa da bu durum bugünde Türkiye topraklarında yaşayan Musevi vatandaşların hafızasında durmaktadır. İbrahim Kalın'a göre, Türkiye'nin miras edindiği Müslüman-Osmanlı tarihi müktesebatı, bunun temin ettiği kültürel derinlik ve yayıldığı coğrafya stratejik bir güç ve kıymet olarak yeniden üretilmekte ve Türkiye'nin hem iç hem de dış politikasına yeni imkânlar sunmaktadır."[74]

Daha önce bahsettiğimiz gibi bir ülkenin kültürü evrensel değerler üretebildiğinde çekicilik unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

> "Bilginin, sanatın, yaşam biçimlerinin değer sistemlerinin, inançların, geleneklerin ve genel adlandırmasıyla kültürün diğer açılarının alışverişi olarak tanımlanabilecek olan kültür diplomasisi de, artık daha çok günümüzde, gerek bölgesel gerekse de iç çatışmaların barışçıl çözümünde ve istikrarın sağlanmasında öne çıkan siyasi bir araç ve yumuşak bir güç hâline gelmiştir."[75]

"Türkiye'nin ince güç potansiyeli, askeri yahut teknolojik üstünlükten ziyade, tevarüs ettiği tarih ve kültür derinliğinden kaynaklanmaktadır". [76] Bu çerçevede, Türkiye'nin yumuşak gücüne kaynaklık eden unsurlardan biri olan kültürü, yakın coğrafyalarla tarihi bağlar sayesinde büyük fırsatlar sunmaktadır. Bugün Türk kültürünün izlerini tarihi ve coğrafi geçmişi vesilesiyle Ortadoğu ülkelerinden Balkan ülkelerine kadar çok geniş bir coğrafyada görmekteyiz. Türk insanın misafirperverliği ve yardımseverliği ayrıca Türk mutfağı günümüzde dünyanın çeşitli bölgelerinde bilinmekte ve övülmektedir. Türkiye'nin kültürünü tanıtan çeşitli kamu diplomasisi faaliyetleri olmakla birlikte, resmi

---

[74] İbrahim Kalın(ed), *2000'li Yıllar Türkiye'de Dış Politika*, Meydan Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 10.
[75] Zülfikar Bayraktar, "Türkiye'nin Balkanlar'daki Yumuşak Gücü Türk Kültürü", *Karadeniz Araştırmaları,* Sayı: 35, Güz 2012, ss. 181-189.
[76] İbrahim Kalın, "Türk Dış Politikası…", s. 149

kurumların yapmış olduğu faaliyetler haricinde hükümet-dışı organizasyonların yurtdışı bağlantıları vesilesiyle de Türkiye kültürünü ihraç edebilmektedir. Ayrıca Türkiye, yurtdışına seyahat eden, ülke dışında yaşayan vatandaşları vesilesiyle de kültürünü tanıtmaktadır. İletişim araçlarının yaygınlaşması, teknolojik gelişmelerin ilerlemesi sonucu, dizi, film ve müzik sektörlerinin gelişmesiyle de Türkiye kültürünü kolay bir şekilde dünyaya tanıtma ve ihraç etme imkânı bulmaktadır.

Türkiye'nin yumuşak gücüne kaynaklık eden ve birbirini etkileyen bu üç unsur vesilesiyle ortaya çıkan yumuşak güç varlığını örneklerle ve uygulamalarla açıklamak gerekmektedir. Coğrafya'nın yumuşak güç açısından Türkiye'ye en büyük katkısı turizm alanında olmuştur ve turizm, dolaylı olarak kültür tanıtımın yapılmasını sağlamakta ayrıca yapılan tanıtımlarla gelişmekte ve Türkiye'nin tarihi sayesinde potansiyeli daha da artmaktadır. Dünya'nın en çok ziyaret edilen şehirleri arasında bulunan İstanbul'un Türkiye sınırları içerisinde bulunması, sahip olduğu yumuşak gücün sabit kaynaklarından olan coğrafyasının sağladığı önemli avantajlar arasındadır. Bu çerçevede, Dünya Turizm Örgütü'nün 2014 yılındaki verilerine göre Türkiye, dünya'da en çok ziyaret edilen ülkeler arasında 6. sıradadır.[77] McClory'nin yumuşak güç hesaplamasında yer alan "ülkenin sahip olduğu dünya mirası varlıkları sayısı" unsuru dikkate alındığında, Türkiye'nin mevcut olan 13 tane varlığı UNESCO tarafından Dünya Miras Listesine dâhil edilmiştir. Dünyada en çok kültürel mirasa sahip olan ülkeler sıralamasında 125 ülke arasında 16 sıradadır.[78]

Ülkelerin kültürünün tanıtımının yapılmasında önemli rol oynayan TV kanalları, diziler ve filmler açısından bakıldığında ise, Türkiye özellikle komşu coğrafyalarda büyük bir paya sahiptir."Türkiye'de bugün ortalama 200 TV kanalı ve 1000 radyo kanalı yayın yapmaktadır." [79] Bu durumun sağladığı avantajla üretilen filmler ve dizilerle, Türkiye komşu coğrafyalara tanıtımını daha rahat yapabilme şansı bulmaktadır. Türk dizileri, Türkiye'nin tarihi, turistik, kültürel yönlerini yabancı vatandaşlara tanıtarak ülke'nin çekiciliğini artırmaya başlamıştır. Bununla birlikte dizilerin yaygın bir şekilde izlendiği"Balkanlar'da Türk dizileri çok popüler hale gelerek, Türk yaşam tarzının,

[77] World Tourism Organization, UNWTO Tourism Highlights 2014 Edition. <http://mkt.unwto.org/publication/unwto-tourism-highlights-2014-edition> (03.04.2015)
[78] World Economic Forum, The Travel & Tourism Competitiveness Report 2015 <http://ep00.epimg.net/descargables/2015/05/06/f2c1e517ce56a6453171d3a9d1b1da05.pdf> (01.02.2016)
[79] Hakan Altınay, "Turkey's Soft Power: An Unpolished Gem or an Elusive Mirage?", *Insight Turkey,* Vol.:10, No:2, 2008, pp. 55-66

kıyafetlerinin ve kültürünün yaygınlaşmasını sağlamıştır."[80] Elif Nuroğlu'nun özellikle Balkanlar ve Ortadoğu'da izlenen Türk dizilerinin etkilerini konu alan çalışmasındaki anket verileri ve araştırma sonuçlarına göre, 2012 yılında Hırvatistan'da en çok izlenen ve hakkında konuşulan diziler *Fatmagül'ün suçu ne*, *Hanımın Çiftliği*, *Muhteşem Yüzyıl*, *Ezel* ve *Dudaktan Kalbe* olmuştur. Bosna-Hersek'te 2012 ve 2013 yıllarında en fazla izlenme oranına sahip dizi *Muhteşem Yüzyıl* olmuş bununla birlikte bölgede *Kurtlar Vadisi* dizisine olan ilgi çok yüksek oranlara ulaşmıştır.[81] Yine bu çalışmaya göre, Türk dizileri Balkanlar'da zengin ve modern bir Türkiye imajı oluşturmaktadır. Ayrıca Balkanlardan Türk dizilerinin çekildiği yerleri görmek için gelen turistler, Türkiye'yi yakından tanıma fırsatı bulmuşlardır. Türk dizileri Ortadoğu'da da benzer etkiler yapmıştır. Ortadoğu ülkeleriyle Türkiye arasındaki ortak tarihi hafıza ve Müslüman kimlik dolayısıyla Türk dizileri bölge halklarını diğer ulusların yapımlarından daha fazla talep edilmesini sağlamıştır. Meliha Benli Altunışık'a göre;

> "Türkiye menşeli televizyon dizileri 2004 yılından bu yana Arap dünyasında oldukça popülerdir. TESEV araştırmasında, katılımcıların yüzde 78'i hayatlarında en az bir kez bir Türk televizyon dizisi izlediklerini belirtmiştir. Bu dizilerin popülerliği Arap ülkelerinden Türkiye'ye gelen ziyaretçi sayısında da bir artışa neden olmuştur. İnsanlar arasındaki etkileşimin artması karşılıklı öğrenmeyi kolaylaştırmıştır ve öteki imajını daha olumlu yönde biçimlendirmeye başlamıştır."[82]

Diğer taraftan,2010'un Nisan ayında yayına başlayan TRT Arapça "Türkiye'nin son dönemde özellikle Arap dünyasına yönelik uygulamaya koyduğu en önemli açılımlardan biridir."[83] Bu gibi açılımların yanında Kamu diplomasisi faaliyetleri devam etmekte, öğrenci değişim programları, komşu ülkelerde Türk dili eğitimi, ülke kültürünün

---

[80] Bedrudin Brljavac, "Turkey Entering the European Union through the Balkan Doors: In the Style of a Great Power?", *The Turkish Yearbook of International Relations*, Vol.: 42, 2011. pp. 61-75.

[81] Elif Nuroğlu, Dizi Turizmi: Orta Doğu Ve Balkanlar'dan Gelen Turistlerin Türkiye'yi Ziyaret Kararında Türk Dizileri Ne Kadar Etkili? <http://www.researchgate.net/publication/261002399_Dizi_Turizmi_Orta_Dou_Ve_Balkanlardan_Gelen_Turistlerin_Trkiyeyi_Ziyaret_Kararnda_Trk_Dizileri_Ne_Kadar_Etkili> (03.04.2015)

[82] Meliha Benli Altunışık, Türkiye'nin Ortadoğu'daki Yumuşak Gücü ve Önündeki Engeller.<http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/21102013104928.pdf> (03.04.2015)

[83] Mustafa Kutlay; Osman Bahadır Dinçer, Türkiye'nin Ortadoğu'daki "Bölgesel Güç" Olma Potansiyeline İlişkin Ampirik bir İnceleme. <http://www.usak.org.tr/dosyalar/rapor/5GMcs3mKfFPCbD08MCXSSs6sfdvvA7.pdf> (03.04.2015)

tanıtımını yapan konferanslar, seminerler ve etkinlikler de Türkiye'nin yumuşak gücünü beslemektedir.

2.2.2. Potansiyel Kaynaklar

Türkiye, daha önce temas ettiğimiz gibi yaşadığı değişimler sonrasında, yumuşak gücün potansiyel kaynaklarını oluşturan, İç politika ve değerler, Ekonomik Kapasite, Askeri Güç, Dış Politika ve Kurumlar alanlarında büyük ilerlemeler kat etmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin yumuşak güç potansiyelinin ve kaynaklarının tespiti açısından, yaşanan gelişmelerin ortaya konulması ayrıca mevcut durumu incelemek gerekmektedir.

2.2.2.1. İç Politika ve Değerler

İç politika ve değerler olarak tanımladığımız yumuşak gücün kaynağının muhteviyatı, aslında Mcclory'nin hükümet başlığı altında birleştirdiği, hassaten ülkedeki siyasal yapıyı, özgürlükleri, demokratikliği ve hukuk sistemini içermektedir.

Daha önce ifade ettiğimiz gibi, ülkelerin yumuşak gücünü belirleyen sabit kaynaklar olduğu gibi potansiyel kaynaklarda mevcuttur. Bunlardan biri olan iç politika ve değerler ülkelerin dış dünyada cazibesini artıran, olumlu imaj pazarlamasını sağlayan en önemli unsurlardan biridir. Nye'a göre, "yurt içi ve yurt dışındaki hükümet politikaları da diğer bir potansiyel yumuşak güç kaynağıdır."[84] Bu anlamda hükümet politikaları ülkelerin yumuşak gücünü artırabilir veya eksiltebilir. Bu çerçevede "özgürlüklerin önünü açan, paylaşımcı, insanı merkeze alan, adil, şeffaf ve demokratik bir siyasal düzen"[85] bir ülkenin yumuşak güce sahip olmasını sağlayan unsurların en önemlileri olanlarıdır.

Türkiye'nin Demokrasi ile yönetilmesi, serbest piyasa ekonomisi ve insan haklarını ön planda tutması, yumuşak gücünü artıran unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır.[86]Ahmet Davutoğlu'na göre de, Türkiye'nin yumuşak gücünü destekleyen en önemli unsur demokrasi ile yönetilmesidir.[87]Bilindiği üzere Türkiye'nin demokrasi tarihi inişli çıkışlı bir tabloya sahip olsa da 1950'lerden bugüne çok-partili parlamenter demokrasi deneyimine

---

[84] Joseph Nye, *Dünya Siyasetinde*…, s. 22.
[85] İbrahim Kalın, "Türk Dış Politikası…", s. 148.
[86] Mesut Şöhret, "Yumuşak Güç Konsepti Çerçevesinde Türkiye'nin Bölgesel Rolü", (ed. Hasret Çomak; Caner Sancaktar), *Türk Dış Politikasında Yeni Yönelimler*, Beta, İstanbul 2013, s. 446.
[87] Ahmet Davutoğlu, "Turkey's Foreign Policy Vision: An Assesment of 2007", *Insight Turkey,*Vol.:10, No: 2, 2008, pp. 77-96.

sahiptir.[88] Diğer yandan İslami kimliğe sahip olmasına rağmen, Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlayan bir diğer unsur ise heterojen bir toplumsal yapıya sahip olan devletin, diğer din ve inanışlara eşit mesafede yaklaşması manasında kullandığımız, laikliktir. Laiklik kavramı farklı yorumlamalara kapı açabiliyor ve ülke özelinde uygulama açısından tartışmalara konu olmaktadır. Fakat özgürlükler açısından büyük önem arz etmekte ve Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlamaktadır. Ali Balcı ve Nebi Miş'in temas ettiği gibi 2006 yılında Medeniyetler İttifakı girişimi programı çerçevesinde yaptığı konuşmada o dönem Başbakan olan Erdoğan;

> "Türkiye, nüfusunun çoğunluğu Müslüman, serbest pazar şartlarının geçerli olduğu, demokratik, laik bir cumhuriyettir. Bu anlamda, modernleşme, çoğulculuk, demokrasi, hukukun üstünlüğü, temel hak ve hürriyetler gibi evrensel değerleri kendi toplumlarında da görmek isteyen bölge halkları için bir ilham kaynağıdır. İşte bu sebeple Türkiye, "medeniyetler çatışması" senaryolarını boşa çıkaracak örnek bir ülke ve önemli bir fırsattır"[89]

Sözleriyle Türkiye'nin laik ve demokratik bir cumhuriyet olması sebebiyle yaşadığı bölgede örnek bir ülke olabileceğini vurgulamıştır. Tayfın diğer ucunda ise, Türkiye'nin İslami kimliğinin önemli bir değer olduğu ve dünyanın çeşitli bölgelerinde yumuşak güç unsuru olarak kullanılabileceği düşüncesi geniş bir yer kaplamaktadır.[90]Bu çerçevede dini diplomasi yoluyla, İslam inancının yaygın olduğu coğrafyalarla Türkiye'nin ilişki kurmaya çalışması bilinen bir husustur.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olma süreci Türkiye'deki demokrasi, insan hakları ve siyasi alanlardaki gelişmelere büyük katkılar sunmuştur. Meliha Benli Altunışık'a göre Türkiye'de AB'ye uyum paketleri ve Anayasal düzenlemeler vesilesiyle, eski yıllara nazaran "düşünce, ifade ve toplantı özgürlükleri gelişmiş, yeni uygulamalarla işkenceler önlenmiştir."[91] Ayrıca, AB üyeliği süreci, Türkiye'nin Batılı devletlerle iyi ilişkiler geliştirmesine ve ülke tanıtımına katkı sağlamıştır. Türkiye'nin AB standartlarında

---

[88] Fuat Keyman, "Türkiye Siyasi Tarihi ve Demokratikleşme",(ed. Adem Çaylak; Mehmet Dikkaya; Cihat Göktepe; Hüsnü Kapu), *Osmanlı'dan İkibinli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi*, Savaş Yayınevi, Ankara 2011, ss. 14-15.

[89] Ali Balcı; Nebi Miş, "Turkey's Role in the Alliance of Civilizations: A New Perspective in Turkish Foreign Policy?", *Turkish Studies,* Vol.: 9, No:3, 2008, pp. 387–406

[90] İştar Gözaydın, Religion as Soft Power in the International Relations of Turkey. <http://saopaulo2011.ipsa.org/sites/saopaulo2011.ipsa.org/files/papers/paper-1721.pdf> (06.04.2015)

[91] Meliha Benli Altunışık, "The Possibilities and Limits of Turkey's Soft Power in the Middle East", *Insight Turkey,*Vol.:10, No: 2, 2008, pp. 55-66.

bir ülke imajına sahip olması ve geçmişe kıyasla, insan hakları, kadın erkek eşitliği gibi konularda iyileştirmeye yönelik düzenlemeler, uluslararası alanda daha çok söz sahibi olmasına imkân tanımaktadır.

Eğitim alanına bakıldığında ise Türkiye yeni dönemde büyük değişiklikler yaşamıştır. YÖK verilerine göre ülkede şuanda aktif 181 üniversite bulunmaktadır. Bunlar niteliksel olarak tartışmalı olsa da niceliksel olarak eski yılara göre üniversite sayısı ve eğitimli insan sayısında artış yaşanmıştır. Türkiye'de bir yükseköğretim programına, "1980'de 40.000, 1990'da 200.000, 2000'de 440.000, 2010'da 900.000, 2013'te 880.000 kişi yerleşmiştir."[92]Türkiye'de uluslararası öğrenci sayısı, 1983'te 5.378, 1990'da 7.661'e, 2000'de 16.656'ya, 2012'de 43.000'e ve Yükseköğretim Kurulu'nun Nisan 2014 verilerine göre 55.000'e ulaşmıştır. Bu durum bize müspet bir tablo sunmaktadır.

Bütün bu gelişmelerin yanında, Türkiye'nin iç politika alanında Kürt meselesi ile bağlantılı olduğu düşünülen terör sorunu, hem uluslararası alanda imajını olumsuz yönde etkileyen hem de ülke güvenliğini ve ekonomisini tehdit eden, yıllardır devam etmekte olan bir problemdir. Sorun çözülmeye çalışılmışsa da başarılı olunamamıştır. Türkiye'nin doğusunda, bağımsız bir Kürt devleti kurmayı hedefleyen PKK terör örgütü hükümet ile yaptığı görüşmeler sonucu silah bırakma kararı almış, sonraki gelişmeler ile birlikte tekrar eylemlerine başlayarak, ülkede güvensiz bir ortam oluşturmaya başlamıştır. Bunlara ek olarak, Türkiye'de, IŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti) veya DAEŞ[93] tarafından düzenlenen canlı bomba eylemleri ve saldırılar sonucu, ülke güvenliği ciddi zararlar görmüş, güvenlik zafiyeti yaşayan bir ülke imajı oluşmasına yol açmıştır.

2013 yılında Gezi parkı olayları sırasında yaşananlar ve yabancı basının olayları "Türkiye Baharı" ve iç savaş havasında yansıtmaları Türkiye'nin yumuşak gücüne ciddi zararlar vermiştir. Göstericilerin sergiledikleri çatışmacı, yakıcı ve yıkıcı davranışlar sonucu yaşanan olaylar Avrupa'da Türkiye imajını menfi yönde etkilemiştir. Türkiye'de Atilla Sandıklı'ya göre;

---

[92] Gökhan Çetinsaya, Büyüme Kalite Uluslararasılaşma: Türkiye Yükseköğretimi için Bir Yol Haritası. <http://www.yok.gov.tr/documents/10279/2922270/B%C3%BCy%C3%BCme+Kalite+Uluslararas%C4%B1la%C5%9Fma+cetinsaya-19x27-12,5forma.pdf/e5681887-1560-4fc3-9bab-0402e7f3ec2b> (06.04.2015)

[93] Bu tanımlama, genellikle Terör Örgütünün karşısında olan, Terör Örgütü'nü devlet olarak görmeyen ve İslam kelimesi ile terör kelimesini yan yana zikretmek istemeyen siyasi liderler tarafından kullanılmaktadır. Arapçada tonajlarındaki benzerlikten dolayı, Daeşe "دعس" (Bir Şeyi Ayaklar Altında Ezmek) ve Dahis "داحس" (Nifak Ekme, Anlaşmazlık çıkarma) kelimeleriyle ilişkilendirilerek pejoratif içerikli olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Ayrıca Arapça ismi el-**D**evlet **A**l-Islamiya al-**I**raq vel-**Şh**am olan terör örgütünün kalınlaştırılmış (DAIŞH) baş harflerinin kısaltmasından türetildiği de varsayılmaktadır.

"Gezi olaylarında çoğulcu demokrasi ve yönetişim kavramlarına uyulmadığı için Yumuşak Güç Savaşları kapsamında olaylar yaşanmış ve Türkiye'nin yumuşak gücü büyük bir darbe yemiştir. Çoğulcu demokrasi toplumun tüm kesimleri ile iletişim halinde bulunan ve onların görüşlerini dikkate alan müzakereci bir yönetimi öngörmektedir. Gezi olaylarında güvenlik tesis edilmeye çalışılırken özgürlükler zarar görmüş, özgürlük ve güvenlik ilişkisindeki denge özgürlükler aleyhine bozulmuştur."[94]

Tablo 2.1. Freedom House Verilerine Göre Türkiye'deki Yıllara Göre Özgürlük Oranları[95]

Puanlama İyi:1 Kötü:7	**2001**	**2003**	**2005**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**
Özgürlük Oranı	4,5	3,5	3	3	3,5	3,5	3,5
Bireysel Özgürlükler	5	4	3	3	4	4	4
Siyasi Haklar	4	3	3	3	3	3	3

Türkiye hakkında uluslararası kurumlarca yapılan araştırmalara bakıldığında, örneğin Freedom House verilerine göre, Türkiye'deki özgürlük oranları ve yıllara göre değişimi yukarıda mevcut olan tablodadır. Tablodan anlaşılacağı üzere, Türkiye eski yıllara göre özgürlük oranlarında gelişme yaşamış fakat Freedom House'a göre, 2013 yılı ve sonrasında yaşanan olaylar sonrasında özgürlükler kısıtlanmaya başlamıştır. Bu verilerin objektifliği tartışmalı olsa da dünyada ürettiği algı bakımından önem taşımaktadır.

[94] Atilla Sandıklı, Yumuşak Güç Savaşları ve Gezi Parkı Olayları. <http://www.bilgesam.org/incele/605/-yumusak-guc-savaslari-ve-gezi-parki-olaylari/#.VTbgi1WsXws> (06.04.2015)

[95] Freedom House, Freedom in The World<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/turkey#.VTbuwlWsXws> (06.04.2015)

Özetle, Türkiye iç politikasında yaptığı önemli reformlar ve gelişmelerle yumuşak gücüne katkı sağlamıştır. Diğer yandan Türkiye'de açık bir şekilde tartışılması ve daha fazla ilerleme sağlanması gereken; kimlik, din, devlet, Kürt sorunu, Alevilik, gayrimüslim vatandaşlar, demokrasi, birey, öteki, insan hakları, şeffaflık, eşitlik gibi konular ve sorunlar da bulunmaktadır.[96]Bu konularda ilerleme sağlanması Türkiye'ye yumuşak güç alanında büyük fırsatlar sunmaktadır.

2.2.2.2. Ekonomik Kapasite

Yumuşak güç açısından ülkelerin potansiyelini artıran diğer bir unsur ekonomik kapasitedir. Her ne kadar güç tanımlamalarında ayrı bir yer tutsa da, bir ülkenin ekonomisi cazibe kaynağı olarak kullanılabilir. Yumuşak güç kapsamında, ekonomik kapasite en çok dış yardımlar ve yabancı yatırımcının ülkeye çekilmesi, diğer ülkelerle kurulan ticari ilişkiler ayrıca iç politikadaki istikrarı sağlamak gibi konularda önemli rol oynayarak yumuşak gücü besleyen unsurlar arasında sayılabilmektedir.

Türkiye kurulduğu günden bugüne ekonomi alanında inişli çıkışlı bir tarihe sahiptir. I. Dünya Savaşından yenik ayrılan Osmanlı Devleti bakiyesi üzerine inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti, Kurtuluş Savaşının ardından siyasi ve sosyal alanda kendini yeniden inşa eden, ekonomik alanda ise evvelemirde kendi kendine yetmeye çalışan bir ülke görüntüsüne sahipti. I. Dünya savaşı öncesi fevkalade bozuk olan ekonomi, savaş koşulları ile daha da bozuk ve borçlu hale gelmişti. 1920'li yıllarda Liberal ekonomi politikaları uygulandı ve ekonomi dışa açılarak iyileşme beklendi. 1929 yılında yaşanan küresel ekonomik buhran sonucu 1930 yılında Türkiye dışa kapanarak ve devlet eliyle bir milli sanayileşme denemesi içine girdi.[97] II. Dünya Savaşı sonrası, Korkut Boratav tarafından "dünya ekonomisiyle farklı bir eklemlenme denemesi"[98] olarak adlandırılan 1946-1953 yıllarında ise, ekonomide devletçilik politikaları gevşetildi. Türkiye bu dönemde, 1947 yıllında Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası'na üye oldu.

Türkiye, 1948'de Marshall yardımları almaya mecbur kalmış, bu yardımlarla da karayolu ulaşımı ve tarım alanlarında gelişme sağlamıştır. 1953-1961 arası dönemde Baskın Oran'ın ifadesiyle "hesapsız açılmanın sonucu ekonomi kötüleşmiş dışa bağımlı bir

---

[96] İbrahim Kalın, "Soft Power and Public Diplomacy in Turkey", *PERCEPTIONS*, Vol.: XVIV, No: 3, Autumn 2011, p. 20

[97] Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1993, s. 45.

[98] Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007*,İmge Kitapevi, İstanbul 2009, s. 93.

hale gelmiştir."[99] 1960 askeri darbesi sonucu yeni dönemde Devlet Planlama Teşkilatı kurularak ekonomide planlı bir vasata geçilmiştir. 1961 yılında Türkiye, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'ne (OECD) üye olmuştur. 1960 darbesi sonrası dönemde, gerçekleşen ekonomide genişleme, 1973'den sonra daralmaya başlamıştır. İlk olarak, 1973'teki petrol krizi Türkiye'yi olumsuz yönde etkimiş ikinci olarak ise 1974 Kıbrıs Harekâtının mali faturası kabarık olmuştur.[100]

1980'de askeri darbe öncesi bozuk olan ekonomi, 28 Ocak kararları ile dışa açıldı. Türkiye Neoliberal diye adlandırılan ekonomi politikası izlemeye başlayarak küresel ekonomiye dâhil oldu. Türkiye ekonomisi, 1989'dan sonra dünya ekonomisiyle etkileşimli halde aynı çevrimlerde dalgalanmalara ve çalkantılara sahip olan bir görüntü çizmiştir.[101] 1991, 1994, 1999 yıllarında yaşanan ekonomik sarsıntıların ardından 2001 yılına gelindiğinde ise yaşanan geniş çaplı kriz ile birlikte, 2000 yılında 202 milyar dolar olan GSMH, 2001 sonunda 148 milyar dolara inmiştir.[102]

Türkiye yaşadığı inişli çıkışlı ekonomi tecrübesiyle ve 2001 krizi sonrası IMF patentli resmi adı "Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" olan yapısal reformlar ile dünya ekonomisiyle aynı doğrultuda yeni bir gelişme dönemi içerisine girerek mevcut konumuna gelmiştir. Günümüzdeki durum incelendiğinde Türkiye dünya'nın gelişmiş ilk 20 ekonomisi arasındadır.[103] Türkiye 'de kişi başına düşen GSYH, 2001 yılında 3.019 Dolar iken 2014 yılında 10.404 dolar olmuştur.[104] Türkiye yıllardır borç almak zorunda kaldığı IMF'ye olan borcunu 2013 yılında bitirmiştir.

Türkiye'nin mevcut durumda aşağıdaki Tablo 2.2'den de anlaşılacağı üzere dış ticaret hacmi geçmiş yıllara göre büyük oranda artmıştır. Bu durum ayrıca yabancı ülkelerin bir bölümü ile İlişkileri'nin kısmen de olsa olumlu oranda arttığının göstergesidir. Türkiye 2008 yılında yaşanan küresel krizin etkisiyle doğal olarak dış ticaretinde ve ekonomisinde 2009 yılında küçülme yaşamış olsa da bu durum büyümesini engellememiş

---

[99] Baskın Oran(ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt. I, İletişim, İstanbul 2002, s. 489.

[100] Ibid, s. 663.

[101] Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007*…, s.172.

[102] Ramazan Kurtoğlu, *Türkiye Ekonomisi 1838-2010*, Sinemis Yayıncılık, Ankara 2012, s. 690.

[103] Türkiye, GSYH' sına göre dünya ülkeleri arasında, 1980 yılında 22. sırayı, 1990 yılında 20. sırayı, 1993'te ise 17. sırayı almıştır. 1994'te yaşanan krizle birlikte gerilemeye başlamıştır. Bu çerçevede Türkiye bugün eski sırasına kavuşmayı başarmıştır.

[104] Türkiye İstatistik Kurumu. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Gosterge/?locale=tr> (20.04.2015)

ve geçmiş yıllara benzer şekilde büyük bir kriz yaşamamıştır. 1947 yılında dış yardım almaya başlayan Türkiye 1990'larda başlayarak dış yardım yapan ülke konumuna gelmiştir

Tablo 2.2. Dış Ticaret Göstergeleri (2000-2015)[105]

YIL	Dış Ticaret Dengesi (Milyon$)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı(%)	***Dış Ticaret Hacmi (Milyon$)***	İhracatın GSMH İçindeki Payı(%)	İhracatın GSYH İçindeki Payı(%)	İthalatın GSMH İçindeki Payı(%)	İthalatın GSYH İçindeki Payı(%)
2000	-26,727,9	51,0	**82,277,7**	13,8	10,4	27,3	20,5
2001	-10,064,9	75,7	**72 733,3**	22,0	16,1	28,6	21,0
2002	-15,494,7	69,9	**87 612,9**	19,9	15,6	28,5	22,4
2003	-22,086,9	68,1	**116,592,5**	19,7	15,5	29,0	22,7
2004	-34,372,6	64,8	**160,706,9**	21,1	16,2	32,6	25,0
2005	-43,297,7	62,9	**190 250,6**	20,4	15,3	32,4	24,3
2006	-54,041,5	61,3	**225 110,9**	21,4	16,3	34,9	26,5
2007	-62,791,0	63,1	**277 334,5**	-	16,5	-	26,2
2008	-69,936,4	65,4	**333 990,8**	-	17,9	-	27,2
2009	-38,785,8	72,5	**243 071,0**	-	16,6	-	22,9
2010	-71,661,1	61,4	**299 427,6**	-	15,6	-	25,4
2011	105,934,8	56,0	**375 748,5**	-	17,5	-	31,1
2012	-	64,5	**389 006,9**	-	19,4	-	30,1
2013	-	60,3	**403 463,9**	-	18,5	-	30,7
2014	-	-	**399,797,2**	-	-	-	-
2015	-	-	**351.068.3**	-	-	-	-

[105]TUİK ve Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Dış Ticaret Verilerine göre hazırlanmıştır.

Tablo 2.3.2013 Yılında En Çok Küresel İnsani Yardım Yapan Ülkeler Sıralaması (İlk 10 Ülke)[106]

Ülkeler	Yardım Miktarları ($)
1-ABD	4,7 Milyar
2-İNGİLTERE	1,8 Milyar
3-TÜRKİYE	**1,6 Milyar**
4-JAPONYA	1,1 Milyar
5-ALMANYA	949 Milyon
6-İSVEÇ	785 Milyon
7-KANADA	691 Milyon
8-NORVEÇ	613 Milyon
9-FRANSA	427 Milyon
10-HOLLANDA	410 Milyon

Yukarıdaki Tablodan da anlaşılacağı üzerine Kalkınma İnisiyatifleri kuruluşunca 2014 yılında hazırlanan Küresel İnsani Yardım Raporunda Türkiye dünya ülkeleri arasında 3. sırada en fazla insani yardım yapan ülke konumundadır. Diğer taraftan yine aynı raporda Gayrisafi Milli Gelirine oranla dünya ülkeleri arasında en cömert ülke seçilmiştir. Bu durum Türkiye'nin yumuşak güce verdiği önemi göstermekte ayrıca olumlu imaj ve güçlü ülke görüntüsü, üretme çabasını göstermektedir.

T.C Ekonomi Bakanlığının paylaştığı bilgilere göre, Türkiye, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı(EİT), Gelişen Sekiz Ülke(D-8), Karadeniz Ekonomik İşbirliği(KEİ), İslam İşbirliği Teşkilatı(İİT) gibi kurumlarla bölgesel ilişkilere, Arnavutluk, Bosna Hersek, Fas, Filistin, Güney Kore, Gürcistan, Karadağ, Makedonya, Morityus, Sırbistan, Tunus, Ürdün, İsrail, Şili gibi ülkelerle, Serbest Ticaret anlaşmalarına sahiptir.[107] Ayrıca Türkiye'de 2002 yılında 231 milyar ABD doları olan GSYİH, 2014 yılında üç kattan fazla artarak 800

[106]Development Initiatives. <http://www.globalhumanitarianassistance.org/wp-content/uploads/2014/09/GHA-Report-2014-interactive.pdf> (20.04.2015)

[107] T.C Ekonomi Bakanlığı. <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/SerbestTic/SerbestTic-YururlukteBulunanSTA?_afrLoop=1200958358955551&_afrWindowMode=0&_afrWindowId=qfeohj05k_640#!%40%40%3F_afrWindowId%3Dqfeohj05k_640%26_afrLoop%3D1200958358955551%26_afrWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dqfeohj05k_694> (22.04.2015)

milyar ABD dolarına yükselmiş, ekonomik istikrarı ve diğer ülkelere verdiği güven neticesinde doğrudan yabancı yatırım alışında eski yıllara göre artış yaşanmış ve Türkiye dünyada yatırım yapılacak ülkeler arasında önemli bir yer kazanmıştır. Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası verilerine göre 2000 yılında 1.707 milyon ABD doları olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, 2014 yılında 12.530 milyon ABD doları olmuştur.

Tablo 2.4. Türkiye'de İşsizlik Oranları (2005-2015)[108]

Yıllar	Oranlar
2005	9.5
2006	9.0
2007	9.2
2008	10.0
2009	13.1
2010	11.1
2011	9.1
2012	8.4
2013	9.0
2014	9.9
2015	11.1

Öte yandan Türkiye'de mevcut durumda işsizlik oranı, Tablo 2.4'ten de anlaşılacağı üzere çift haneli oranlara ulaşmıştır. Gelişen ve büyüyen ekonomiye rağmen, yukarıdaki tabloya göre, işsizlik sorunu yaşanan bir ülke görüntüsü çizmiştir. Dünya piyasalarında tanınan ve tüketilen ürünlerinin az olması ve ülke halkı tarafından yabancı ürünlerin yerli ürünlere oranla daha fazla tercih edilmesi sonucu, ithalat ve ihracat arasındaki dengesizlik sebebiyle cari açık vermesi ayrı bir sorun teşkil etmektedir. 2015 yılının başlarında uluslararası sistemdeki sarsıntılarla ve çevre ülkelerde yaşanan siyasi olaylar, ayrıca Türkiye'de yaşanan politik sorunlar sonucu ortaya çıkan istikrarsız görünüm de ülke ekonomisini etkilemiştir.

[108] T.C Hazine Müsteşarlığı. <https://www.hazine.gov.tr/tr-TR/Istatistik-Sunum-Sayfasi?mid=249&cid=26#> (23.04.2015)

Yumuşak güce kaynaklık edebilecek ekonomik veriler göz önünde bulundurulduğunda Türkiye, aldığı yabancı yatırımlarla ve ticari ilişkileriyle, büyüyen serbest piyasa ekonomisiyle eski yıllara nazaran, yumuşak gücünü artırabilecek ve kullanabilecek iktisadi duruma sahiptir ancak dünya ekonomisiyle doğru orantıda olması ve spekülasyonlara açık kırılgan yapısı dikkat edilmesi gereken önemli unsurlardır. Bu çerçevede büyümenin sürdürülebilir kılınması ve Türkiye'nin yüksek gelirli ülkeler grubuna dâhil olabilmesi için kurumlarının yapısını güncellemesi, ileri teknolojiyi önceleyen sanayi politikalarını hayata geçirebilmesi ve insan sermayesini yüksek katma değer üreten bir konuma taşıyabilmesi gerekmektedir.[109]

2.2.2.3. Askeri Güç

Askeri güç veya sert güç doğrudan yumuşak güce kaynak olarak gösterilemez olsa da dolaylı olarak yumuşak gücün kaynakları arasında sayılabilmektedir. Nasıl insanın güçlü pazıları çekicilik unsuru ihtiva edebiliyor ise, devletlerin de pazıları, yani askeri güçleri cazibe unsuru olarak görülebilmektedir. Örneğin, bir bölgede yaşanan gayri-meşru krizlere veya terör olaylarına karşı küresel vicdanın oluşturduğu tepkilere destek vermek ve gerektiğinde meşru şekilde müdahale edebilme kudretini gösterebilmek, o bölgede yaşayan insanların, yardıma koşan ülkeye minnet duymalarını sağlayan önemli bir etken olarak göze çarpmaktadır. Bu açıdan bakıldığında meşru askeri güç sonuçları sebebiyle cazibe kaynağı oluşturabilmektedir.

Bilhassa Türkiye gibi zor coğrafyalarda yaşayan ülkeler için askeri güç çekicilik oluşturma açısından büyük önem arz etmektedir. Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konum, çoğunlukla savaşların, iç çatışmaların ve terör faaliyetlerinin yaşandığı bir eksendedir. Bu açıdan bakıldığında bu eksendeki devletler, her şeyden önce güçlü müttefiklere, bilgi alışverişi yapabileceği güçlü istihbarat servislerine ihtiyaç duymakta ve tarihten günümüze dünya kavrayışları bakımından da güçlü devletlere, ihtişama, kudrete büyük önem atfetmektedirler. Geçmiş tecrübelerden ve günümüzdeki gözlemlerimizden de anlaşılacağı üzere askeri güç devletlerin ciddiye alınması için büyük önem ihtiva etmektedir. Yaşadığımız uluslararası sistemde kural koyucu ve tarihte özne olanların, hala pazıları güçlü ve iyi beslenen dünya ülkeleri olduğu gerçeği, unutulmamalıdır. Bu bakımdan bizce,

[109] Ziya Öniş; Mustafa Kutlay, "Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economy of Turkey in the Age of BRICs", *Third World Quaterly*, Vol.:34, No: 8, 2013, pp. 1409-1426.

Türkiye Cumhuriyeti coğrafi konumu ve dünya konjonktürü sebebiyle kaba güç unsurlarına da önem vermek zorundadır.

Bir ülkenin Askeri gücünü etkileyen birden fazla parametre vardır. Bunların çoğunluğu dikkate alınarak, 126 ülkeyi içerecek şekilde, ülkelerin silahlı kuvvetlere ayırdığı bütçeleri, kara, deniz ve hava'daki asker sayıları, coğrafi genişliği, tank sayısı gibi maddi değişkenler incelenerek yapılan araştırmada Türkiye, 2014 yılında 8. sırada, 2015 yılında ise 10. sırada yer almıştır.[110] Bu araştırma Türkiye'nin dünya ülkeleri arasındaki konumunu göstermesi açısından önemlidir.

Türklerin tarih boyunca kurmuş oldukları en köklü ve en düzenli kurumları orduları olmuştur. [111] Bu bağlamda Türk ordusunun geçmişi Mete Han'a kadar geri götürülebilmektedir. Bu tip referans noktaları her ne kadar problemli gözükebilir olsa da Türkiye'nin askeri gücünde büyük payı olan, Ahmet Taner Kışlalı'nın ulusal gücü belirleyen üstyapısal öge[112] olarak değerlendirdiği, ulusal moral veya kodların haberciliğini yapmaktadır. Günümüzde her ne kadar insan gücünün katkısının azaldığı araçlar ile üstünlük sağlanıyor olsa da, eldeki silahların kullanılması insan faktörünü içermekte, var olan potansiyelin verimli kullanımında büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede, İnsan unsurunun dikkate alınmaması bazı durumlarda başarısızlığa yol açmaktadır. ABD'nin Vietnam'daki başarısızlığı bu durumu tavzih eden en tipik örneklerden biridir. Bu bağlamda Türkiye'nin genç ve dinamik nüfus yapısı önemli bir güç unsurudur.

Sürekli değişen dünyamızda yeni teknolojik gelişmelere ve konjonktürel değişimlere uygun askeri organizasyonlar üretme ihtiyacı kaçınılmazdır. Teknolojik kapasite, kendi silahını üretme, silah ihracatı ve ithalatı bu açıdan büyük önem arz etmektedir. Türkiye son dönemde kendi askerinin silahını imal eden, milli tank ve helikopter üreten bir konuma yükselmiştir. Genellikle savaş teknolojisini ithal eden bir ülke konumunda olan Türkiye, bu alandaki ilerlemeye geç başlamış olsa da bu yoldaki çabası dikkat çekicidir.

Askeri gücün eldeki duruşu kadar uygulamadaki yansımaları da cazibe üretme açısından büyük önem taşımaktadır. 1952 yılında NATO üyesi olan Türkiye tarihsel süreç içerisinde dünya'nın çeşitli bölgelerinde barış gücü olmuş, ayrıca dikkat çekici askeri

---

[110]Contries Ranked by Military Stregth.
<http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp> (08.05.2015)

[111] Haydar Çakmak, *Uluslararası krizler ve Türk Silahlı Kuvvetleri*, Platin, Ankara 2004, s. 83.

[112] Ahmet Taner Kışlalı, *Siyaset Bilimi*, İmge Kitapevi, Ankara, 2003, s. 243.

harekâtlar düzenlemiştir. Örneğin, 1974 yılında düzenlenen "Kıbrıs Barış Harekâtı" şeklinde isimlendirilen askeri müdahale başarıyla sonuçlanmış, Kıbrıslı Türklerin imdadına yetişen Türkiye Cumhuriyeti, onların kalbini kazanmış ayrıca bölgedeki güvenliğini de artırmıştır. Bu müdahale sonucunda Kıbrıs Türkleri ile olan bağları daha da sıkılaşmış ve 15 Kasım 1983'te kurulan ve "Yavru Vatan" diye ifade edilen KKTC ile ilişkileri günümüzdeki halini almıştır. Türk ordusu, BM ve NATO bünyesinde barış gücü olarak Somali, Bosna Hersek, Arnavutluk, Kosova, Afganistan, Lübnan gibi ülkelerde görev yapmıştır. Örneğin Kosova'ya giden Türk ordusu, bölge halkı tarafından mutlulukla ve sevgi gösterileriyle karşılanmış, orada Türkiye'yi temsil etmek adına yapmış olduğu olumlu yöndeki faaliyetleriyle Türkiye'nin prestijini artırmıştır.[113]

2.2.2.4. Dış Politika

Bir ülkenin dış politikası, yumuşak gücün oluşmasına ve sürdürülebilmesine katkı sağlayan en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Dış dünyayı hedef seçen bir güç türü olan yumuşak güç kendine en çok bu alanda kaynak bulmakta, takınılan tutum ve davranışlar belirleyici rol oynamaktadır. Barışa ve insan haklarının gelişmesine katkıda bulunan, meşru politikalar izleyen devletler, dış politika ilkeleri ve pratikleriyle dünyada örnek alınan, sevilen, değer verilen bir ülke görüntüsüne sahip olabilmekte, bunun tam aksine bir dış politika yürüten devletler ise dünya ülkeleri ve milletleri tarafından genellikle kınanmakta ve dışlanmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlayan dış politika ilkelerini, tutumlarını ve söylemlerini incelemek gerekmektedir.

Bir ülkenin dış politikasını incelemek, en basit ifadeyle, o devletin uluslararası siyasal problemlere, kendi amaçları doğrultusunda, planladığı çözüm hedeflerini, geliştirdiği yöntemleri, diğer devletlere karşı takındığı tutum ve davranışları incelemek demektir. Genel olarak Sosyal bilimlerde özel olarak ise Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde bir olgu incelenirken analiz düzeyi ve(ya) analiz birimi [114] belirlemek gerekmektedir. Uluslararası ilişkiler disiplininde her teori, gelen-ek veya her mezhep kendi içerisinde belirlediği metodolojiyi yada analiz seviyesini kullanmaktadır ve bu durum disiplin içerisinde çeşitli tartışmalara da konu olmaktadır.[115]Örneğin, sistem düzeyinde

---

[113] Barış Bekçileri Prizren'de. <http://www.milliyet.com.tr/1999/07/05/dunya/dun00.html> (10.06.2015)

[114] Uluslararası ilişkiler disiplininde genellikle ikisi birbirinin yerine zikredilmektedir.

[115] Bkz. J. D. Singer, "The Level of Analysis Problem in International Relations", *World Politics-The International System: Theoretical Essays*, Vol.: 14, No:1, Oct., 1961, pp. 77-92.

yapılan analizler uluslararası sistemin ve devlet üstü yapıların etkisinin dış politikaya etkisi üzerine daha fazla eğilirken, birey seviyesinde analiz ise liderlerin ve dış politikaya yön veren aktörlerin üzerinde daha fazla yoğunlaşmaktadır. Bu çerçevede dış politika tahlilleri genellikle, onu belirleyen unsur nedir sorusuna verilen cevaplar üzerinden sınıflandırılmaktadır. Kanaatimizce bu soruya tek bir cevap vermek çok zor ve indirgemecilik olacaktır. Dolayısıyla birden fazla değiştireni olan bir olguyu incelemek meşakkatli bir ameliyedir. Dış politikada karar almayı etkileyen, Uluslararası, yerel ve bireysel düzeyde, bu başlıkların altında da birçok faktör bulunmaktadır. Konumuzun daha çok dış politikanın mevcut ilkeleri ve yumuşak güce etki eden boyutu olması sebebiyle, elimizden geldiği kadar, kaynaştırmak zor olsa da her analiz birimini ve her analiz düzeyini akılda tutarak, Türkiye'nin dış politikasındaki ilkeler, mevcut söylemler, bunlara etki eden faktörler, bağlamlar ve aktörler üzerinde yoğunlaşacağız. Diğer yandan dış politika, potansiyel ve sabit kaynaklar olarak değerlendirdiğimiz ve değerlendireceğimiz unsurlardan da beslenmektedir. Bu nedenle diğer unsurların taşıdığı anlam dikkate alınarak yargılanmalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne, her dönem dış politika yönelimini belirleyen iç ve dış veya somut ve soyut faktörler olmuştur. Dolayısıyla Türk dış politikasının çerçevesini çizebilmek amacıyla geçmişe yani Türkiye'nin dış politika geleneğine ve köklerine göz atılması gerekmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşından yenik ayrılmasıyla 1923 yılında ilan edilen Türkiye Cumhuriyeti'nin, yeni kurulan bir devlet imajına sahip olsa da Osmanlı İmparatorluğunun devamı olma niteliğine, hem kurumsal, hem siyasal hem de demografik alanlarda sahip olduğu bilinmektedir.[116] Türkiye Cumhuriyeti, Baskın Oran'ın deyişiyle Osmanlı'nın devletini değil, rejimini reddetmiştir. İlber Ortaylı'nın İmparatorluğun en uzun yüzyılı olarak ifade ettiği 19.yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar olan dönemde yaşanan gelişmeler, düşünsel problemler, oluşan siyasi akımlar, devletin izlediği politikalar, yeni kurulan Cumhuriyeti de etkilemiştir. Bu dönem devletin kurtuluşu üzerine düşünen entelijansiya tarafından çeşitli düşünceler ve reçeteler ortaya atılmıştır. Bunlar özetle Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık gibi siyasi düşünceler olmuştur. Bu çerçevede yeni kurulan devletin dış politika alanında gelenek haline getirdiği ve sürekliliği

[116]Bkz. A.Nuri Yurdusev, "Osmanlı Mirası ve Türk Dış Politikası Üzerine", *Uluslararası IV. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri* (der. Osman Bahadır Dinçer; Habibe Özdal; Hacali Necefoğlu), Ankara 2010, s. 47. ; Baskın Oran(ed.), *Türk Dış*…,Cilt. I, ss. 21-24.

temsil eden bazı ilkeler, politikalar ve sorunlar olmuştur. Bu ilkelerin en başında Batıcılık gelmektedir. Batıcılık, doğumundaki özellikleri dikkate alındığında, en basit şekliyle, Osmanlı İmparatorluğunun geri kaldığından yola çıkarak, Batı medeniyetinin üstünlüğünü kabul ederek, örnek alınmasını, Avrupalı devletler ile müspet ilişkiler geliştirilmesini savunan bir akımdır. Farklı özellikleri içinde barındırabilen tanımlarıyla birlikte, ılımlı ve radikal veçheleri de olan, Batıcılık fikrinin temelleri, Osmanlı İmparatorluğu döneminde atılmış ve bugünde tartışılan bir eğilim haline gelmiştir. Toplumsal, siyasi, kültürel, teknolojik alanlara Osmanlı döneminden farklı yansımaları stratejileri ve tutumları olsa da dış politika alanında Batıcılık ilkesi benimsenmiş ve gelenek haline gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, "Batı uygarlığı adını verebileceğimiz kültür bütünüyle hiçbir zaman ilişkisini kesmemiştir."[117]II. Mahmud(1808-1839)döneminde ve Tanzimat'ın ilan edildiği zaman diliminde peçesini kaldırıp yüzünü açık bir şekilde gösteren modernleşme ve Batı'ya yönelim, II. Abdülhamid(1876-1909) döneminde açılan okullar ve yabancı dil bilenlerin sayısının artması ile daha da ileri bir olgu haline gelmiş son dönemde yaşanan değişimler ve politikalarla kendini daha fazla hissettirmiştir. 1699 Karlofça, 1774 Küçük Kaynarca ve müstakbel gelişmelerle devletin üstünlüğünü yitirmeye başlaması, uluslararası sistemdeki güç değişimleri, psikolojik olarak da bu eğilime sebep olmuş, bu akım daha çok Jön Türkler ve Cumhuriyetin kurucuları olarak ifade edilen İttihat ve Terakki Fırkası taraftarlarınca savunulmuştur. Batıcılık ilkesi Cumhuriyetin kurucuları tarafından benimsenmiş, ekseriyetle Osmanlı geçmişinden kopmayı, Batı sistemine dâhil olma gerekliliğini ifade etmiş, Kurtuluş Savaşının ardından yeni devlet bu akımın ilkeleri üzerine inşa edilmiş, bu ilkeye ve benimsenen diğer ilkelere uygun çeşitli reformlar ve radikal düzenlemelerle yeni ulus devlet kurulmuştur. Baskın Oran'a göre, 1923'ten bugüne Batıcılık kavramının anlamı çeşitli değişiklikler geçirmiş ve Türkiye her dönemde hangi Batı kavramı başatsa, o Batı'dan daha çok etkilenmiş ve bu ilkeyi konjonktüre uygun bir şekilde düzenlemiştir.[118] Dış politika alanında, her ne kadar nedenleri ve benzerlikleri tartışılabilir olsa da Osmanlı'nın 1856 Paris Kongresinde Avrupa Konseyine üye olması, 1899 Lahey Konferansına katılmasına kısmen benzer şekilde Türkiye Cumhuriyeti Batılı kurum ve kuruluşlara üye olma politikası benimsemiş MC, NATO, BM, IMF gibi kuruluşlara üye olmuştur. Bu durum Soğuk Savaş döneminde de sürmüş ayrıca Batı yanlısı

[117] Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 9.
[118] Baskın Oran(ed.) *Türk Dış*…,Cilt.1, ss. 49-50.

tutum benimsenerek, SSCB'nin karşısında ve Bağlantısızlar Hareketinin dışında yer alınmış, AB ile müspet ilişkiler geliştirilerek üyelik başvurusu yapılmıştır.

Dış politika alanında Cumhuriyetin inşasıyla gelenek haline gelen diğer bir ilke ise statükoculuktur. Latince kökenli bir sözcük olan Statüko kurulu düzen anlamına gelmekte, statükoculuk ise terimsel olarak, kurulu düzenin korunması, dengeler adına mevcut nizamı devam ettirme gibi bir anlam içermektedir. Türkiye Cumhuriyeti kuruluşuyla birlikte bu anlayışı benimsemiş, irredentizm politikasından vazgeçmiş, revizyonist bir tavır takınmamıştır. Bu bağlamda, yeni Türk Cumhuriyeti'nin dış politikasındaki temel hedefi mevcut durumu koruma düşüncesi olmuştur. Faruk Sönmezoğlu'na göre de, Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtta Sulh söylemi bir bakıma cumhuriyetin dış politika çizgisini oluşturmuş, "bu çizgi Montrö, Hatay, Kıbrıs örnekleri katılmazsa günümüze kadar esas olarak sürdürülmüştür."[119]

Cumhuriyet dönemi dış politikası, kuruluş dönemi diye ifade edilen, içte birlik ve beraberliğin sağlanmaya çalışıldığı, savaştan yeni çıkan milletin yaralarını sardığı, Sevr sendromunun yaşandığı, dış dünyada ise yeni bir uluslararası sistemin ve güçler dengesinin ortaya çıktığı, kısacası zor şartlar altında ortaya çıkmıştır. Genel hatlarıyla bu dönemde Türk dış politikası, sömürgeci güçlerle çatışmaktan kaçınan, Batı eksenine girmeye çalışan, mevcut sınırlarını korumayı arzulayan ve denge politikası izleyen bir görüntüye sahiptir. Mustafa Kemal Atatürk'ün bu dönemdeki dış politika prensipleri Enes Bayraklı tarafından şu şekilde sıralanmıştır;[120]

• Batıya Yönelme (Batıcılık)

• Uluslararası Barış (Yurtta Sulh Cihanda Sulh ilkesi ile)

• Statükonun Korunması, Revizyonizm ve İrrendentizmin Reddi[121]

• Realizm (Ülkenin limitlerinin farkında olarak, Osmanlı maceracılığının reddi)

•Meşruluk (Uluslararası sorunların meşru şekilde çözülmesi: Boğazlar ve Musul örnekleri)

---

[119] Faruk Sönmezoğlu, *2.Dünya Savaşından Günümüze Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul 2006, s.4.

[120] Enes Bayraklı, *Turkish Foreign Policy in Transition: The Emergence of Kantian Culture in Turkish Foreign Policy (A holistic Constructivist Approach)*,Lambert Academic Publishing, Saarbrücken 2012, p. 76.

[121] Burada belirtmemiz gerekir ki, irredentizm politikasının hiç olmadığını söylemek yanlıştır. Bu politika Musul-Kerkük ve Hatay örneklerinde uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak Musul-Kerkük konusunda başarısız, Hatay konusunda ise başarılı olmuştur.

• Türkiye'nin Batılılaşması ve Modernleşmesi Sonucunu Doğuracak Dış Politika Hamleleri Üretme

• Dini(İslami) Temelli Her Türlü Birliktelik ve Konferanslara Katılımın Reddi(Türkiye'nin seküler kimliğinin korunması sebebi ile)

Bu ilkelerin sonucu olarak Mustafa Kemal Atatürk, geniş çaplı radikal reformlara girişerek kuruluş dönemi diye ifade edebileceğimiz yıllarda, yeni seküler ve modern ulus devletin kurulmasına öncülük etmiştir.

Türkiye'nin Dış politikası üzerine yapılan çalışmalarda temel iki direk olarak ifade edilen Batıcılık ve Statükoculuk dışında, Cumhuriyetin dış politikasının oluşmasına etki eden ve süreklilik arz ettiği düşünülen bir diğer faktör ise, Mustafa Kemal Atatürk'ün siyasi tercihlerini ve gösterdiği hedefleri dikkate alan, Kemalizm veya Atatürkçülük diye ifade edilen akımdır. Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Cumhuriyetçilik, Devletçilik ve Reformculuk gibi ilkeleri barındıran bu akımın, genel olarak iç politikaya hitap ettiği düşünülebilir ve bu akıma karşı farklı bakış açıları getirilebilir olsa da dış politikada karar alıcılar ve hükümetler bu ilkeleri dikkate alarak tercihlerini şekillendirmişlerdir. Diğer yandan cumhuriyetin ilanından günümüze 90 küsür yıllık Türk dış politikasının aynı çizgide ve aynı ilkelerle ilerlediği konusu tartışılabilir olsa da Türkiye'nin dış politikası çoğunlukla bu gelenek dikkate alınarak dizayn edilmiştir. Mustafa Aydın'a göre de Kemalizm fikrinin amaç ve prensipleri Türk dış politikasını temelden etkilemiş, Atatürk'ün düşünceleri ve pratikleri belirleyici rol oynamıştır. [122] Dış politika alanında Kemalizmin sürekliliğinin sağlanmasında, devletin kuruluş aşamasında yer alan kadrolar, siyasi elitler ve aydınlar ileriki dönemlerde de iç ve dış politika alanında önemli roller alarak, belirleyici ve devam ettirici olmuşlardır.

Türk dış politikasının süreklilik gösteren özelliklerinden birisi de ülkenin jeopolitik konumundan kaynaklanan güvenlik endişesidir. [123] Türkiye Cumhuriyeti, imparatorluk geçmişine sahip olması nedeniyle geçmişte yaşadığı çatışmalar, hala kayıtlarda ve halkının hafızasındadır. Benzer durum imparatorluk bünyesinden ayrılarak kurulan ulus devletler içinde geçerlidir. Bu çerçevede, bu hafızaya sahip her devletin, potansiyel düşman, tehlikeli, rakip ve dost, olarak sıfatlandırdığı diğer devletlerin olması gayet doğaldır.

---

[122] Mustafa Aydın, Turkish Foreign Policy Framework And Analysis. <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2011/12/mustafaaydin.pdf> (02.07.2015)

[123] Faruk Sönmezoğlu, *2.Dünya*…, s.763

Örneğin; Yunanistan, Bulgaristan, Irak ve Suriye Osmanlı İmparatorluğu idaresi geçmişine sahip devletlerdir. Bu durum, bazı dönemler bu devletlerin geçmişin izlerinin verdiği duygusallık sonucu, Türkiye Cumhuriyeti'ne zıt politikalar benimsemelerine sebep olabilmektedir. Bu unsurlar, anlaşılacağı üzere Türkiye Cumhuriyetinin güvenlik algılarını belirlemektedir. Ayrıca Türk dış politikası açısından dikkate alınan ve süreklilik arz eden öge olarak göze çarpmaktadır.

Tablo 2.5. Türk Dış Politikasında Aktörler ve Yönelimler[124]

Dönem	Uluslararası Sistem	Türk Ekonomisi ve Siyaseti	Temel Karar Alıcılar	Dış Politika Yönelimleri
1919 - 1939	İki Savaş Arası Dönem, Avrupa'nın bölünmüşlüğü(Müttefikler-Mihver Devletleri), Dünya Ekonomik Krizi	1919-1923; Milli Mücadele 1923-1938; Atatürk dönemi, reformlar, önce liberal, sonra devletçi ekonomi	Mustafa Kemal Atatürk (Lider)	1919-1923;Tam Bağımsızlık elde etmek, 1923-1939; Lozan'dan kalan sorunların(Musul, Hatay, Boğazlar) çözümü, Batıcı Dış Politika, Bölgesel güvenlik arayışları(Balkan Paktı, Sadabad Paktı)
1939 - 1945	İkinci Dünya Savaşı Dünyanın bölünmüşlüğü (Müttefikler-Mihver Devletleri)	Devletçi ekonomi, tarımsal üretimde düşüş, karaborsa, Varlık Vergisi, otoriter tek parti idaresi	İsmet İnönü (Lider)	Müttefikleri, Sovyetler Birliği'ni ve Almanya'yı gücendirmeden savaş dışı kalmak
1945 - 1960	Soğuk Savaş'ın birinci bölümü, nükleer rekabet, Avrupa'nın ve dünyanın bölünmesi(Batı Bloğu-Doğu Bloğu)	Savaş sonrası ekonomik gelişme, plansız kalkınma ve ekonomik kriz, çok partili rejime geçiş, Demokrat Parti İktidarı(1950-1960)	Menderes ve Zorlu (Lider ve Dışişleri Bakanlığı)	Batı Bloğu'na dâhil olma ve NATO'ya üyelik(1952), ABD'nin Ortadoğu politikalarını desteklemek(Bağdat Paktı) Kıbrıs sorunun ortaya çıkışı (1955 ve sonrası)

[124] Mustafa Serdar Palabıyık,"Uluslararası Sistemde Türkiye", (der. Şaban Kardaş; Ali Balcı), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 68.

1960 - 1980	Yumuşama dönemi, ABD'nin göreceli olarak zayıflaması, SSCB'nin çevre ülkelerde etkinliğini arttırması	Planlı ekonomi, 70'lerin başına kadar gelişme, sonra ekonomik krizler, 24 Ocak Kararları, koalisyon hükümetleri, askeri müdahaleler	Dış politikanın tartışılır bir alana dönüşmesi, medya, siyasi partiler ve kamuoyunun etkinliği	ABD ile ilişkilerin soğuması, dış politikanın çeşitlendirilmesi(Ortadoğu, SSCB ve AET ile ilişkilerin güçlendirilmesi) Kıbrıs sorununun temel bir dış politika sorununa dönüşmesi
1980 - 1990	İkinci Soğuk Savaş Dönemi, ABD'nin gücünü yeniden arttırması, SSCB'nin zayıflaması	Özal'ın ekonomik reformları serbest piyasa ekonomisine geçiş, 12 Eylül darbesi ve Türk-İslam sentezi	Özal ve İş çevreleri	ABD ile ilişkilerin yeniden güçlenmesi, Sovyetler Birliği ile ilişkilerin soğuması, Ortadoğu'da krizler(İran-Irak Savaşı)
1990 - 2001	Soğuk Savaş sonrası dönem, "Tarihin Sonu ve Medeniyetler Çatışması tartışmaları"	Ekonomik krizler, siyasi istikrarsızlık, siyasal İslam'ın Yükselişi ve ordunun Müdahalesi(28 Şubat süreci)	Türk Silahlı Kuvvetlerinin artan etkisi	ABD ile güçlü ilişkiler, yeni işbirliği ve çatışma alanları(Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya), AB'ye yönelme, Ortadoğu'da krizler (Körfez Savaşı, PKK ve Kuzey Irak sorunu
2001 Sonrası	11 Eylül saldırıları, Terörizme karşı savaş	Ekonomik Toparlanma, AK Parti'nin tek parti iktidarı, demokratikleşme süreci	R.T.Erdoğan ve A.Davutoğlu etkisi	ABD ile önce dalgalı(1 Mart Tezkeresi) sonra gelişen ilişkiler, Türkiye'nin bölgesel güç olma iddiası(model ülke, yumuşak güç, neo-Osmanlıcılık tartışmaları), Batı dışı dünya ile ilişkilerin geliştirilmesi

Konumuzun Türk dış politikasının mevcut durumu, ilkeleri, belirleyici unsurları ve yumuşak güce katkısı olması hasebiyle kronolojik bir dönemselleştirme ile Türkiye'nin dış politika tarihi'nin ayrıntılı incelenmesi mümkün değildir fakat yukarıda mevcut olan tablo'da, tarihi seyir içerisinde sonraki dönemlerde yaşanan bazı önemli gelişmeler görülebilmektedir. Genel hatlarıyla bakıldığında, Kuruluş dönemi Türk dış politikası, savaştan kaçınan, barışı savunan, uluslararası hukuka ve evrensel değerlere saygılı, ittifaklarla güvenliğini sağlamaya çalışan bir tablo çizerek, bugünden bakışla yumuşak güç bağlamında görece olumlu bir imaj çizmiştir.

Daha önce temas ettiğimiz gibi Türk dış politikası ilkeleri veya dış politika paradigması, süreklilik arz eden bazı eğilimlere ve tercihlere sahip olsa da, sürekli aynı şekilde ilerlememiş yıllar içerisinde, dış politikanın üzerine oturduğu zemin, iç ve dış faktörlerin muharrik gücüyle, doğası gereği değişime uğramıştır. Bunun sonucunda farklı politikalar ve davranış biçimleri geliştirilmiştir. Türkiye gibi komşu sayısı dünya ortalamasından fazla olan ülkelerin, zamanın değişen koşullarında, değişen uluslararası zeminlerde farklı tutum ve davranışlara yönelmesi gerekli bir koşuldur. Varlıkların özü itibariyle değiştiği düşüncesinden hareketle, tarihin her döneminde, hiç bir koşulda değişmeyen, zamanın ruhuna uygun tarih-üstü politikalar üretmek çok zordur fakat norm ve ideal anlamında, devletlerin evrensel ve tarih-üstü değerlere, belirli prensiplere, sahip olmaları ise gayet doğaldır. Bugünde Türk dış politikası, her dönem olduğu gibi belirli ilkeler ve prensipler doğrultusunda zamanın ruhuna uygun politikalar üretmeye çalışarak bizim kanaatimizce gelenekçi olmayan fakat geleneği dikkate alan bir yönelimdedir.

Soğuk Savaş süresince, çift kutuplu dünya düzeni karşısında Batıcılık çizgisini bozmayan ve SSCB karşısında ABD tarafında yer alan Türkiye, SSCB'nin ve komünizmin Batı'ya yayılmasını engelleyen bir tampon ülke konumunda kalmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesi ve SSCB'nin dağılmasıyla birlikte, uluslararası sistem ve düzen değişmiş yeni bir boyut kazanmıştır. Bu konjonktürde yani, yeni bir düzenin nasıl kurulacağı ve Türkiye'nin yerinin neresi olacağının kararının verileceği belirsizlik döneminde, statükoya bağlı dış politikaya yönelik en ciddi sorgulama Başbakan ve Cumhurbaşkanlığı yapmış olan Turgut Özal tarafından ortaya atılmıştır.[125] Özal, o dönem ürettiği söylev ve pratiklerle yeni konjonktürde iç ve dış politikada yeni arayışlar içerisine girmiştir. İhracata yönelmiş, çevre ülke ve bölgelerle karşılıklı bağımlılık esasına dayalı ticaret diplomasisi başlatmış, Doğu

[125] Faruk Sönmezoğlu, *2.Dünya*…, s. 760

ve Batı'yı sentezlemeye çalışarak Orta Asya Cumhuriyetleri ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Özal'ın izlediği dış politika "Özalizm" olarak adlandırılmış ve söylemleri yeni-Osmanlıcı bulunmuştur.[126]Kısaca 1990'lı yıllar Türkiye'nin yeni bir dış politika anlayışı aramaya başladığı dönemin başlangıcı olmuştur. Özal'ın ardından Necmettin Erbakan tarafından D-8 yani gelişmiş sayılan(İran-Pakistan-Bagladeş-Malezya-Endonezya-Mısır-Nijerya) İslam ülkeleriyle işbirliği projesi ortaya atılmış ve bu proje AB'ye alternatif olarak görülmüştür. Erbakan'ın söylem ve pratikleri ise hem İslamcılık düşüncesinin yansıması hem de Batıcılıktan kopuş olarak değerlendirilmiştir. Diğer yandan 1997-2002 yılları arasında Türkiye'de Dışişleri Bakanlığı yapmış olan İsmail Cem yeni bir dış politika vizyonu belirlemeye çalışmıştır. Türkiye'nin Ortadoğu ülkelerine "rol model" olabileceğini vurgulamış, Türkiye'yi Medeniyetler arası bir köprü olarak tarif etmiştir. Görev yaptığı dönem aktif bir dış politika yürütmüş, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecini derinleştirmiştir. Ayrıca o dönemin Yunanistan, Fransa, Hollanda ve ABD'nin dışişleri bakanları ve Arap Ligi Genel Sekreteri ile dostluk ilişkileri geliştirmiştir.[127]

Türk dış politikasına yönelik yön arayışları ve farklı düşüncelerin tartışıldığı dönemin ardından, 2002 yılında Türkiye'de Ak Parti'nin iktidara gelmesi sonrasında, Türkiye'nin artık geçmişten farklı ve daha aktif bir dış politika izlemeye başladığı ayrıca bir dönüşüm yaşandığı üzerine tartışmalar yapılmıştır. Bazıları bu dönüşümün paradigmatik olduğunu, bazıları Soğuk Savaş sonrası şartlara uyum için revizyona gidildiğini, bazıları ise sadece üslubun değiştiğini, bazıları ise Türkiye'nin ekseninin değiştiğini savunmuştur.[128]Bazıları ise Türk dış politikasında çok-yönlülük ve dönüşümün 2002 sonrasında değil, esas itibariyle Soğuk Savaşın sona ermesiyle başladığı düşüncesini ortaya koydu.[129]

2002 yılı sonrası başladığı düşünülen değişim süreci, Çağrı Erhan'a göre, 2009'da dışişleri bakanı olana kadar perde gerisinde kalmayı tercih eden Prof. Dr. Ahmet

---

[126] Muhittin Ataman, "Özalist Dış Politika: Aktif ve Rasyonel Kavrayış", *Bilgi Dergi*, Cilt: 5, Sayı: 2, 2003, ss. 49-64.

[127] Ozan Örmeci,"Ismail Cem's Foreign Policy(1997-2002)", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 23, Mayıs 2011, ss. 223-245.

[128]Bkz. Yaşar Yakış, "Türk Dış Politikasında Ana Parametreler Değiş Üslup Değişti",(ed. Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer, Mehmet Yegin),*Mülakatlarla Türk Dış Politikası*, Cilt. 2, USAK Yayınları, Ankara 2010, ss. 297-318. ; Fuat Keyman, "Bugünkü Dış Politika Anlayışı Paradigmatik Farklılık İfade Ediyor", USAK Yayınları, Ankara 2011, ss. 209-231.

[129]Bkz. Gün Kut, "Türk Dış Politikasında Çok Yönlülüğün Yakın Tarihi: Soğuk Savaş Sonrası Devamlılık ve Değişim", Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu Araştırma Raporu 2, 2010.

Davutoğlu tarafından kuramsallaştırılmış ve yürürlüğe sokulmuştur.[130] Diğer yandan yeni dönemde Türk dış politikası inşasında rol alan Erdoğan ve Davutoğlu tarafından yumuşak güç vurgusu yapılmaya başlanmış ve birçok araştırmacı tarafından da Türk dış politikasında yumuşak konusu tartışılmıştır. Örneğin hâlihazırda Cumhurbaşkanı ve o dönemin Başbakanı olan Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye'nin gücün yumuşak boyutuna verdiği önemi şu sözlerle vurgulamıştır;[131]

> "Dış politikada bugün iki önemli başlık farklılık ifade ediyor. Bunlardan biri yumuşak güç, diğeri kaba güç. Yumuşak güç, artık kaba gücün önüne geçmiş durumda. Türkiye olarak biz, son 8,5 yılda, dış politikada bu yumuşak güç boyutuna özellikle ağırlık verdik. Türkiye olarak hiç bir ülkenin egemenliğinde gözümüz yok. Zira kan, gözyaşı, zulüm üzerinden çıkar sağlamak gibi bir yanlışın içinde asla olamayız."

Bu bağlamda Türk dış politikasında yeni bir kuramsallaştırmaya, yaşanan görece değişime, yumuşak güce önem verilmesine ve bölgesel açılımlara gidilmesine, etki eden faktörlere temas etmek gerekmektedir. Türk dış politikasının mevcut halini almasına etki eden faktörlerin en başında, Küreselleşme olgusu ve dış politikada karar alıcıların bu sürece bakışları gelmektedir.

Egemen olanın evrenselleşmeye başladığı, farklı kültürlerin birbirleriyle etkileşime geçtiği, sınırların anlamsızlaştığı, yaşamın, ekonomik, siyasal ve kültürel her alanına dalgalarla yayılan, yapıları bozuma uğratan ve değiştiren bu süreç genellikle yıkıcı ve yırtıcı olarak değerlendirilmektedir. Ulus devletlerin tartışmalı etkisinin azaldığı, egemen değerlerin devletlerin siyasetlerini belirlediği, neo-liberal politikalarla turbo-kapitalizmin [132] yaşandığı, çok uluslu şirketlerin bütün güçleriyle dünyaya yayıldığı, iletişim ve ulaşım araçlarıyla insanların sınır tanımadığı, herkesin durumunu diğerlerinin durumu belirlediği bir konjonktürde bu akışın önünde durmak mümkün görünmemektedir.

Küreselleşmeyle birlikte demokrasi, insan hakları, özgürlük, uluslararası hukuk, gibi kavramlar insanlar için önemli değerler haline gelmiştir. Bu konular, ülke içi meseleler olmaktan çok, dış dünyayı ilgilendiren bir konuma yükselmiştir. Ayrıca STK'ların sayıları

---

[130] Çağrı Erhan, *Türk Dış…*,s. 3

[131] Etkinlik orduyla değil artık ekonomiyle ölçülüyor.
<http://www.hurriyet.com.tr/etkinlik-orduyla-degil-artik-ekonomiyle-olculuyor-17635507> (10.10.2015.)

[132] Bu ifade Türkiye'de ilk olarak Alev Alatlı tarafından, Edward Luttwalk'ın "Turbo-Capitalism: Winners and Losers in the Global Economy" isimli kitabına atıfla kullanılmıştır.

dünya genelinde artmış ve bu örgütlerde küreselleşmeye başlamıştır. Bu örgütlerin siyasi konularda da görüş bildirmeleri ve eylemler düzenlemeleri, ulus devletlerin politikalarını yönlendirmeye başlamıştır. Küresel terör olgusu ve Turuncu Devrimler yayılmış, sosyal medya araçları ile örgütlenmeler ulusal sınırları aşmıştır. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı bu yeni durum, dış politika anlayışlarının yeniden düzenlenmesine ve yeni diplomasi araçlarının üretilmesine yol açmıştır. Bu bağlamda dış politikada karar alıcı bir role sahip olmuş olan, Ahmet Davutoğlu küreselleşme olgusunu şu şekilde tanımlamıştır;

> "Küreselleşme, İnsan kültürünü tekelleştiren ve homojenleştiren, iktisadi ve siyasal kurumları ulus-aşırılaştıran, otantik medeniyetlerin sosyal ve kültürel formlarını geleneksizleştiren ve iletişim bağlantılarını kişiliksizleştiren bunların sonucunda bireylerin ben-idraklerini derinden etkileyen, bir süreçtir."[133]

Davutoğlu, yeni tartışmaların yapıldığı ve dönüşümlerin yaşandığı küreselleşme sürecinin malum menfi boyutu olduğu kadar müspet boyutunun olduğunu da düşünmektedir. Yeni dönemde küreselleşmeyle beraber milletler, kültürler ve medeniyetler arası ilişkilerin artmasının sonucunda ortaya çıkan yeni değer sisteminin uluslararası sisteme ve BM'nin yapısına aktarılmadığını düşünen Davutoğlu, geleneksel dünya görüşlerinin dönüşerek aktifleşeceklerini ve küreselleşmenin aktif özneleri olarak dünya düzeninden pay talep edebileceklerini vurgulamıştır.[134]Bu bağlamda tek bir medeniyete inanmayan Davutoğlu, küreselleşmenin, medeniyetlerin kendilerini tanıtmalarına, diğer medeniyetlerle etkileşeme girerek, yeni sistemle bütünleşebilmelerine fırsat tanıdığını düşünmektedir. Ahmet Davutoğlu'na göre Soğuk Savaş sonrası yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmamış ve soğuk savaş sonrası dönemin parametreleri hala belirlenmemiştir.[135] Ona göre bu durum sistemi çok kutupluluğa doğru sürüklemektedir. O, bu sürecin karşısında, Türkiye'nin kendi yerel değerlerini, kendi bütünlüğünü iyi kavrayıp, zaman ve mekân, tarih ve coğrafya derinliklerini iyi anlayıp bir pozisyon belirlemesi ve dünyaya alabildiğine açılması gerektiğini düşünmektedir.[136]Ayrıca, Türkiye'nin özünü koruyarak, ekonomik, siyasi, hukuki, kültürel yani hayata temas eden her alanda restorasyon yaşaması

---

[133] Ahmet Davutoğlu, "Globalization and The Crisis of Individual and Civilizational Consciousness", (ed. Hans Köchler), *Globality versus Democracy? The Changing Nature of International Relations in the Era of Globalization*, International Progress Organization, Vienna, 2000, pp.185-201.

[134] Nurullah Ardıç, "Modernite, Kimlik, Siyaset: Ahmet Davutoğlu'nun Medeniyet Söylemi", (der.Talha Köse, Ahmet Okumuş, Burhanettin Duran), *Stratejik Zihniyet*, Küre Yayınları, İstanbul, 2014, s.66-67.

[135] Ahmet Davutoğlu, *Küresel Bunalım*, Küre Yayınları, İstanbul 2002, s. 185

[136] Ibid, ss.194-195.

gerektiğini, küreselleşmenin dış baskısına karşı, kendi egemenliğini dönüşerek koruyacağını vurgulamıştır.[137]

Son dönemde Türk dış politikasını şekillendiren diğer bir etken ise soğuk Savaş sonrası dönemin ortaya çıkardığı yeni konjonktür ve yapıda yaşanan değişim sonucu Türkiye'nin coğrafi çevresinde etki alanının artabileceği düşüncesi olmuştur.

Soğuk Savaşın, kutuplaştırıcı, ayrıştırıcı, dünyayı iki kampa bölen, taraf ülkelerin esnekliğini ve çok yönlülüğünü engelleyen sisteminin sona ermesi, yeni bir yapının ayak seslerini duyurarak devletlerarası ilişkilerin ideolojilerin baskısından, artık göreceli olarak etkilenmediği bir ortama zemin hazırlamıştır. 1990'lı yıllarda SSCB ve Yugoslavya gibi büyük devletlerin dağılması, Türkiye'nin bölgesinde ve çevresinde gücünün arttığının ve ileride daha da artacağını düşündürmüştür. Baskın Oran'ın da temas ettiği gibi;

> "Soğuk Savaşın bitişiyle birlikte, Türkiye'nin "Kuzeydeki Büyük Komşusu" SSCB yıkıldı; onun yerine geçen Rusya iç sorunlara gömüldü. Dolayısıyla, Türkiye Kafkaslarda zayıf komşularla baş başa kaldı. Balkanlarda ise Sovyet uyduları Rusya'dan ayrıldı… Bulgaristan sorun olmaktan çıktı. Yunanistan da kendine sorunlar yarattı. Ortadoğu'ya gelince, İran Irak'la yaptığı savaştan sonra istikrar kazanamadığından, Irak Körfez'de yenildiğinden, Suriye de koruyucusuz kaldığından etkisizleşti."[138]

Baskın Oran'ın o dönemi tasvirini içeren aktarımdan da anlaşılacağı üzere, Soğuk Savaşın ardından Türkiye'nin bölgesindeki ağırlığı, çevre ülkelerin durumu dikkate alındığında artmıştır. SSCB gibi karasal olarak dünyanın en geniş devletinin dağılması, bölgenin merkezinde çok şiddetli jeopolitik bir depreme sebep olarak, Avrasya'nın merkezinde adeta bir güç boşluğu oluşmasına neden olmuştur. [139] Diğer yandan Balkanlarda Yugoslavya'nın çözülmesi ile ortaya çıkan güç boşluğu da, hem Türkiye'nin köklü tarihi ve kültürel bağları olan milletlerle irtibatına hem de bölgeye açılmasına imkân tanımıştır.

---

[137]Büyük Restorasyon: Kadim'den Küreselleşmeye Yeni Siyaset Anlayışımız <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-ahmet-davutoglu_nun-diyarbakir-dicle-universitesinde-verdigi-_buyuk-restorasyon_-kadim_den-kuresellesmeye-yeni.tr.mfa> (06.08.2015)

[138] Baskın Oran, "Türk Dış Politikası'nın Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:51, Sayı: 1, Ankara 1996, s. 353-370.

[139] Mesut Şöhret, "Soğuk Savaş Sonrası Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği ve Türkiye için Önemi",(ed. Hasret Çomak), *Dünya Jeopolitiğinde Türkiye*, Hiperlink, İstanbul 2011. s. 87.

Esasen soğuk Savaşın bitmesiyle, çoğu araştırmacı, Batı'nın müttefiki ve bölgesel bir aktör olan Türkiye'nin, Komünizmin ortadan kalkmasıyla, stratejik öneminin azalacağını düşünüyordu. Fakat I. Körfez Savaşının patlak vermesi ve 11 Eylül 2001 sonrası sistemdeki sarsıntılar sonucu beklenenler olmamıştır. Türkiye üzerine yaptıkları araştırmalarla tanınan, Stephen Larrabe ve Ian O. Lesser, 2002 yılında yayınladıkları "Belirsizlik Döneminde Türk Dış Politikası" adlı eserlerinde bu duruma dikkat çekerek, yeni dönemde Türkiye'nin konumunun önemine şu cümleler ile dikkat çekmişlerdir;

> "Eğer Türkiye Antarktika'da veya okyanus üzerindeki bir adada bulunsaydı bu gelişmeler fazla önem taşımazdı. Ama Türkiye Avrupa ve ABD için stratejik önemi gittikçe artan üç önemli bölgenin tam ortasında bulunmaktadır: Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu. Bu yüzden Türkiye'deki gelişmeler hem Avrupa hem de ABD için çok büyük önem taşımaktadır."[140]

Aslında bu açıklamalar Türkiye'nin bölge dengeleri açısından Mihver ülke(pivotal state)olarak yani çıkarlar için iyi ilişkiler geliştirilmesi ve kontrol altından tutulması gereken ülke konumunda yorumlandığını da göstermektedir.

Türkiye'nin coğrafyası, dünya siyaseti açısından genellikle önemli olmuş, mütemadiyen bu durumun altı her araştırmacı tarafından çizilmiştir. Türkiye'nin, boğazlara sahip olması, Avrupa ve Asya arasında köprü durumunda olması, Balkanlar, Ortadoğu, Afrika ve Asya'nın merkezinde olması, enerji merkezlerine yakın olması, gibi özelliklerine sık sık atıf yapılmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte Türkiye, hem coğrafyasının hem tarihinin hem de hem Batılı hem Doğulu kimliğinin etkisiyle bölgesel açılım politikalarına yönelmiş, coğrafi önemini daha etkin kullanmayı denemiş ve çok yönlülük esaslı bir dış politika izleme ihtiyacı hissetmiştir.

Türk dış politikasını etkileyen diğer bir unsur ise iç politika'da yaşanan değişim ve sonrasında dış politikada karar alıcıların dünya kavrayışları olmuştur. Her şeyden önce 3 Kasım 2002 tarihinde Türkiye'de yapılan seçimle tek başına iktidara gelen Ak Parti kadrolarının sahip olduğu zihniyet ve attığı adımlar iç politika'da daha önceki bölümde ifade ettiğimiz gibi bazı dönüşümleri doğurmuştur.

Parti, Türk toplumunun farklı kesimlerini bir arada toplamayı ve onlardan oy almayı başararak, siyasete giriş yapmıştır. Köken ve kurucuları itibariyle ise Türkiye'de

---

[140] F.S. Larrabee; I.O.Lesser, *Türk Dış Politikası Belirsizlik Döneminde*, (çev. Mustafa Yıldırım) Ötüken Neşriyat, İstanbul 2004, s. 16.

İslamcılık fikrini savunan Refah Partisi geleneğinden gelmektedir. Fakat bizce Türkiye'deki İslamcı gruplar ve partilerden farklı özelliklere, metodolojiye ve esnekliğe sahiptir. Örneğin Parti, kendisini "Muhafazakâr Demokrat" kimlik ile tanımlamaktadır. Parti kadrosu, Türkiye'nin mevcut sisteminin kendilerince sorunları olduğunu düşünen, reform talep eden bir duruşa sahip olmuş ve rakiplerinden farklı söylemler üretmişlerdir. Ak Parti muhafazakârlıkla liberal ve küreselci bakış açılarını bütünleştirmiştir.[141] Parti, ABD ile yakın ittifak ilişkisi içerisine girmiş, Türkiye'nin AB ile ilişki sürecini devam ettirmiştir. Cumhuriyetin kuruluş devri modernleşme anlayışı eleştirilmiş, laiklik anlayışı eskisinden daha farklı yorumlanmış, AB ile ilişkilerde çağdaş medeniyete dâhil olmak yerine medeniyetlerin ittifakı perspektifi ortaya atılmıştır. Söylem ve bazı eylemler düzeyinde, Adnan Menderes ve Turgut Özal'ın siyasi çizgisi öne çıkarılmıştır. Dünya ülkeleri gözünde, İslam ülkelerinin temsilcisi konumuna gelinmeye çalışılmış, BM'nin yapısı eleştirilerek, dünya'nın çok kutuplu olduğu fikri vurgulanmıştır.

Özetle, Soğuk Savaşın bitişi ve AK Parti iktidarı sonrasında Türkiye'nin dış politikası bahsettiğimiz iç ve dış faktörler sonucunda değişime uğramıştır. Bahsedilen faktörlerin devreye girmesiyle birlikte Türkiye konjonktürel şartların gereği olarak dış dünya ile olan irtibatını artırmaya, Balkanlar, Orta-Asya, Kafkasya, Ortadoğu ve Afrika gibi bölgelere açılmaya ve dış politika enstrümanlarını yenilemeye başlamıştır. Daha önce belirttiğimiz gibi Türkiye'nin yeni dış politika anlayışını kuramsallaştıran ve yöneten Ahmet Davutoğlu, dönüşüm sonrası Türkiye'nin, yeni dış politika ilkelerini şu şekilde sıralamıştır;[142]

1.Güvenlik ve özgürlük arasında denge

2. Komşularla sıfır sorun politikası

3.Komşu bölgeler ve diğer ülkeler ile ilişkilerin geliştirilmesi

4.Çok boyutlu dış politika(Küresel aktörler ile uyum içinde hareket etmek)

5.Ritmik diplomasi(Uluslararası örgütlerde daha etkin temsil, küresel imajın düzeltilmesi, aktif dış politika)

---

[141] Hasan Kösebalaban, *Türk Dış Politikası*,(çev. Hüsamettin İnanç), Bigbang Yayınları, Ankara 2014, s. 280.
[142] Ahmet Davutoğlu,"Turkey's Foreign Policy Vision…", pp.77-96.

Bu ilkelere ek olarak, değer odaklı bir dış politika izleneceği vurgulanmış "Akil Ülke" markalamasıyla, uluslararası sorunlarda arabulucu olmak, evrensel değerlere saygılı ve destekleyici olmak, öne çıkarılmıştır. Ayrıca yerel ve evrensel değerleri sentezleyen bir dış politika vizyonu geliştireceklerini, bölgesinde ve dünyada Demokrasi ve İnsan Hakları ilkelerine sahip çıkan bir ülke olacaklarını ifade etmiştir.[143] Bunlara ek olarak Türk dış politikasında İnsani Diplomasi vurgusu yapılmış, bu manada insani yardımlara önem verileceği ve dünyada yaşanan bölgesel ve bölgelerarası krizleri engelleme girişimlerine destek olunacağı vurgulanmıştır.[144]

Bu çerçevede, insan hakları, demokrasi, barış, normatif değerler vurgularından ve genel hatlarıyla Türk dış politikası ilkelerinden anlaşılacağı üzere, Türkiye yeni dönemde dış politikasında dünyanın çok-kutuplu olduğu düşüncesiyle Soğuk Savaş yıllarındaki tek taraflı politikaların yerine çok-yönlü bir politika oluşturmak isteğini taşımaktadır. Bu sebeple kültürel ilişkileri artıran, devletlerin cazibesini artırmayı hedefleyen, ekonomik işbirliklerini önceleyen, kalpleri kazanmayı hedefleyen, yumuşak güce ve onun kaynaklarına önem vermek durumunda olduğunun farkındadır. Genel hatlarıyla ve Nye'ın belirlediği dış politika ilkeleri kriterlerine göre, Türkiye'nin dış politikası kuruluşunda bugüne "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" felsefesiyle birlikte inşa edilerek barışçıl, uluslararası hukuka saygılı, meşruiyete önem veren, uluslararası krizlere karşı çözüm geliştiren, insani diplomasiyi önceleyen ilkeleri barındırmaktadır. Türkiye'nin dış politika ilkelerinin pratiğe yansımalarındaki başarı tartışmalı görünüyor olsa da dış politikada zikrettiğimiz yumuşak güce vurgu ve kamu diplomasisine verilen önem akademik çalışmalarla da ortaya konulmuştur.[145]

Soğuk Savaşın bitmesiyle yenilenmeye başlayan Türk dış politikası kendini revize etmeye ve yeni kurumlarla açılım stratejisine yönelmeye başlamıştır. Bu çerçevede Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı bünyesinde ve dış politikaya temas eden alanlarda, saydığımız ilkelere uygun yapılan reformlar ve üretilen araçlar yumuşak güce yönelik uygulamaların kaynağı ve yenilenmenin göstergesi konumundadır. Örneğin,

---

[143] Ahmet Davutoğlu, "Türk Dış Politikası'nın İlkeleri ve Bölgesel Siyasal Yapılanma",*SAM,* No: 3 Ağustos2012. *ss. 4-5.*

[144] T.C. Dışişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanı Davutoğlu. 2012 tarihin hızlı aktığı bir yıldı. 2013 daha hızlı akacak ve biz daha çok çalışacağız.
<http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-2012-tarihin-hizli-aktigi-bir-yildi.tr.mfa>(07.10.2015)

[145] Türk dış politikasında kullanılan yumuşak güç ve kamu diplomasisi araçlarının tespitini ve değerlendirmesini yapan örnek bir çalışma için, bkz. Mehmet Şahin, B.Senem Çevik(ed.) *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2015.

Dışişleri bakanlığı, 2010 yılında çıkarılan yeni teşkilat kanunu ile yeniden yapılandırılmıştır.[146] Yeni teşkilatlanma kanunu ile bakanlık bünyesinde 10 adet yeni genel müdürlük ve başkanlık kurulmuştur. Bunlar:[147]

1. Küresel ve İnsani Konular Genel Müdürlüğü
2. Çatışmayı Önleme ve Kriz Yönetimi Genel Müdürlüğü
3. Komşu Ülkelerle İlgili Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü
4. Uluslar arası Hukuk Genel Müdürlüğü
5. Anlaşmalar Genel Müdürlüğü
6. Enformasyon Genel Müdürlüğü
7. Yurtdışı Tanıtım ve Kültürel İlişkiler Genel Müdürlüğü
8. Bilişim Teknolojileri Dairesi Başkanlığı
9. Tercüme Dairesi Başkanlığı
10. Diplomasi Akademisi Başkanlığı

Bunların arasında, Enformasyon, Yurtdışı Tanıtım ve Kültürel İlişkiler, Diplomasi Akademisi, Genel Müdürlükleri ve Başkanlıkları, Türkiye'nin kamu diplomasisine ve yumuşak güce bahsettiğimiz değeri verdiğini gösteren örnekler arasındadır. Diğerleri ise konjonktüre göre kendini yenileyen ve aktif bir dış politika ile dünyaya açılmayı hedefleyen bir bakanlığın göstergesi sayılmalıdır. Dışişleri Bakanlığında yaşanan gelişmelere benzer şekilde 2010 tarihinde Başbakanlığa bağlı olarak Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü(KDK) kurulmuştur. Kamu Diplomasisi ilk bölümde zikredildiği gibi, uluslararası toplumu etkilemek ve yönlendirmek için kullanılan en etkin araçlardan biridir. Dış politikaya ve Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlayan ve kaynak oluşturan, benzeri devlet kurumları ve yeni üretilen araçlara ileride kurumsal kaynaklar başlığı altında temas edilecektir.

Daha önce ifade ettiğimiz gibi, Dış politika alanında, Jonathan McClory tarafından yumuşak gücü ölçmek için kullanılan parametrelerden biride ülkelerin yurtdışı temsilcilik sayısıdır. Türkiye'nin 2002'de 163 olan temsilcilik sayısı, 2014'te 134 Büyükelçilik, 81 Başkonsolosluk, 12 daimi temsilcilik ve 1 ticaret ofisi olmak üzere 228'e çıkmıştır.[148] Bu

---

[146] Muharrem Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2014, s. 178.
[147] Ibid. s. 179.
[148] T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü. <http://kdk.gov.tr/sayilarla/13-yilda-65-yeni-temsilcilik-turkiyenin-yurtdisindaki-temsilcilik-sayisi-228e-cikti/41> (16.10.2015)

durum ülkenin temsilini ve dış politikadaki etkinlik alanını artırma imkânını sağlamıştır. Dünyaya açılan bir Türkiye görüntüsüne karşılık olarak benzer şekilde dünyada da Türkiye' ye olan ilgi artmıştır.2002 yılında 166 olan Türkiye'deki yabancı temsilciliklerin sayısı 2013'te 237'ye çıkmıştır.[149]

McClory tarafından kullanılan diğer bir parametre de ülkenin göçmenlere ve sığınmacılara açıklığıdır. Türkiye, Osmanlı geçmişinden bugüne göçmen kabul eden, yurtdışından göç alan, kuruluşu mübadeleler ile başlayan bir ülkedir. İlerleyen yıllarda da çevresindeki savaşlara, çatışmalara kayıtsız kalmamış, çatışma bölgelerinden kaçan insanları, sığınmacı veya mülteci statüsünde kabul etmiştir. Örneğin İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kayıtlarına göre;1991 yılındaki Körfez Savaşı sonrasında da 467.489 kişi kaçarak Türkiye'ye gelmiştir. 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan 20 bin kişi, 1999 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar sonrasında 17.746 kişi ve 2001 yılında Makedonya'dan ise 10.500 kişi Türkiye'ye sığınmıştır.[150]Bu durumdan da anlaşıldığı üzere dış politika ilkelerine uyumlu şekilde her dönem açık kapı politikası ile insani diplomasiye önem vermiş, çevresindeki sorunlara karşı kayıtsız kalmamıştır. Türkiye'nin izlediği bu politika yumuşak güç açısından da büyük önem taşımakta, anlaşılacağı üzere dünyada kendisine olumlu imaj sağlamaktadır.

Türk dış politikasındaki yumuşak güç varlığını her ne kadar ilkeler, söylemler ve kurumlar üzerinden kısaca kaynak olarak inceleniyor olsa da, pratiğe yansımış ve yumuşak güç stratejisine örnek teşkil edebilecek konulara da temas etmek gerekmektedir. Bu bağlamda son yıllarda Türk dış politikasındaki, yumuşak güç ve olumlu imaj üretme stratejisine sıkça örnek olarak gösterilen, en dikkat çekici olaylar, söylemler ve pratikler şu şekilde sıralanabilir;

1. 1 Mart 2003 tarihinde, ABD'nin Irak'ı işgali için, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması için Hükümet'e yetki verilmesine ilişkin başbakanlık tezkeresinin mecliste reddi(Ortadoğu'da Türkiye için olumlu imaj sağlamıştır)
2. Yabancı ülkelerle karşılıklı olarak vize muafiyeti anlaşmaları yapılması(2002 yılında 24 ülke olan sayı 2013 itibariyle 74'e yükselmiştir)

---

[149] Muharrem Ekşi, *Kamu Diplomasisi*…., s.164.

[150] T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.<http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitlesel-akinlar_409_558_559> (17.10.2015)

3. 1 Ocak 2005 tarihinde, İslam Konferansı Örgütü'ne Türkiye'den Ekmeleddin İhsanoğlu'nun seçilmesi
4. 30 Ocak 2009 tarihinde, dönemin Başbakanı Erdoğan'ın Davos Dünya Ekonomi Forumu'nda İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'i eleştirmesi "One Minute" olayı
5. 31 Mayıs 2010 tarihinde, yaşanan Mavi Marmara olayı sonrası İsrail politikalarının sert biçimde eleştirilmesi(Müslüman toplumlarda olumlu imaj sağlamıştır)
6. Ülkeler arası arabulucuk(Honest Broker) girişimleri ve Konferansları[Suriye-İsrail, Hamas-El Fetih, Mısır-Suriye, Sudan-Güney Sudan, Afganistan-Pakistan, ABD-AB/İran-Brezilya(Uranyum takası)]
7. 24. Eylül 2014 BM 69. Genel Kurulu Toplantısında Recep Tayyip Erdoğan'ın "Dünya 5'ten Büyüktür" eleştirisi

Yukarıda bahsedilen olaylar çoğu araştırmacı tarafından Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağladığı düşünülen olaylardır. Fakat daha önce ifade ettiğimiz gibi yumuşak gücün problemli yapısı gereği bu örneklerin ölçülebilir sonuçlarını ortaya koymak ve ülkelerin veya milletlerin kararlarını yönlendirmedeki etkisini ispatlamak çok zordur. Ancak Nye, Gallarotti ve Lee gibi yumuşak gücün nasıl kullanılacağı konusunda önerdikleri yöntemler olan; değer içerikli söylemler üretmek, korkulacak devlet algısı yaymak, kriz bölgelerinde arabuluculuk girişimlerinde bulunmak, gibi unsurları kapsaması açısından önem içermekte, Türkiye'nin yumuşak güce yöneldiğini ve dünyada olumlu imaj üretmeye çalıştığını göstermektedir.

2.2.2.5. Kurumsal Kaynaklar

Bir ülkenin yumuşak gücünü oluşturan ve ona kaynaklık eden daha önce ifade ettiğimiz gibi çeşitli parametreler ve enstrümanlar vardır. Hükümet ve hükümet dışı kurum ve kuruluşlar, ülkelerin imajlarını yansıtmaları bakımından büyük önem taşımaktadır. Yumuşak güce kaynaklık eden ve uygulama sahasında verimliliği sağlayan unsurların diğer ucuna kurumsal kaynaklar gelmektedir. Her ülke dış politika aracı olarak kurduğu kurumlar ile ülkelerinin dış dünyada tanıtımını yapmakta ve olumlu imaj üretmek için çabalamaktadır.

Türkiye bu çerçevede, gücün doğasının değiştiği çağımızda yurtdışında faaliyetler yürüten çeşitli kurumlara sahiptir. Değişen dış politika anlayışı ile yeni kurumlar kurmakta ve revizyonlara gitmektedir. Bu düzlemde, Türkiye'nin yumuşak gücüne kaynaklık ettiği

düşünülen hükümete bağlı kurumları incelemek gerekmektedir. Diğer yandan hükümete bağlı olmayan yurtdışına yönelik faaliyet gösteren vakıflar, dernekler, yardım kuruluşları veya sivil toplum örgütleri temsil ettikleri ülkelerin hem değerlerini ve imajını yansıtmaları hem de katkı sağlamaları bakımından da kaynak olabilmektedir.

Türkiye hükümeti tarafından kurulmuş ve yumuşak güce kaynaklık edebilecek kurumlar arasında, bizim çalışmamızın konusu olan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Başbakanlık Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü (KDK), Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB), Yunus Emre Vakfı-Enstitüsü, Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü (BYEGM) ve Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Diyanet İşleri Başkanlığı ve TRT(Türkiye Radyo Televizyon Kurumu) sayılabilir. Bu kurumların Türkiye dışında, insani yardım faaliyetleri, diaspora diplomasisi, dini diplomasi, kamu diplomasisi ve ülke tanıtımı, faaliyetlerini kapsayan çalışmaları büyük önem ifade etmekte ve Türkiye'nin yumuşak gücüne kaynak teşkil etmektedir.

BÖLÜM III

TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE BALKANLAR

Türkiye Cumhuriyeti, yıkılan Osmanlı İmparatorluğu mirasının varisi olarak, eski toprakları üzerinde kurulan devletlerle ilişkilerini her dönem geliştirmeye çalışmış ve bu devletlerle sorunlarını stratejik çıkarları doğrultusunda çözüme kavuşturmayı hedeflemiştir. Bu açıdan Balkanlar bölgesi, hem Türkiye ile coğrafi yakınlığı hem de Türkiye ile olan köklü, kültürel ve tarihi bağları sebebiyle, her dönem Türk dış politikasının önemli konuları arasında yer almıştır.

Cumhuriyetin kuruluşundan beri Türkiye'nin önem verdiği bölgelerden biri olan Balkanlar, geçmişte olduğu gibi küreselleşen dünyamızda ve değişen uluslararası sistemde, dünya devletleri ve düzeni açısından önemini hala korumaktadır. Bu bağlamda Türkiye, Soğuk Savaşın sona ermesi, SSCB'nin dağılması, Yugoslavya'nın çözülmesi ve iki kutuplu dünya düzeninin yıkılması sonrasında, yeniden şekillenen Balkan coğrafyasına olan ilgisini daha da artmıştır. Bu dönem ortaya çıkan sistemde, Balkanlar bölgesinde yaşanmış olaylara karşı, politika üretmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu çerçevede dış politika hedefleri doğrultusunda Balkan ülkeleri ile ilişkilerini yeniden gözden geçirerek yeni stratejiler üretmiştir. Günümüzde de gücün değişen doğası sonucu etkisi daha fazla anlaşılan yumuşak güce ve onun kaynaklarına önem veren Türkiye, köklü kültürel, tarihi ve coğrafi bağlarını kullanarak bölgede etkinliğini artırmaya çalışmaktadır.

3.1. Balkanlar ve Sınırları

Her şeyden evvel, Balkan sözcüğünün anlamını ve Balkanlar ifadesi ile nereyi gösterdiğimizi açıklamamız gerekmektedir. Balkan kelimesi köken itibariyle Türkçe bir kelime olup sıra-dağ, dağlık, sık ormanlarla kaplı dağ anlamlarına gelmektedir.

Balkan kelimesini tarihi kayıtlarda ilk olarak, İtalyan yazar ve diplomat Filippo Buonaccorsi Callimaco(1437-1496) 15. yüzyıldan kalma eserinde kullanmıştır. Roma Akademisinin üyesi olan Callimaco, Papa II. Paulus(1417-1471)'un zulmünden kaçarak Lehistan'a yerleşir ve Leh Kralı III. Vladyslav'ın tarih danışmanlığına atanır. Diplomatik bir görev için İstanbul'a giderken o zamanlar Haimos diye bilinen dağın kısa betimlemesini yapar ve 1490 yılında Papa III. Masum'a yazdığı mektupta bölge halkının

bu dağa Balkan ismini verdiğini belirtir.[151] Callimaco'nun kullandığı Balkan ifadesi sadece Haimos Dağı'na yönelikti ve o dönemler bölge için Balkanlar ifadesi kullanılmamaktaydı. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu içerisinde o dönemler bölgeyi tanımlamak için en sık kullanılan ifadeler, "Rum-Eli", 19.yüzyılın sonlarında ise "Rumeli-i Şâhâne" ve "Avrupa-i Osmanî" iken, Avrupalılar tarafından bölge için 1878 Berlin kongresine dek en sık kullanılan ifadeler ise, "Avrupa'daki Türkiye", "Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa Yakası", "Avrupa Akdenizi" idi.[152]

Günümüzde bölge için ekseriyetle kullanılan Balkan Yarımadası(Balkanhalbeiland) tabiri ilk olarak Alman coğrafyacı August Zeune tarafından 1808 yılında yayınlanan "Goea-Versuch Einer Wissenschaftlichen Erdbeschreibung"(Goea-Yeryüzünü Bilimsel Açıklama Denemesi) adlı eserde kullanılmıştır.[153]

Bölge adlandırması olarak, Balkanlar ve Balkan Yarımadası ifadelerinin sık sık kullanılmaya başlanması 19. yüzyılın ortalarını bulmuştur. Bölge için kullanılan diğer bir isimlendirme ise Güneydoğu Avrupa'dır. İlber Ortaylı bu terimin Balkan isminin yerini almasının pek mümkün görünmediğini belirtmiş ayrıca bu ismin kullanılmasının arkasında yatan zihniyetin, Balkanlara has kaba milliyetçiliğin ve siyasilerin bölgedeki Türk geçmişini silme stratejisi olduğunu ifade etmiştir.[154]

Günümüzde Balkan Yarımadası ifadesi ile gösterilen yer, batıda Adriyatik, güneyde Akdeniz ve doğu'da Karadeniz, Marmara ve Ege denizi ile çevrili olan bölgedir. Yarımadayla Avrupa'nın arasında kesin bir sınır olmadığından, yazarlar Balkanlar'ın somut olarak nereye kadar uzandığı konusunda sık sık anlaşmazlığa düşmüşlerdir.[155] Bu yüzden Balkanların nerede bittiği veya Avrupa'nın doğu sınırının neresi olduğu sorularına verilecek cevaplar değişiklik gösterebilir. Coğrafyacılar genellikle Tuna Nehri'nin Balkan yarımadasının kuzey sınırı olduğunu belirtmişlerdir. Stavrianos'a göre fizyografik bakışla bu kabul edilebilir fakat tarihçiler için bu tatmin edici bir cevap değildir çünkü bu durumda Tuna-ötesi Romanya toprakları bölge dışında kalır.[156] Diğer bir sınır çizme yöntemi ise,

---

[151]Bkz. Maria Todorova, *Balkanları Tahayyül Etmek*, (çev. Dilek Şendil), İletişim, İstanbul 2013, ss. 55-56.
[152]Bkz. Ibid, s.65.
[153]Bkz. Ibid, s.60.
[154]İlber Ortaylı, "Balkanlar'da Tarihi Miras ve Türkiye'nin İmajı", *Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul 1999, s. 16.
[155]Bozidar Jezernik, *Vahşi Avrupa Batı'da Balkan İmajı*, (çev. Haşim Koç) Küre Yayınları, İstanbul, 2006, s.2.
[156] Leften S. Stavrianos, *The Balkans since 1453*, Rinehart&Company, New York 1958, p.2.

Eski Yugoslavya ve Romanya ülkelerinin kuzey sınırlarının dikkate alınmasıdır. Bu sınırlandırmaya göre de bölge toplam 788.685 km²yi bulur.[157] Diğer bir sınır tanımı Stefanos Yerasimos tarafından yapılmıştır. Yerasimos bu sınırı, Belgrat'tan başlayarak Sava nehri boyunca uzanan ve Dalmaçya kıyılarında Adriyatik'e ulaşan çizgi olduğunu ifade etmiştir.[158] Aynı sınırın: 395'te Roma İmparatorluğu'nu ikiye ayırdığını; Yukarı Orta Çağ boyunca, Doğu İmparatorluğu'nda az çok korunabilen düzeni, Avrupa'nın geri kalan bölgelerindeki düzensizlikten ayırdığını; 1054'ten beri Ortodoks ve Katolik kiliseleri arasındaki ayrılığı oluşturduğunu, ifade etmiştir. Ayrıca bu sınıra, 16. yüzyıldan sonra da, Osmanlılarla Habsburgların imparatorlukları arasında yer alan sınır bekçilerinin yerleştiklerini diğer yandan Avrupa'ya yakın Katolik Slovenler ve Hırvatlarla, Müslüman Boşnakları, komünizm, milliyetçilik ve Ortodoksluk arasında bocalayan Sırpları, birbirinden bu sınırın ayırdığını ifade etmiştir.

Bu soruna diğer bir yaklaşım ise Avrupa nedir? Avrupa'nın doğu sınırı nereden geçmektedir? Sorularına cevap aramak amacıyla tersten bir sınır çizen Hungtington tarafından ortaya atılmıştır. Hungtington, genellikle kültürel farklılıklara odaklanan gözlerinin etkisi ve W.Wallace'dan aldığı ilhamla, 1500'ler'deki Batı Hıristiyanları ile diğerlerini ayıran sınıra dikkat çekmiş, ayrıca bu sınırı zaman zaman depremlere neden olan fay hattına benzetmiştir. Ona göre, bu sınır Batılı Hıristiyanları, Müslüman ve Ortodoks halklardan ayıran büyük tarihsel çizgiyle oluşmaktadır. Bu sınır hattını şu şekilde tarif etmiştir;

> "Bu hat, Finlandiya ve Rusya arasındaki mevcut sınır üzerinden ilerleyerek, Baltık ülkeleri ve Rusya arasından geçerek, Beyaz Rusya üzerinden koyu Katolik batı Ukrayna'yı, Ortodoks doğu Ukrayna'dan ayırarak batıya yönüne doğru sarkar ve Transilvanya'yı Romanya'nın arta kalanından ayırır. Ardından Eski Yugoslavya topraklarına doğru ilerleyerek (Katolik)-Hırvatistan ve Slovenya'yı geriye kalan Yugoslavya topraklarından(Bosna-Hersek, Karadağ,

[157] Ramazan Özey, "Balkanların Coğrafi Yapısı",(der. Osman Karatay; Bilgehan A. Gökdağ), *Balkanlar El Kitabı*, Cilt.1, Akçağ Yayınları, Ankara 2013, s. 25.
[158] Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu*,(çev. Şirin Tekeli), İletişim Yayınları, İstanbul 1994, ss. 15-16.

Sırbistan) ayırır. Bu hat Balkanlar'da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki tarihsel sınıra tekabül eder."[159]

Zikredilen coğrafi sınır tanımlamaları ve tartışmaları Balkan ülkeleri hangileridir? Sorusuna verilen cevapları da farklılaştırmaktadır. Örneğin, bazıları bütün Romanya topraklarını(hatta bazen Moldova'yı bile) [160] ve Türkiye'yi Balkanlı devlet olarak saymaktadır. Tartışmaların yol açtığı bulanıklığı netleştirmek için, çalışmamızda Balkanlar ismiyle işaret ettiğimiz bölge ülkelerini sıralamamız gerekmektedir. Bu ülkeler; Arnavutluk, Bulgaristan, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Makedonya, Romanya, Sırbistan, Slovenya ve Yunanistan'dır.

3.2 Balkan Coğrafyası ve Etnik Yapısı

Balkanlar coğrafi özellikleri bakımından isminden de anlaşılacağı üzere dağlıktır. Yarımada'daki en önemli sıra dağlar; Balkan(Haimos-Stara Planina), Karpat, Rodop ve Pindus dağlarıdır. Bölgenin temel nehir sistemini Tuna ile Tuna'ya dökülen Drava, Tisa, Sava, Morava, İskır, Seret ve Prut nehirleri oluşturmaktadır.[161] Bölgede, zikredilenlerin dışında, Neretva, Drin, İşkombi, Vardar, Struma ve Meriç gibi birçok nehir bulunmaktadır.

Bölge demografik açıdan, heterojen bir yapıya sahiptir. Bölge'de bugün Arnavutlar, Rumenler, Slovenler, Hırvatlar, Sırplar, Boşnaklar, Bulgarlar, Yunanlılar, Pomaklar, Macarlar, Çingeneler, Goralılar, Ulahlar, Makedonlar ve Türkler gibi pek çok halk yaşamaktadır. Halklar köken itibari ile incelendiğinde, geçmişleri antik dönemlere kadar götürülebilmektedir. Örneğin, Bölgenin ilk sakinlerinden olan İliryalılar'ın günümüz Arnavutları'nın ataları, Trakların Daçya kolu'nun Rumenlerin, Güney Slavları'nın ise Sloven, Hırvat, Sırp ve Boşnakların, Greklerin ise Yunanlıların ataları olduğu düşünülmektedir.[162] Bölge'deki etnik farklılığa benzer şekilde, Balkanlar'da çok çeşitli inanç sistemleri varlığına devam etmektedir. Balkanlar, Ortodoksluk, Katolik, Musevilik ve Müslümanlık ana akımlarının dışında farklı mezhep ve tarikatları da bünyesinde

---

[159] Bkz. Samuel P. Huntington, Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması, (çev. Mehmet Turhan; Cem Soydemir), Okuyan Us Yayıncılık, İstanbul 2004, ss.230-232. ; Aynı yazarın, "Clash of the Civilizations?", *Foreign Affairs*, Vol.: 72, No: 3,1993, pp.29 – 30.

[160] Maria Todorova, *Balkanları*…, s. 72

[161] Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi*, Cilt.1,(çev. İhsan Durdu; Haşim-Gülçin Koç), Küre Yayınları, İstanbul 2006, s. 1.

[162] Detaylı bilgi için Stavrianos, *The Balkans*…, p. 8-13.; Barbara Jelavich, *Balkan*…,s.4-6.

barındırmaktadır. Balkan ülkelerinin nüfuslarının inançlara göre dağılımı aşağıdaki Tablo'daki gibidir;

Tablo 3.1. Oranlarla Balkan Ülkelerindeki Dini Gruplar[163]

Ülkeler	İnançlar(%)
Arnavutluk	**Müslüman: 56,7,** Roman Katolik:10, Ortodoks: 6,8, Ateist:2,5, Bektaşi:2,1, Diğer Gruplar:5,7, Açıklamayan:16,2
Bulgaristan	**Doğu Ortodoksu; 59,4**, Müslüman; 7,8, Katolik-ErmeniApostolikOrtodoks-Musevi; 1,7, Açıklamayan: 27,4
Bosna-Hersek	**Müslüman: 40,** Ortodoks: 31, Roman Katolik: 15, Diğer Gruplar: 14
Hırvatistan	**Roman Katolik: 86,3,** Ortodoks: 4,4, Müslüman: 1,5, Diğer Gruplar: 1,5, Açıklamayan:2,5, Deist ve Ateist: 3,8
Karadağ	**Ortodoks: 72,1,** Müslüman: 19,1, Katolik: 3,4 Ateist: 1,2, Diğer Gruplar: 1,5, Açıklamayan: 2,6
Kosova	**Müslüman: 95,6,** Ortodoks: 1,5, Roman Katolik: 2,2, Diğer Gruplar: 0,07
Makedonya	**Makedon Ortodoks: 64,8,**Müslüman: 33,3, Diğer Hıristiyan Gruplar: 0,4, Diğer Gruplar ve Açıklamayanlar: 1,5
Romanya	**Doğu Ortodoksu: 81,9,** Protestan: 6,4, Roman Katolik: 4,3, Müslüman ve Diğer Gruplar: 0,9
Sırbistan	**Sırp Ortodoks: 84,6,** Katolik: 5, Protestan: 1 Ateist: 1,1, Diğer Gruplar: 0,8, Açıklamayan ve Bilinmeyen: 4,5
Slovenya	**Katolik: 57,8,** Müslüman: 2,4, Ortodoks: 2,3 Diğer Hıristiyan Gruplar: 0,9 Diğer Gruplar-Açıklamayanlar-Bilinmeyenler-Bağımsızlar:35.
Yunanistan	**Grek Ortodoks: 98,** Müslüman: 1,3, Diğer Gruplar: 0,7

[163] Bu Tablo CIA'nin "*The World Factbook*" adlı, 2014 yılı raporuna göre düzenlenmiştir. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>(25.11.2015.)

3.3. Türkiye'nin Balkan Politikasını Etkileyen Faktörler

Türkiye, hem Doğulu hem Batılı bir ülke olması nedeniyle kuruluşundan günümüze her dönem Balkanlarla ilgilenmiş ve o bölgeye yönelik çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Bilindiği üzere Türkiye, ülke topraklarının yüzde 5'ini oluşturan Trakya bölgesiyle, en azından coğrafi anlamda bir Balkan ülkesidir.[164]

Türkiye için Balkanları önemli kılan aynı zamanda dış politikasını etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerin en başında tarih bağı gelmektedir. Balkan isminin Türkçe kökenli olması bile bu bağın ne kadar kuvvetli olduğunu göstermektedir. Türklerin Balkanlar'la olan ilişkisi çok eski tarihlere dayanmaktadır. Bölge Osmanlı'dan önce,6. yüzyıldan başlayarak Kuzeyden gelen Türk kavimlerin yerleştiği bir yurt olmuş, bölgeye gelen kavimler ya burada Dac, Trak ve Slav kökenli halklarla karışmış ortadan kaybolmuş(Peçenekler ve Uzlar gibi) yahut Türk boyu olan Kutrigurlar'ın 7. yüzyılda kurdukları Bulgar Hanlığı gibi güçlü devletler kurmuşlardır.[165] Anadolu'dan bölgeye ilk Türk göçü, Moğollardan kaçan otuz-kırk Türkmen obasının kutsal kişi sayılan Sarı Saltuk'un önderliğinde, 1261 yılında Bizans'a sığınan Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus'un yanına gelmesiyle başlamış, 1263 tarihinde bu grup Bizans imparatoru tarafından Kuzey Dobruca'ya yerleştirilmiştir.[166]Osmanlıların bölgeye yerleşimi ise 1352 tarihi'nde Süleyman Paşa'nın Çimpe'yi(Tsympe-Omurbeyli) ele geçirmesiyle olmuştur.[167] Bu tarihten sonra Osmanlı fetihleri bölgede başlamıştır. Balkanlar, 500 yılı aşkın süredir Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinde kalmıştır.

---

[164] Baskın Oran(ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt. II, 5.Baskı, İletişim, İstanbul 2003, s.490.

[165] Halil İnalcık, "Türkler ve Balkanlar",(der. Halil İnalcık, Erol Manisalı, Orhan Koloğlu),*Balkanlar*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 9.

[166]Bkz. Ibid. s.10. ; Ahmet Yaşar Ocak, "Balkanlarda İslam'ın ve Türk İskânının İlk Temsilcisi Sarı Saltuk", *Yeni Türkiye*, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı-1, Sayı: 66, Yıl: 21, 2015, ss. 527-534.

[167] Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ(1300-1600),*(çev. Ruşen Sezer),Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s. 16.

Tablo 3.2. Balkanlarda Osmanlı Egemenliği[168]

ÜLKE/ŞEHİR	TARİH	SÜRE(YIL)
Makedonya(Üsküp)	1371-1913	542
Sırbistan	1389-1829	440
Bulgaristan	1396-1878	483
Yunanistan	1456-1830	374
Bosna	1463-1878	396
Arnavutluk	1486-1912	444
Eflak	1476-1829	353
Hersek	1482-1878	396
Hırvatistan	1526-1699	173

Balkanlar "Pax Romana"(Roma barışı) olarak adlandırılan dönem dışında ilkçağlardan beri devamlı katliamlara, sürgünlere ve düzensizliğe sahne olan bir bölgeydi.[169] Osmanlıların bölgeye yerleşmesiyle birlikte, Balkanlarda, toplumsal, siyasi ve ekonomik yeni bir düzen ortaya çıkmış ve bu sayede uzun süreli bir hâkimiyet dönemi yaşanmıştır.Osmanlıöncesiçokparçalıvebirbirindenkopukbirhâldeyaşayan Balkanmilletleri, Osmanlıile beraber istikrar ve huzura kavuşmuşlardır.[170] Bölgede yürütülen "İstimâlet Politikası" ile halklara adaletli davranılmaya çalışılmıştır."Millet Sistemi" içerisinde, halkların kendi dinlerini, gelenek ve göreneklerini yaşamalarına karışılmamış ayrıca bölgede İslam'ın yayılması kılıç zoruyla olmamıştır. İskân ve kolonizasyon hareketleri ile teşekkül eden İslam bölgede yayılmaya başlamış, İslamlaşma tedrici olarak gerçekleşmiş ve çeşitli tarikatlar aracılığı ile din değiştirme olayları yaşanmıştır. İslamlaşma olayları sonucunda Balkanların kültürel, sosyal, dini, etnik ve demografik görünümü

[168] Bu Tablo, Carl Brown (ed.), *İmparatorluk Mirası, Balkanlarda ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası,* (Çev. Gül Çağalı Güven), İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s. 9.'da ki bilgilere göre hazırlanmıştır.

[169] Sacit Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007, s.3.

[170] Zülfikar Bayraktar, "Balkanlar'da Bir Arada Yaşama Kültürü Bağlamında Kimlik Çatışmasından Kültürel Entegrasyona Türk Dili ve Kültürünün Önemi",*Karadeniz Araştırmaları,* Sayı: 36, Kış 2013, ss. 223-234.

değişmiştir.[171]Balkanlarda Osmanlı fetihleri ile başlayan yeni görece düzenlilik dönemi, Osmanlı tarihçileri tarafından "Osmanlı barışı"(Pax Ottomana) şeklinde açıklanmıştır.[172]

Türklerin bölgedeki egemenlik tarihi ve uzun süren bir arada yaşama tecrübesi Balkanlarda, kültürden mimariye, dinden dile yani her alanda yoğun izler bırakmıştır. Bu izler günümüzde Osmanlı mirası olarak anılmaktadır. Bugün de Balkanlarda, Camiiler, Medreseler, Çarşılar ve daha birçok Müslüman/Türk izlerini yansıtan yapılar bulunmakta ayrıca Boşnakça'da, Sırpça'da Hırvatça'da, Arnavutça'da ve diğer Balkan dillerinde günlük yaşamda çok sayıda Türkçe kelime kullanılmaktadır.[173]Öte yandan, bölgede ulus devletlerin kurulmasıyla, Osmanlı geçmişi ile büyük bir kopuş yaşanmış ve bunun sonucunda da siyasî, idarî, sosyal, ekonomik, kültürel, demografik ve dinî alanlara nüfuz eden Osmanlı mirası, Balkanlarda geri kalmışlığın sebebi olarak anılarak tasfiye edilmeye başlanmıştır.[174]

Türklerin Balkanlardaki uzun tarihi geçmişi, Türkiye ve Balkanlar arasında sıkı bir bağ oluşturmuştur. Bu bağ Balkanların çoğu kez Türklerle irtibatı kurulmadan anlaşılamayacağı vurgularının yapılmasına sebep olmuştur.

> "Balkanların durumunu ve burada yaşanmakta olan sorunları Türklerden iyi kimse anlayamaz. Balkanları Türkler icat etti… Bu coğrafyada onları kimileri Baba olarak görür, kimileri de işgalciler… Ama burada kimse Türklere atıfta bulunmadan konuşmaz. Hiç kimse burayı Türklere referans vermeden kavrayıp anlatamaz"[175]

Juan Fernandez Elorriga yukarıdaki sözleriyle, Türklerin bölgeyle olan bağının ortaya çıkardığı zemini açıklamış benzer şekilde, Maria Todorova, "Balkanlar'da Osmanlı

---

[171] Aşkın Koyuncu, "Osmanlı Döneminde Balkanlarda İslamlaşma Olaylarının Genel Özellikleri", *Uluslararası Balkanlar ve İslam Sempozyumu Bildiri Özetleri*, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale 2010, s. 16.

[172]Bkz. İlber Ortaylı, *Osmanlı Barışı*, Ufuk Kitap, İstanbul 2004, ss. 11-17

[173]Bkz. Adriatik Derjaj, "Arnavutça Türkçe Dil İlişkileri", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt. 18, No: 3, 2010, ss. 991-996; Hatice Kutlar Aksel, Balkan Dillerindeki Türkçe Kültür Kelimeleri, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1995.

[174]Bkz. Aşkın Koyuncu, "Bulgaristan'da Osmanlı Maddi Kültür Mirasının Tasfiyesi (1878-1908)"*Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi(OTAM)*, Sayı: 20, Güz 2006, ss. 197-243.; Aynı yazar, "Sofya'da Osmanlı Mimari Mirasının Tasfiyesi (1878-1908)", *XVI. Türk Tarih Kongresi,(20-24 Eylül 2010 Ankara)*, Vol.: 4, No: 1, Ankara 2010, pp.113-144.

[175] L. Doğan Tılıç, *Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal Kosova,* Ümit Yayıncılık, Ankara 1999, s. 17.

mirası aramak anlamsızdır, Balkanlar zaten Osmanlı mirasının kendisidir"[176] sözleriyle de Türkiye'nin bölge ile olan köklü geçmişini açık bir şekilde vurgulamıştır.

Balkanları Türkiye için önemli kılan ayrıca Türkiye'nin Balkan politikasını etkileyen diğer bir faktör ise, Osmanlı mirasının ve Türkiye'nin bölge ile olan bağının en somut göstergesi sayılabilecek olan, bölgede yaşamaya devam eden Müslüman/Türk halklar ile Balkanlar'dan Türkiye'ye göç eden insanlardır. Balkanlar'da çoğunlukla Türkler, Bulgaristan'da(900.000), Yunanistan'da(120.000), Makedonya'da(100.000), Kosova'da(12.000)[177] ve Romanya'da(90.000) yaşamaktadır. Ayrıca bölgede çoğu kez, Türk kelimesi Müslüman halkları ifade etmek için kullanılmaktadır. Bunun yanında bölgede etnik köken bakımından Türk olmayan, Müslüman milletlerde yaşamaktadır. Özellikle Kosova, Bosna-Hersek ve Arnavutluk ülkelerinde Müslümanlar çoğunluktadır. Balkanlar'da yaşayan Müslüman/Türk unsurlar Türkiye'nin bölgeye olan ilgisini artırmakta ayrıca Balkanlarda Müslümanların çoğunlukta yaşadığı ülkeler, potansiyel müttefik olarak yorumlanmaktadır. Balkanlar'da yaşayan Müslüman/Türk unsurların dışında Türkiye'de 5.000.000'a yakın Balkan kökenli nüfus yaşamaktadır. Osmanlı Devleti döneminde özellikle 19. Yüzyıldan itibaren bölgeden Anadolu'ya göçler başlamış ve bu göçler Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla da devam etmiştir. Bölgede, Müslüman/Türk unsurlara yapılan baskılar, yaşanan savaşlar ve mübadele anlaşmaları sonucunda çok sayıda Balkan kökenli nüfus Türkiye'yi kurtarıcı veya anavatan olarak görerek bu ülkeye gelmiştir. Bugünde yaşanacak herhangi bir olumsuz olay sonucunda bölgedeki Müslüman/Türk unsurların Türkiye'ye göç etmeyi istemeleri muhtemeldir. Hem bu ihtimal hem de Türk toplumunun bu minvaldeki olaylar karşısında sergileyeceği hassas tutum, Türkiye'nin Balkan politikasını şekillendiren etkenler arasında olacaktır.

---

[176] Maria Todorova, "The Ottoman Legacy In The Balkans",(ed. Günay Goksu Özdoğan; Kemali Saybaşılı),*Balkans A Mırror Of The New International Order*, Eren, İstanbul 1995, p. 55.
[177] Baskın Oran(ed.), *Türk Dış…*, Cilt. II, s. 169.

Tablo 3.3. Balkanlar'dan Türkiye'ye Giden Göçmenler[178]

ÜLKE	YIL	GÖÇ NEDENLERİ	GÖÇMEN SAYISI
Bulgaristan	1923-1933	Krallık Baskısı	101.507
	1934-1940	Yönetimin Baskısı	104.546
	1941-1949	Savaş ve Sonrası Rejim Etkisi	14.309
	1950-1951	Rejim Baskısı	154.000
	1969-1978	Aile Birleştirme Anlaşması	130.000
	1989	Kültürel Baskı	310.000
Yugoslavya	1923-1933	Türkiye Cumhuriyeti Kuruluşu	108.179
	1934-1940	Yönetimin Baskısı	5.894
	1950-1958	Tito Yönetimi'nin Baskısı	104.372
	1966	Türk ve Müslümanlara Dini Baskı	55.000
	1992	Sırpların Müslüman/Türklere Baskısı	20.000
	1999	Kosova Olayları	20.000
Romanya	1923-1938	Türkiye Cumhuriyeti Kuruluşu	113.710
	1939-1960	Dobruca Ahalisi Göçü	7.631
	1991	Romanya'da Rejim Değişikliği	15.000
Yunanistan	1923-1927	Mübadele	456.700
	1934-1960	Rejimin Baskısı	23.788
	1960-1980	Vatandaşlıktan Çıkarma	20.000
Toplam			**1764. 636**

[178] Bu Tablo, Mithat Atabay, *20'nci Yüzyılda Türkiye ve Balkanlar(Savaş, Barış, Göç ve Dramın Tarihi)*, Kriter Yayınevi, İstanbul 2012, s. 292'deki bilgilere göre düzenlenmiştir.

Balkanları, hem Türkiye hem de dünya için önemli kılan en önemli unsurlardan biri de coğrafyası ve stratejik konumudur. Bölge'nin konumu hakkında sürekli zikredilen, Balkanlar Avrupa ve Asya kıtalarını birbirine bağlayan köprü pozisyonundadır cümlesi ve Avrupa'nın güneyindeki üç yarımada'dan biri olma özelliği, bölgenin değerini hissettirmektedir. Jeokültürel açıdan, Balkanların Doğu ile Batı'yı ayıran çizgi üzerindeki köprü konumu veya iki farklı kültürel gelişme çizgisini birbirinden ayıran pozisyonu yani "ara bölge"[179]'de oluşu, önemini daha da arttırmaktadır. Diğer yandan, bölgenin boğazları kontrol etmeye ve büyük denizlere çıkmaya imkân vermesi stratejik önemi konusunda zikredilmesi gereken bir başka husustur. Bölgenin coğrafi olarak enerji bölgelerine yakınlığı ve enerji kaynaklarının aktarımı açısından taşıdığı önem bölgenin cazibesini artırarak kaderini doğrudan etkilemektedir. Balkanlar ayrıca, Boğazlar ve Süveyş bölgeleriyle ana petrol alanlarını hedef alan askeri operasyonların üs ve destek bölgesidir. [180] Ayrıca bölge askeri strateji açısından, Avrupa'nın güvenliği veya çevrelenmesi bağlamında stratejik bir öneme sahiptir.[181]

Balkanlar, Türkiye'nin Avrupa'ya açılan kapısı konumundadır. Bu noktada Türkiye'nin ekonomik ve siyasi ilişki kurduğu Avrupa arasında geçit yolu olan bölgenin, istikrar içerisinde olması büyük önem taşımaktadır. Bölge'deki istikrarsızlık, Avrupa ile genellikle karayolu üzerinden yapılan ticaretin aksamasına neden olabilme ve ayrıca Türkiye'nin Avrupa'da yaşayan vatandaşlarının ve turistlerin ülkeye girmesini olumsuz yönde etkileyebilme, potansiyeline sahiptir. Bunlara ek olarak Türkiye gibi bölgeyle sınır komşusu olan bir ülkenin hem ticari hem siyasi olarak Balkan ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirmesi gerekmektedir. Balkanlar Türkiye gibi gelişen ekonomiler için önemli bir pazardır. Öte yandan, bölgede yaşayan beş devletin(Bulgaristan, Hırvatistan, Romanya, Slovenya, Yunanistan) AB üyesi olması, Türkiye gibi AB üyeliği yolunda olan bir ülke için iyi ilişkiler geliştirmek açısından önem teşkil etmektedir. Bu gibi unsurlar Türkiye için Balkanları değerli kılmakta ve Türkiye'nin Balkan politikasını etkileyen faktörler arasında sayılmaktadır.

---

[179] Ara bölge tanımı için bkz. Dimitri Kitsikis, *Türk-Yunan İmparatorluğu Arabölge Gerçeği Işığında Osmanlı Tarihine Bakış*,(çev. Volkan Aytar), İletişim Yayınları, İstanbul 1996, ss. 26-36; Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve…*, ss. 8-25.

[180] İhsan Gürkan, "Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar ve Türkiye",(der. Halil İnalcık; Erol Manisalı; Orhan Koloğlu),*Balkanlar*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 263.

[181] Bölge ve bölge ülkelerinden bazıları, 1453 yılı sonrasında Osmanlı İmparatorluğuna karşı Hıristiyan Avrupa'nın savunma çizgisi veya Hıristiyanlığın siper hattı(Antemurale Christianitatis/Bulwark of Christianity) şeklinde tanımlanmıştır.

3.4. Atatürk Dönemi Türkiye'nin Balkan Politikası (1923-1938)

Bilindiği üzere daha çok, 1789 Fransız İhtilali sonrasında yayılmaya başlayan ulus devlet düşüncesi, Balkanlar bölgesinde etkisini artırmış, Osmanlı idaresinde bulunan bölgelerde, parçalanmalar olmuş, özerk ve yeni devletler kurulmuştur. I.Dünya Savaşı öncesinde, Osmanlı İmparatorluğu ve Balkanlı devletlerarasında, I. ve II. Balkan Savaşı yaşanmış bölgede kamplaşmalar ortaya çıkmış, sınırlar değişmiştir. I. Dünya Savaşı sonucunda da, "bölgedeki üç büyük çok uluslu imparatorluk, Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rus Çarlığı"[182] dağılmış ve bölge yeni bir şekil almıştır. Bu dönem bölgede, Sırp Hırvat Sloven Krallığı,[183] Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Arnavutluk devletlerinin olduğu bir görüntü oluşmuştur. I. Dünya Savaşı sonucunda, dünya ve bölge ülkeleri, mevcut hali korumayı hedefleyenler yani statükocular ve mevcut durumun değişmesini isteyenler yani revizyonistler olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Revizyonist devletleri öncelikle, Almanya, İtalya, Macaristan ve Bulgaristan, statükocu devletleri ise, Fransa, Yugoslavya, Romanya, Çekoslovakya ve Yunanistan oluşturuyordu.

Kurtuluş Savaşı zaferi sonrasında 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması imzalanmış ve 29 Ekim 1923 tarihinde de Türkiye Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Cumhuriyetin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk, bu dönem dış dünya ile ilişkilerini özellikle "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" anlayışı üzerine kurmuş ve barışçıl bir dış politika anlayışı sergilemiştir. Bu bağlamda, Lozan'dan kalan sorunları stratejik çıkarları doğrultusunda çözmeye çalışmış ve bu anlayışını Balkan ülkeleriyle olan ilişkilerine de taşımış, bölgede istikrarın korunması amacıyla mevcut durumu koruma politikasını tercih etmiş yani anti-revizyonist bir tavır takınmıştır. Bu dönemde Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'nun 18. yüzyılın son çeyreğinden beri sahip olamadığı güvenliğe kavuşmuş ve uluslararası alanda tanınmış bir devlet olmuştur.[184] Yeni Türkiye Cumhuriyeti iç politikasında da yeni düzenlemeler yaparak bir dönüşüm hamlesi başlatmıştır.

Atatürk ve arkadaşları dış politikada realist tutumları ve devletlerarası hukuka uygun davranışlarıyla ülkenin güvenliğini sağlayarak bağımsızlığı korumayı hedeflemişler bu nedenle de çeşitli ülkelerle dostluk anlaşmaları imzalamışlardır. Bu politika'nın

---

[182] Faruk Sönmezoğlu, *İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul 2011, s. 287.
[183] Daha sonra Yugoslavya adını aldı.
[184] William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, (çev. Petek Demir), Mozaik Yayıncılık, İstanbul 2003, s.48.

Balkanlardaki ilk yansıması 15 Aralık 1923'te Arnavutluk'la imzalanan dostluk anlaşması olmuştur. Daha sonra Türkiye, 18 Ekim 1925 tarihinde Bulgaristan, 28 Ekim 1925 tarihinde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ile dostluk ve işbirliği anlaşmaları imzalamış, 6 Haziran 1924 tarihinde de Romanya ile karşılıklı elçilikler açarak diplomatik ilişkiler başlatmıştır.[185]Atatürk bu dönemde bölgeye büyük önem vermiş ve toplamda 1923-1938 yılları arasında Balkan ülkeleriyle aslen dostluk ve işbirliği amacı taşıyan 39 adet anlaşma imzalanmasını sağlamıştır.[186]

Türkiye, bu dönem bölge ülkelerinden özellikle Yunanistan ile sorunlar yaşamıştır. Bu sorunlar özellikle, Lozan'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Mübadele(karşılıklı zorunlu nüfus değişimi) Protokolü[187]ve Patrikhane meselesi, konularında ortaya çıkmıştır. Mübadele Protokolü'ne göre, Yunanistan'daki Müslüman Türk azınlık ile Türkiye'deki Ortodoks Rum azınlık nüfusun değişimi yapılacaktı. Bu protokolün ikinci maddesine göre, İstanbul Ortodoks Rum ahalisi ile Batı Trakya Müslüman Türk ahalisi sözleşme hükümlerinin dışında kalacaklar, yine aynı maddeye göre, İstanbul Ortodoks Rum ahalisinden kastedilen, 30 Ekim 1918 tarihinden önce İstanbul'da yerleşmiş olanlar, Batı Trakya Müslüman ahalisinden kastedilen ise 1913 Bükreş Antlaşması ile belirlenen sınırın doğusunda yerleşmiş olanlardı. [188] Sorun bu madde'deki yerleşmiş(etabli) ifadesinin anlamının taraflarca farklı yorumlanması nedeniyle ortaya çıkmış ve mesele Milletler Cemiyetine intikal etmiş burada da çözüme kavuşmamıştır. Bunun sonucunda öncelikle Yunan hükümeti Batı Trakya'daki Türklerin mallarına el koymuş buna karşılık Türk hükümeti de İstanbul'daki Rumların mallarına el koymuş ve iki ülke arasındaki ilişkiler gerilmiştir. Diğer yandan, Lozan'da Türkiye, İstanbul'da bulunan Patrikhane'nin taşınmasını istemişti. Fakat Yunanistan ve İngiliz temsilci Lord Curzon'un yoğun baskıları sonrasında Türkiye, Patrikhaneyi siyasete karışmaması ve salt bir din kurumu olarak kalması şartıyla sınır dışı etmekten vazgeçmişti.[189] Mübadele konusunda gerginliğin zirveye çıktığı 1924 yılında patrik seçilen Konstantin Arapoğlu, Türk hükümeti tarafından mübadil kişiler arasında sayılmış, 1925 yılında sınır dışı edilmiştir. Bu olay sonrasında iki ülke arasında gerginlik

[185] Faruk Sönmezoğlu, *İki Savaş* Sırası…, s. 288.
[186] Bkz. Bilal Şimşir, "Balkanlar ve Türkiye", *Balkanlar'daki Türk Kültürü'nün Dünü Bugüne Yarını Uluslararası Sempozyum 26-28 Ekim 2001 Bildiri Kitabı*, Bursa Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa 2002. ss. 39-40.
[187] Mithat Atabay, *20'nci Yüzyılda…*,s. 148.
[188] Sina Akşin; Melek Fırat, "İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar", (der. Halil İnalcık; Erol Manisalı; Orhan Koloğlu),*Balkanlar*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 119.
[189] Baskın Oran(ed.), *Türk Dış*…, Cilt I, s. 335.

daha da artmış fakat Arapoğlu görevinden çekildiğini açıklamış ardından yeni bir patrik seçilerek ilişkilerin yumuşaması sağlanmıştır. Patrikhane sorunun çözülmesi, mübadele meselesinin çözümüne katkı sağlamış ve bunun ilk göstergesi 1925 yılında iki ülke arasında imzalan Ankara anlaşması olmuştur.[190]Fakat Yunanistan'da diktatörlük rejimi kuran General Pangalos iktidara gelmiş ve anlaşma uygulanamamıştır.1926 yılında Pangalos'un iktidardan düşmesi sonrasında ilişkiler kaldığı yerden devam etmiş, mübadele sorunu iki ülke arasında 1926 yılında imzalanan Atina Antlaşması ve 10 Haziran 1930 tarihinde Ankara'da imzalanan sözleşme çerçevesinde çözüme kavuşturulmuştur. Bu dönem 1928 yılına kadar Ankara ve Atina arasında istikrarlı bir ilişki söz konusu olmamıştır.[191] Diğer yandan 1928 yılında, Yunanistan'da Venizelos'un iktidara gelmesiyle iki ülke arasında dostluk dönemi başlamıştır.

Dilek Barlas'a göre, 1929 tarihinde dünya genelinde yaşanan ekonomik kriz, Türkiye ve Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilerde dönüm noktası olmuştur. 1929 öncesinde Türkiye Balkan ülkeleriyle diplomatik ilişkiler kurmaya çabalamış ve sorunların çözümüne odaklanmış, bu tarih sonrasında ise bölgesel işbirliği yapmaya başlamış ve Balkanlar'da güvenlik sistemi oluşturmak için çabalamıştır.[192] Daha önce temas ettiğimiz gibi dünya ve bölge ülkelerinin statükocular ve revizyonistler olarak ayrılması sonucunda, bölgeyle ilgili stratejik planları olan İtalya, Almanya ve Bulgaristan revizyonist kanadı, Fransa, Yugoslavya, Romanya, Yunanistan ise statükocu kanadı oluşturmaktaydı. 1930'lu yıllarda konjonktür değişmiş, Almanya ekonomik gücünü toparlayarak revizyonist bir dış politika anlayışını savunmaya başlamıştı. Almanya'dan destek alan İtalya, Balkanlar'da yayılmaya çalışıyor Bulgaristan ve Macaristan'da bu ülkelerle aynı yönde hareket ediyordu. Bu konjonktürden veya tehditten rahatsız olan devletler, mekanik bir şekilde güvenlik arayışına girmişler ve denge sağlamak amacıyla işbirliği yapmışlardır. Diğer yandan 1929 yılında yaşanan ekonomik kriz de ülkelerin birlikte hareket etmesini sağlayan unsurlar arasındadır. Bu işbirliğinin önderliğini bölgede değişimden yana olmayan, Atatürk liderliğindeki Türkiye yapmış ilk önce, Atina'da 5 Ekim 1930 tarihinde, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye'nin katıldığı bir konferans düzenlenmiştir. Konferansta, Balkan devletleri arasında her yıl dışişleri bakanları düzeyinde bir toplantı yapılması, bir Balkan Paktı hazırlanması ve işbirliğini düzenlemesi

[190] Ibid. s. 342.
[191] Dilek Barlas,"Atatürk Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası Makaleler*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s. 277.
[192] Ibid. s. 280.

amacıyla bir örgüt kurulması kararı alınmıştır.[193] Konferanslar toplamda 4 adet düzenlenmiş ve sonucunda Bulgaristan'ın revizyonist politikasından ayrılmayacağı anlaşılmıştır. Arnavutluk'un ise İtalya'nın baskısı sebebiyle Pakt'a katılmayacağı sonucuna ulaşılmıştır. 1934 yılında, Romanya Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan arasında Balkan Paktı imzalanmış ve bu Pakt'a göre; Balkanlar'da mevcut sınırların korunması; Balkanlarda, bir Balkanlı(Bulgaristan ve Arnavutluk) devletin saldırısına karşı ortak karar alınması; kararları alınmıştır. Bu anlaşmayı, İtalya ve Almanya tepkiyle karşılamış, İngiltere ve Fransa ise olumlu karşılamakla birlikte, Bulgaristan'ın Paktın dışında kalmış olmasından kaygı duyuyorlardı. Bu Pakt'la Balkan devletlerinden gelebilecek bir saldırı önlenmeye çalışılmış fakat bölge-dışı devletlerin saldırısı karşısında bir birliktelik oluşturulamamıştır. Aslında Atatürk ileriyi görerek, Paktın Balkanlar dışından gelebilecek(Almanya, İtalya) saldırıları da konu edinmesini istemiş fakat bunu kabul ettirememişti.[194]

Balkan Paktı kısa ömürlü olmuş, 1941 yılında Almanya'nın bölgeyi işgal etmesiyle fiilen sona ermiştir. Pakt, Bulgaristan'ın bölgede bir savaşa girişmesini önlemiş olması bakımından başarılı olsa da istenilen hedefleri gerçekleştirememiş, Balkan devletleri arasında bir birlik kurulamamıştır. Bunun sonucunda, diktatörlüklerin ortaya çıktığı, Romanya, Yugoslavya ve Bulgaristan, Almanya'nın etkisi altında kalmış, Arnavutluk ve Yunanistan İtalya'nın işgaline uğramış, Türkiye ise izlediği başarılı diplomasi sonucu tüm bu tehlikelerin dışında kalmıştır.

Atatürk döneminde anlaşılacağı üzere Türkiye, Balkanlar'da 1923-1929 yılları arasında yeni kurulan her devletin yapması gerektiği gibi ikili ilişkiler geliştirmeyi başararak, karşılıklı anlaşmalar yapmış ve sorunları barışçı yollarla çözmeyi başarmıştır.1920'lerin sonlarında ise uluslararası sistemin ortaya çıkardığı faktörleri iyi hesaplayarak çok taraflı işbirliği çalışmaları yapmış ve aktif bir dış politika ile Balkan Paktı'nın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Türk hükümeti bu dönem izlediği, anti-revizyonist, realist ve aktif dış politika tutumuyla, Balkan ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirmeyi başarmış ve ülkenin güvenliğini sağlamıştır.

[193] Sina Akşin; Melek Fırat, "İki Savaş Arası…", s. 122.
[194] Ibid. s. 123.

3.5. Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Balkan Politikası

Soğuk Savaş yıllarında Türkiye, iki kutuplu dünya düzeni şartlarında, sistemin dayattığı tercihlere göre dış politikasını yönlendirmek mecburiyetinde kalmış, bu durum Türkiye'nin Balkanlara yönelik izlediği politikaları da etkilemiştir. Diğer yandan, Türkiye'nin iç politikasında aldığı darbeler ve ülke içi karışıklık, dış politikasını kısmen de olsa etkilemiştir.

Türkiye ile Balkanlar arasındaki ilişki, "iki kutuplu sistem döneminde(1945-1991) son derece düşük kaldı."[195] Bunun en önemli nedeni, Türkiye'nin Batı bloğu ve NATO içerisinde yer almış olması, Balkan ülkelerinin ise (Yunanistan hariç) bu bloğun karşısında ve dışında kalmış olmalarıdır. Diğer yandan, Yunanistan Türkiye ile aynı blokta yer almış olmasına rağmen, Türkiye ile arasında, hassaten Kıbrıs, Ege ve azınlıklar gibi konularda anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Bulgaristan'la ise 80'li yıllarda ülkede yaşayan Türk azınlıklara asimilasyon uygulamaya çalışmış, Türklerin ülkeyi terk etmeye zorlamış bunun sonucunda Türkiye'ye bir göç dalgası başlamış ve iki ülke arasındaki ilişkiler gerginleşmiştir.

Soğuk Savaşın sona ermesi yani 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve SSCB'nin çözülmesiyle başlayan süreç Balkanları derinden etkilemiştir. SSCB'nin dağılması dünyayı sarsmış ve bu sarsıntı Balkanlar'da şok etkisi yaratmıştır. Yugoslavya, yaşanan ekonomik buhranlar ve federasyon içi çatışmalar sonucu parçalanmış, bölgede 1990-2008 yılları arasında 7 yeni bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. Bulgaristan, Arnavutluk ve Romanya gibi ülkelerde Komünist iktidarların devrilmesi ile demokrasiye geçilmiş ve yeni ekonomi politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Balkanlar'da yaşanan bu dönüşümler çok sancılı olmuş, bölge'de milliyetçilik doruklara ulaşmış, istikrarsızlıklarla birlikte kanlı savaşlar ve etnik kıyımlar ortaya çıkmıştır.

Balkanlar'da kanlı savaşların etnik kıyımların yaşandığı dönemde, Türkiye 1991-2002 yıllarında iç politika'da çalkantılar yaşadı. Öncelikle Türkiye'de bu yıllar arasında 11 tane koalisyon hükümeti kuruldu ve 12 farklı dışişleri bakanı görev yaptı. Türkiye, bu dönemde Özal'ın ardından ekonomide yaşanan krizin sonuçlarıyla yüzleşmiş, PKK terör örgütünün ülke içindeki çıkardığı sorunlarla da uğraşmak zorunda kalmıştır. Diğer yandan

[195] Caner Sancaktar, "Türkiye'nin Balkanlar Politikası: 1990 sonrası Balkan Açılımı", (ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar), *Türk Dış Politikasında Yeni Yönelimler*, BETA, İstanbul 2013. s. 619.

28 Şubat sürecinin iç politikada neden olduğu kargaşalar da, Türkiye'yi menfi yönde etkilemiştir.

Türkiye, Soğuk Savaşın sonra ermesini ve dış dünyada yaşanan gelişmeleri büyük bir dikkatle okumaya çalışıyordu. Dış dünya'da her şeyden evvel iki kutuplu düzen sona ermiş, SSCB ve komünizm tehdidi ortadan kalkmış, Orta Asya'da yeni devletler ortaya çıkmış, Çekoslovakya bölünmüştü. Balkanlar'da ise daha önce ifade ettiğimiz gibi, Yugoslavya bölünmüş, bölge'de ekonomik ve siyasi dönüşümler başlamış, istikrarsızlıklarla birlikte kanlı çatışmalar ortaya çıkmıştı.

Türkiye genel hatlarıyla, yeni dönemin ortaya çıkardığı avantajlardan yararlanarak dış dünyaya açılmak istiyordu. "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Güçlü Türkiye" anlayışı bu dönemde yaygınlaşmıştı. Türkiye bu konjonktürde, Balkanlara olan ilgisini artırmaya başlamış bölge sorunlarıyla ilgilenmeye ve yeni ilişkiler inşa etmeye çalışmıştır. Türkiye, Balkanlardaki statüko'dan memnun olmasına rağmen, Komünist sistemlerin ve Sovyetlerin himayesindeki Varşova Paktı'nın çözülmesiyle rahatladı.[196] Fakat Balkanlarda değişen güçler dengesinin ortaya çıkardığı istikrarsız durum karşısında neler yapılacağı, bölgeye nasıl yaklaşacağı sorularıyla ilgilenmek mecburiyetinde kaldı. Türkiye bu zeminde yeni dönemde, özellikle bölge güvenliğinin sağlanmasını, Balkan ülkeleri ile ekonomik ve siyasi ilişkilerini geliştirmeyi, bölge'de devam eden çatışmaların durdurulmasını, SSCB'nin dağılmasıyla bölge'de oluşan güç boşluğunu doldurmayı, bölge ülkelerinin yeni dünya koşullarına dönüşerek uyum sağlamasına katkıda bulunmayı, hedefledi.

Türkiye, 1992 yılında bölge ülkelerinden; Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk ve Yunanistan'ın katıldığı, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü(KEİ)'nün kurulmasında aktif rol aldı.[197] Türkiye bu kurumla birlikte karşılıklı bağımlılık ilkesi çerçevesinde bölge ülkeleri ile ekonomik ve siyasi ilişkilerini güçlendirmeyi ayrıca bölge ülkelerinin dönüşümüne katkıda bulunmayı, hedefledi. Diğer yandan, ABD'nin desteği ile1996 yılında Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci (GDAÜ) adında, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Karadağ, Makedonya, Moldova, Romanya, Sırbistan, Slovenya, Yunanistan ve Türkiye'nin üye olduğu yeni bir örgüt kuruldu. Herhangi bir merkezi

[196] Duygu Bazoğlu Sezer, "Turkey In The New Security Environment In The Balkan and Black Sea Region",(ed. Vojtech Mastny; R. Caig Nation), *Turkey Between East and West*, Westview Press, Colarodo 1996, p. 81.

[197] Bölge ülkelerinden Sırbistan daha sonra 2004 yılında KEİ' ye üye olmuştur.

bulunmayan, faaliyetleri ise dönem başkanı ülke tarafından düzenlenen, örgütün amacı, Balkanlar'da barış güven ve iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmek olarak açıklandı.

Türkiye, Yugoslavya'nın bölünmesi konusunda ise ilk başta, bu ülkenin bütünlüğünü savundu.[198] Fakat daha sonra parçalanmanın geri dönülmez bir şekilde domino etkisi ile yayıldığını görünce, 6 Şubat 1992'de Slovenya, Hırvatistan, Makedonya ve Bosna-Hersek'in bağımsızlıklarını tanıdı. Bosna'nın bağımsızlığını ilanı ile bölgede patlayan savaş karşısında Türkiye, aktif bir dış politika izledi. Hem İKÖ' nün hem BM'nin hem de AGİK'in desteği için çabaladı. Uluslararası arenada bu savaşın üzerine dikkatlerin toplanmasını sağlamaya çalıştı ve NATO'nun bölgeye müdahale etmesi için diplomatik girişimlerde bulundu. Sonuç olarak Boşnakların etnik kıyıma maruz kaldığı savaş 1995 yılında Dayton anlaşması ile son buldu. Diğer yandan, Türkiye, Enver Hoca sonrası Arnavutlukla ilişkilerini güçlendirdi. Jivkov sonrası yakın komşusu Bulgaristan'la ise azınlık sorunlarına dair çözümler üretti ve ayrıca askeri ve siyasi işbirliği anlaşmaları imzaladı. Keza eskiden Doğu bloğunda yer alan Romanya ile düşük düzeyde olan ilişkisini artırdı ve Romanya pazarına açıldı, Slovenya ile diğer ülkeler kadar yoğun olmasa da yeni ilişkilerin temelleri atıldı ve ülkenin NATO üyeliğine destek verildi. Türkiye ayrıca, 1999'da NATO'nun Kosova'ya müdahalesinde rol aldı ve NATO öncülüğündeki KFOR'a destek amacıyla bölgeye asker yolladı. Sırbistan'la ilişkiler ise hem Türkiye'nin Bosna savaşındaki tutumu hem 1999'da Kosova'daki olaylar, hem de Sırbistan'ın milliyetçi politikaları sebebiyle düşük düzeyde kaldı.

Türkiye'nin Balkanlar'a ilgi duymasına karşı tepkili olan Yunanistan'la Türkiye arasında bu dönem bölge üzerinden bir rekabet oluştu. Bu rekabet sonucunda bölgede "Yunanistan'ın etkili olduğu ülkeler ve Türkiye'nin etkili olduğu ülkeler- Arnavutluk, Bosna-Hersek, Makedonya ve kısmen Bulgaristan- gibi bir ayrım oldu."[199] Yunanistan'ın Makedonya'yı tanımaması, Arnavutluk'la Epir bölgesi konusunda problem yaşaması, Bulgaristan'ın Makedonya'yı tanıması sonucunda iki ülke arasına soğukluk girmesi ayrıca Yunanistan'ın Bosna krizinde Sırp yanlısı tutum izlemesi, bölge'de Türkiye'nin müttefiklerini doğal olarak artırdı. Fakat Atina, hem bölgedeki imajının hem de ABD ve AB ile ilişkilerinin zarar gördüğünü fark ettikten sonra 1995 başlarında politika

[198] Baskın Oran(ed.), *Türk Dış Politikası…*,Cilt II, s.490.

[199] Gökhan Bacık; B.Balamir Çoşkun, "Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası 1991-2001", (ed. Adem Çaylak; Mehmet Dikkaya; Cihat Göktepe; Hüsnü Kapu), *Osmanlı'dan İkibinli*…,s. 634.

değiştirdi.[200]. Bu durum hem bölge ile olan ilişkilerine hem de Türkiye ile olan ilişkilerine yansıdı. Türkiye'nin daha önce PKK'ya destek vermekle suçladığı ve Ocak 1996'da Kardak kriziyle savaşın eşiğine geldiği Yunanistan'la ilişkileri ileriki yıllarda normalleşti. Costas Simitis Hükümeti'nin iktidara gelmesi, Yunanistan'ın terörist lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanması sonrası, PKK'ya destek politikasını gözden geçirmesi ve 17 Ağustos 1999 depreminde Yunanistan'ın Türkiye'ye yardımı edişi, iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesi etki eden faktörlerin başında gelmektedir.[201]

Balkanlar'da Soğuk Savaş sonrası, ilk dönemler Türkiye'nin Yunanistan'a kıyasen eli güçlüyken, bölge ülkelerinin ekseriyetinin AB üyeliği hedefinin olması, Yunanistan'ın 1995 sonrası Makedonya ve Arnavutluk gibi sorunlu ilişkileri olduğu ülkelerle barışmasıyla, bölge ile ilişkileri düzelmiş ve etkinliği artmıştır. Diğer yandan Soğuk Savaş sonrası bölgeye yönelen Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya ve ABD gibi ülkelerle kıyaslandığında ise, Türkiye geride kalmıştır.[202]

Türkiye Soğuk Savaşın ardından adeta Balkanlara geri dönmüş, bölgedeki sorunlara müdahil olmuş, ABD ile politik hedeflerinin uyuşması ve aynı tarafta yer almasıyla başarı imkânı artmıştır. Soğuk Savaş sonrası Balkanlar'a olan ilgi hem hükümetler hem de kamuoyu nezdinde artmış, 1996 sonrasında bölge'de tansiyonun düşmesi ise, Türk kamuoyunun bölgeye olan ilgisini azaltmıştır. 1991-2001 dönemi sona erdiğinde Türkiye'nin Balkanlardaki etki alanı "Türkiye ile tarihsel ve kültürel bağları görece daha güçlü olan, Arnavutluk, Bosna ve Makedonya ile sınırlı kalmıştır."[203] Diğer Balkan ülkeleri üzerinde bu üç ülke kadar etkili olamamış fakat eskisinden daha iyi ilişkiler geliştirmeyi çalışmış ve kısmen başarılı olmuştur. Son tahlilde, her ne kadar Türkiye Adriyatik'ten Çin Seddine Güçlü Türkiye hayalini gerçekleştirememiş ve "bölgedeki varlığı NATO çerçevesiyle sınırlı"[204] kalmış olsa da Soğuk Savaş yıllarına nazaran bölge ile bağlarını güçlendirmiş, iç problemlerine rağmen bölge sorunlarının çözümüne katkıda bulunmuş, bölge ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışarak bölgede yeni bir alan açmıştır.

---

[200] İlhan Uzgel, "The Balkans: Turkey Stabilizing Role",(ed. Barry Rubin, Kemal Kirişçi), *Turkey in World Politics*, Lynne Rienner, Colorado 2001, p.63-64.

[201] Faruk Sönmezoğlu, *2.Dünya Savaşından*…, s. 611.

[202] Caner Sancaktar, "Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Balkanlar Açılımı", (ed. Hasret Çomak), *21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2010, s.346.

[203] Gökhan Bacık, B.Balamir Çoşkun, "Soğuk Savaş Sonrası Türk…", s. 634.

[204] Doğa Ulaş Eralp, "Türkiye'nin Balkanlar Politikası 2010", (ed. Burhannetin Duran; Kemal İnat; Mesut Özcan) *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, SETA Yayınları, Ankara 2011, s. 393.

3.6. Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Türkiye'nin Balkan Politikası

Türkiye'de 19 Kasım 2002'de DSP, MHP, ANAP hükümeti dönemi sona ermiş ve Ağustos 2001'de kurulan Ak Parti tek başına iktidara gelmiştir. Yeni hükümetin iktidara gelmesiyle hem iç hem de dış politika'da daha önce bahsettiğimiz dönüşüm hamleleri başlamıştır.

Türkiye, daha önce ifade ettiğimiz gibi, Soğuk Savaş sonrası on yıl, içerde çalkantılı yıllar yaşamış, 1994 ve 2001'de yaşadığı önemli ekonomik krizlerle ağır bir sadme almış, IMF'ye borçlanmıştır. Yeni dönemde yaşanan gelişmeler sonucunda Türk ekonomisi geçmişe kıyasla iyileşmeye başlamıştır ve 2002 yılında Türkiye'nin 35 milyar dolar olan ihracat hacmi, 2008'de 132 milyar dolara ulaşmıştır. Türk dış politikası da daha önce belirttiğimiz gibi yeni dönemde iç politika ile doğru orantıda değişimler yaşamıştır. Ramazan Gözen'e göre Türkiye 1990'larda Avrasya endeksli ve askeri/sert politika ağırlıklı bir dış politika izleyerek dünya politikasında söz sahibi olmaya çalışırken, 2000'li yıllarda farklı bir konjonktürde askeri olmayan/yumuşak politika ağırlıklı bir dış politika izlemeye başlamıştır.[205]

Türkiye'nin yeni dış politika anlayışı, diğer bölgelerde nazaran farklılık gösterse de, Balkanlar'a da yansımıştır. Değişen bölgesel ve uluslararası koşullar sonucunda "Türkiye'nin kendine olan güveni artmış, Ankara son on yılda yumuşak politika enstrümanları kullanmaya başlamıştır."[206]

2000'li yıllar sonrası Balkanlar'da yaşanan önemli gelişmelere baktığımızda, Soğuk Şavaşın ardından ortaya çıkan düzensizlik ve karışıklıklar son bulmuş, ekonomik sorunlar ortaya çıksa da, bölge normalleşmeye başlamıştır. Öte yandan, 2004'te Slovenya, 2007'de Bulgaristan ve Romanya, 2013'te Hırvatistan, AB üyesi olmuşlardır. Ayrıca 2005'te Makedonya, 2008'de Karadağ, 2009'da Sırbistan ve Arnavutluk, AB'ye aday ülke olmuştur. 3 Haziran 2006'da Karadağ, 17 Şubat 2008'de Kosova ise bağımsızlıklarını ilan etmiş, Türkiye22 Haziran 2006 tarihinde Karadağ'ın, 18 Şubat 2008 tarihinde de Kosova'nın bağımsızlığını tanımıştır. Bu dönem bizim kanaatimizce, bölge'deki en önemli gelişme ise Yunanistan'da 2009 yılında açıkça hissedilmeye başlayan ve hala devam eden

---

[205] Ramazan Gözen, *İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türk Dış Politikası*, Palme Yayıncılık, Ankara 2009, ss.110-111.

[206] Birgül Demirtaş, "Turkey and the Balkans: Overcoming Prejudices, Building Bridges and Constructing a Common Future", *PERCEPTIONS*, Vol.: XVIII, No: 2, Summer 2013, p. 172

borç krizi olmuştur. Bu krizle birlikte Yunanistan, olumlu imajını kaybetmiş bölgede etkinliğini yitirmiş, toprak satan bir ülke konumuna gelmiştir. Diğer yandan Türkiye, 90'lı yıllardan farklı olarak, bölge ülkelerinden Sırbistan ile ilişkilerinde yeni bir dönem başlatmıştır.[207]

Ak Parti iktidarıyla birlikte değişen dış politika anlayışının, Balkanlar ayağı Ahmet Davutoğlu tarafından belirli ilkeler üzerine inşa edilmiştir. Bu ilkelerden birincisi, Bölgesel sahiplenme ve kapsayıcılık olarak ifade edilmiştir.[208] Bu ilke, bölgenin yerel halklara ait olduğunu, hiçbir etnik grubun dışlanmaması, azınlıkların haklarının korunması ve çok-kültürlülüğün sağlanması gerektiğini ifade etmektedir. İkinci ilke ise, bölgesel yeniden bütünleşmedir. Bu ilke, bölge ülkelerinin hem kendi arasında hem de Türkiye ile ekonomik ve siyasi ilişkilerinin geliştirilmesini, bölge ülkeleri ile işbirliğinin artırılmasını ifade etmektedir. Üçüncü ilke ise, Avrupa entegrasyonunun dikkate alınmasıdır. Bu ilke, bölgenin Avrupa ile bütünleşmesine katkıda bulunulması, Avrupa tarafından bölgenin ötekileştirilmesini önlemeye çalışılması şeklinde açıklanabilir. Dördüncü ve son ilke ise, bölgesel ve küresel örgütlerde ortak tutum ve duruşu geliştirmektir. Bu ilke, bölge ülkelerinin NATO ve benzeri örgütlerde birbirlerini dışlayıcı kararlar almaması ve birbirlerine destek olmasını sağlamak şeklinde açıklanabilir.

Bu ilkelerin dışında, Ahmet Davutoğlu daha önceki bölümde bahsettiğimiz "Stratejik Derinlik" adlı kitabında bölgeyle ilgili bazı tespitlerde bulunarak izlenmesi gereken politikalarla ilgili öneriler sunmuştur. Balkanlarda sınır ötesi etki alanları kuramayan bir Türkiye'nin genel uluslararası ilişkilerde de, bölgesel dengelerde de etkin olabilmesinin mümkün olmadığını ifade etmiştir.[209]Bölge'de Arnavutları ve Boşnakları tabii müttefikler olarak görmüş ve onlara destek olunması gerektiğini ifade etmiş, Arnavutların ve Boşnakların Balkanlarda istikrarlı ve etkili olmadığı bir ortamda Türkiye'nin Doğu Trakya ve Anadolu'da huzurlu olmasının mümkün olamayacağı tespitinde bulunmuş ve bu iki kavmin hem Jeokültürel hem de jeopolitik açıdan bölgenin anahtarı konumunda olduklarını vurgulamıştır.[210] Diğer yandan bölge içi dengeleri dikkate

---

[207] Esra Diri, Türkiye-Sırbistan İlişkilerinde Dönüşüm ve Balkanlarda İstikrar. <http://www.bilgesam.org/incele/152/-turkiye-sirbistan-iliskilerinde-donusum-ve-balkanlarda-istikrar/> (05.12.2015)

[208] Bu ilkeler ve geniş açıklamaları için bkz. Ahmet Davutoğlu, "A Foward Looking Vision for The Balkans", *SAM Vision Papers*, No: 1, October 2011.

[209] Ahmet Davutoğlu, *Stratejik*…, s. 322.

[210] Ibid, s.317.

almanın gerekliliğine vurgu yaparak, Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan ittifakının önüne geçilmesi gerektiğini, Romanya, Macaristan, Slovenya ve Hırvatistan'la ekonomik ilişkiler geliştirilmesinin önemini vurgulayarak, bölgede Makedonya'nın varlığının jeopolitik önemine temas etmiştir.[211] Ayrıca bölgedeki Osmanlı geçmişinin önemini vurgulamış, Osmanlı-İslam kültürünün canlı tutulması gerektiğine dikkat çekmiştir.[212]

Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgede daha çok güvenlik odaklı bir politika izlerken, Ak Parti döneminde, yeni dış politika anlayışı ile yumuşak güç enstrümanlarını daha etkin kullanmaya başlamış, Soğuk Savaş sonrasındaki amaçlar pek değişmemiş olsa da yeni dönemde yöntem farklılaşmıştır.[213]

Baskın Oran'a göre, Ak Parti dönemi Türkiye'nin Balkan politikası Ortadoğu bölgesiyle karşılaştırıldığında, daha pasif bir düzeyde kalmış, 1990'lardaki ivme ve yoğunluğunu kaybetmiştir.[214] 2000'li yıllar sonrası Ortadoğu bölgesinde yaşanan gelişmeler tüm dünya'nın gözlerini bölgeye toplamış ve daha çok gündemde kalmasını sağlamıştır. Soğuk Savaş sonrası ise Balkanlar'da kısmen benzer bir tablo ortaya çıkmış, Türkiye konjonktür gereği bölgeye daha çok eğilme fırsatı yakalamıştır. Son yıllarda ise Türkiye, bölgede etkinliğini yumuşak güç enstrümanları ile sağlamaya çalışmaktadır. Birgül Demirtaş'a göre de, "son on yılda Türkiye'nin Balkan politikasının en önemli özelliği, yumuşak gücü vurgulamasıdır."[215] Bizce, hem bu sebeple hem de Ortadoğu'daki olaylar nedeniyle, Türkiye'nin Balkan politikasının pasifleştiği algısı doğmaktadır.

Yeni dönemde Ak Parti hükümeti, Özal'dan kalma ekonomik ilişkileri geliştirme ve Türk işadamlarının bölgeye yatırım yapmasını teşvik etme gibi politikaları devam ettirmektedir. Hem izlenen ekonomi odaklı politika hem de Türkiye'nin yaşadığı gelişme sonucunda, bölgeyle olan ticari ilişkiler ve doğrudan yatırımlar, geçmişe kıyasla artmıştır. Örneğin, 2000'li yıllarda Türkiye'nin Balkan ülkelerindeki ticaret hacmi 2.9 milyon Amerikan Doları iken, 2011 yılında 18milyona ulaşmış, buna ek olarak Türkiye'nin, 2002

---

[211] Ibid, ss. 319-320.
[212] Ibid, ss. 54-55.
[213] Birgül Demirtaş, "Turkey and the Balkans…", p. 171.
[214] Baskın Oran(ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt. III, 1.Baskı, İletişim, İstanbul 2013, ss. 694-697.
[215] Birgül Demirtaş, "Turkey and the Balkans…", p. 175.

yılında 30 milyon dolar olan bölgeye doğrudan yatırımları, 2011 yılında 189 milyon dolara ulaşmıştır.[216]

Tablo 3.4. Türkiye'nin Balkan Ülkelerine İhracatı[217]

Ülke	İhracat Tutarı(Dolar) 2000 Yılı	İhracat Tutarı(Dolar) 2015 Yılı
Arnavutluk	31.305.000	225.409.000
Bulgaristan	252.934.000	1.389.161.000
Bosna-Hersek	26.871.000	245.591.000
Hırvatistan	23.589.000	211.256.000
Karadağ	7.752.000(2006 yılı)	33.282.000
Kosova	76.046.000(2008 yılı)	193.463.000
Makedonya	107.765.000	254.593.000
Romanya	325.818.000	2.363.171.000
Sırbistan	98.683.000	403.151.000
Slovenya	47.581.000	680.853.000
Yunanistan	437.725.000	1.126.694.000

Yukarıdaki Tablo'dan da anlaşılacağı üzere Türkiye'nin 2000-2015 yılları arasında Balkan ülkeleri ile ihracatı büyük oranda artmıştır. Bu durum bölge ülkeleriyle Türkiye arasında tesis edilen iyi ilişkilerin sonucudur.

Türkiye, bölgeyle ekonomik ilişkilerini geliştirmenin yanında, kültürel diplomasi ve yumuşak güç enstrümanlarını 90'lı yıllara kıyasla daha etkin kullanma fırsatı yakalamıştır. Özellikle daha önce de bahsettiğimiz, Yunus Emre Enstitüsü, TİKA ve YTB gibi kuruluşların bölgede aktif şekilde yürüttüğü faaliyetlerle, Türkiye Balkanlar'da etki alanını artırmaya, tarihi mirasını korumaya, özellikle Türkçeyi ve Türk kültürünü yaygınlaştırmaya çalışarak bölgedeki Türk ve Müslüman halklarla bağlarını sıkılaştırmaya çalıştı.

[216] Ibid, p. 176.
[217] Bu Tablo TÜİK verilerine göre düzenlenmiştir.

Türkiye diğer yandan "Vize Muafiyeti" anlaşmalarıyla bölgeyle olan iletişimini artırmıştır. Türkiye, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Kosova, Makedonya ve Sırbistan gibi ülkelerle yaptığı anlaşmalarla karşılıklı vize uygulamalarını kaldırmıştır. Bu durum bu ülkelerden Türkiye'yi ziyaret etmeye gelen kişi sayısını artırarak milletlerin birbirlerini yakından tanımalarını sağlamıştır. Örneğin, 2000 yılında, Arnavutluk'tan 29.739 kişi, Bosna-Hersek'ten 28.620 kişi, Makedonya'dan 108.904 kişi Türkiye'yi ziyaret ederken, bu sayılar 2014 yılında, sırasıyla, 76.273, 83.228 ve 156.138 kişiye yükselmiştir.[218] Diğer taraftan, daha önceki bölümde bahsettiğimiz, bölge'de Türk dizilerine karşı artan ilgi hem bu rakamları etkilemiş hem de kültür tanıtımına katkı sağlamıştır. Ayrıca Boşnakça, Hırvatça ve Sırpça yayın yapan "Anadolu Ajansı BHS" 2012 yılında yayın hayatına başlamıştır.[219] Bunların yanında, 2006 yılında ülkeler ve şehirlerarası ilişkileri artırmak amacı ile "Kardeş Şehirler" başlığı ile uygulamaya konulan ve kardeş ilan edilen şehirlerle birlikte, karşılıklı ziyaretler, kültür sanat etkinlikleri ve spor müsabakaları gibi düzenlenen programlar da, Türkiye'nin bölgeyle olan ilişkisini olumlu yönde etkilemektedir.[220] Türkiye ile komşu ülkeler arasında artmış olan bu tür, ticari ilişkilerin, seyahat hareketlerinin ayrıca sivil toplum kuruluşlarının düzenledikleri faaliyetlerin, Türkiye ve komşu ülkeler arasındaki ilişkiyi ulus-ötesileştirdiği (trans-national) de düşünülmektedir.[221]

Diğer taraftan Türkiye'nin dış politikası bölgede avantajlara sahip olmakla birlikte, dezavantajları da içermektedir. Bölge'deki Osmanlı ve Türk algısı değişiklik göstermekte bazılarınca Osmanlı dönemi, Balkan tarihi'nin "en acı ve en karanlık çağı"[222]olarak takdim edilmektedir. Kısaca, Osmanlı geçmişi bazılarınca hayırla yâd edilmemektedir. Bu durum hem Soğuk Savaş sonrasında hem de Ak Parti döneminde, Türkiye'nin bölgede aktifleşen dış politikasının, "Neo-Osmanlıcılık"[223] kavramı ile yaftalanması sonucunu doğurmaktadır. Diğer taraftan bölge ülkelerinde hükümet yetkileri tarafından yapılan konuşmalarda,

---

[218] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html> (05.12.2015)

[219] Anadolu Ajansı "BHS" 3 yaşında. <http://aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/anadolu-ajansi-bhs-3-yasinda/67795> (05.12.2015)

[220] Birgül Demirtaş, "Turkey and the Balkans…", p. 178

[221] Bkz. Kemal Kirişçi, "Turkey's Engagement with Neighborhood: A Synthetic and Multidimensional Look at Turkey's Foreign Policy Transformation", *Turkish Studies*, Vol.: 13, No: 3, September 2012, pp. 319-341.

[222] Maria Todorova, "Balkanlar'daki Osmanlı Mirası", (ed. L. Carl Brown), *İmparatorluk Mirası*…, s. 109.

[223] Bu kavram İlk olarak 1974 yılında, Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtını düzenlemesi sonucunda Yunanlılar tarafından icat edilmiştir. Bkz. Kemal H. Karpat, *Studies on Turkish Politics and Society: Selected Articles and Essays*, Brill, Boston 2004. p. 641.

retrospektif yaklaşımlar da, iyi niyetli olsa bile, yeni-Osmanlıcılık yaftalamasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda örneğin, 23 Ekim 2013'te dönemin Başbakanı, Recep Tayyip Erdoğan'ın Kosova'da yaptığı konuşmada "Türkiye Kosova'dır Kosova Türkiye'dir"[224] ifadesi tepki almıştır. Türk dış politikası yeni-Osmanlıcı olmakla suçlanmakta ve konu üzerine tartışmalar yapılmaktadır.[225] Bizim Kanaatimizce bu sebeple bölge ülkelerinde yanlış anlaşılmalara fırsat verecek ifadelerden kaçınılması gerekmektedir. Bu meyanda Gallup Balkan Monitor'un Balkan milletleri arasında yaptığı araştırmaya temas edilmesi gerekmektedir.

Tablo 3. 5. Gallup Balkan Monitor'ün Araştırmasına Göre Balkan Ülkelerindeki Türkiye algısı (%)[226]

	2008		2011	
Ülkeler	**Dost**	**Düşman**	**Dost**	**Düşman**
Arnavutluk	80.0	0.5	69.2	0.8
Bosna Hersek	41.0	20.8	51.6	8.6
Hırvatistan	23.4	9.1	33.5	3.4
Kosova	79.3	3.3	92.7	1.0
Makedonya	77.9	1.5	70.3	1.0
Karadağ	22.2	9.2	30.4	9.6
Sırbistan	12.9	22.8	17.4	19.0

Yukarıdaki tabloda Gallup Balkan Monitor'ün bölge ülkelerinde yapmış olduğu ankette, 2008 ve 2011 yıllarında bölgedeki Türkiye algısının yüzdelik oranları bulunmaktadır. Bu tablo ışığında, Arnavutluk, Makedonya, ülkelerinde Türkiye'nin dost bir ülke olduğu algısı 2008 yılına kıyasla, 2011 yılında azalmıştır. Sırbistan, Karadağ, Kosova, Hırvatistan, Bosna-Hersek ülkelerinde ise bu oran 2008 yılına kıyasla artmıştır. Diğer yandan, Sırbistan, Karadağ ve Hırvatistan gibi ülkelerde, Türkiye'nin dost bir ülke olarak tanımlanması oranı diğer ülkelere kıyasla düşük bir orandadır. Bunun nedeni ankette sorgulanmamış olsa da, bizce Osmanlı geçmişinin etkisi ve Türk yetkililerin bu geçmişi

[224] Sırbistan'dan Erdoğan'a Kosova tepkisi. <http://www.hurriyet.com.tr/sirbistandan-erdogana-kosova-tepkisi-24977520> (06.12.2015)

[225] Bkz. Hajrudin Somun, "Turkish Foreign Policy in the Balkans and Neo-Ottomanism: A Personal Account", *Insight Turkey,* Vol.:13, No: 3, 2011, pp. 33-41.

[226] Gallup Balkan Monitor'den aktaran, Mehmet Uğur Ekinci, "Turkey's Zero Problem Era in The Balkans",*SETA ANALSIS*, October 2013, No:1, p. 22.

aşırı vurgulaması sonucunda, Türk dış politikasının bu ülkelerce yeni-Osmanlıcı olarak yorumlanmasıdır. Diğer yandan bu tablo, Türkiye'nin dost bir ülke olduğu algısının geçmişe kıyasla arttığı ülkeler açısından, Türkiye'nin izlediği politikaların olumlu sonuçlarını göstermektedir.

Son tahlilde, Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde Türkiye'nin Balkan politikası, daha önce zikredilen ilkeler çerçevesinde, bölgeyle ticari ve insani ilişkileri geliştirmeyi, bölge ülkeleri ile sorunları çözmeyi, bölgede Müslüman/Türk azınlıkların haklarını korumayı, Müslüman/Türk milletlerin çoğunlukta olduğu devletler ile işbirliğini hedeflemektedir. Balkanlarda değişen konjonktür ve Türkiye'de yaşanan gelişmeler sonucunda, son dönemde Türkiye'nin daha çok yumuşak güç enstrümanları ile bölgede faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır.

BÖLÜM IV

TİKA VE BALKANLAR

4.1. Dış Yardımlar ve Türkiye

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan yeni sistem, ülkelerin dış politikalarını etkilemiş, küreselleşmeyle birlikte dünya politikasına geçmişten daha farklı bakılmaya başlanmıştır. Bu durum ülkelerin diplomasi anlayışlarını ve araçlarını yenileme ihtiyacı hissetmelerine de sebep olmuştur.

Dünyada değişen dış politika ve diplomasi anlayışı sonucunda, devletler farklı stratejiler geliştirmeye başlamışlardır. Bu bağlamda devletlerin eskiden beri, müttefik kazanmak amacıyla kullandıkları, dış yardım uygulamaları, dünyada zengin ve fakir ülkeler arasında artan uçurumun kapatılması ve dünya barışının sağlanması adına Soğuk Savaş ertesinde ve günümüzde çok daha önemli bir boyut kazanmıştır. Emperyalist ve hegemonik söylemlerin anlamlarını yitirdiği ve daha fazla güvenlik endişesi ürettiği ayrıca küresel terörü tetiklediği dünyamızda, ülkeler ve milletler arası ilişkilerin, baskı ve zorlamadan ziyade rıza ve istek temelli düzenlenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu meyanda daha önce ifade ettiğimiz gibi dış yardımlar ve türleri, gelişmiş devletlerin gücünün yumuşak boyutunu yansıtmaktadır. Dış yardımlar, pragmatist bir bakışla yardım edilen ülkelerde cazibe ve minnettarlık duygusu oluşturmakta ayrıca ülkeler arası ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bunun dışında dış yardımlar yalnızca çıkar merkezli değil daha önce bahsettiğimiz üzere farklı amaçlar içinde yapılabilmektedir.

Dünyada çok sayıda gelişmiş ülke dış yardımları bir diplomasi aracı olarak kullanmakta, tanınmış kurumlarıyla faaliyetlerini yürütmektedir. Her ne kadar dış yardımlar Soğuk Savaş öncesinde de müttefik kazanmak amacıyla başvurulan bir diplomasi yöntemi olarak kullanılmış olsa da değişen dünyamızda ve uluslararası ilişkiler alanında ortaya çıkan yeni olgular ve teoriler ışığında daha anlamlı ve daha dikkate alınması gereken bir araç olarak zikredilmeye başlanmıştır. İmajların hakikatlerin önüne geçmeye başladığı çağımızda dış yardımlar ve türleri hem ülke imajı üretimi hem de demokrasi ve dünya barışına sunduğu katkılar sebebi ile büyük bir önem taşımaktadır. Zira daha önce yumuşak gücün kullanım araçları arasında bahsettiğimiz dış yardımlar, yumuşak

gücün ortaya çıkardığı sonuçların en önemli kaynağı konumundadır. Bu çerçevede dünyada birçok ülke dış yardımlara başvurmakta ve olumlu imaj üretme çabasındadır.

Türkiye'nin dış yardım geçmişinin izleri Osmanlı bakiyesi üzerinden izlenebilir olsa da Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte dış yardım faaliyetlerinin gelişimi zaman almıştır. Türk Dış yardımları "Atatürk döneminde Balkanlar, Etiyopya ve Afganistan özelinde yürütülen yardım politikaları, Menderes'in 1957'de Cezayir'e gönderdiği gizli yardım gibi"[227] örnekler dışarıda tutulacak olursa, kuruluş yılları ve 1980 sonrasına kadar yok denecek kadar azdır. Ayrıca Türkiye geçmiş dönemlerde dış yardım alan bir ülke konumunda kalmıştır. Bunun en bilinen örneği ABD tarafından yapılan Marshall yardımlarıdır.

Türkiye'nin devlet eliyle programlı bir şekilde düzenlediği ilk dış yardım programı, 5 Haziran 1985 tarihinde DPT'nin, Gambiya, Gine, Moritanya, Senegal, Somali ve Sudan'da kurumsal kapasite inşasını hedefleyen 10 milyon ABD Doları tutarında kapsamlı bir yardım paketi ile başlamıştır.[228] Türkiye'nin ekonomisinin gelişmesi ve Soğuk Savaş sonrası yaşanan gelişmeler sonucunda, Türkiye dış yardımlara daha fazla önem vermeye başlamıştır. Bu dönem sonrasında Türk dış yardımları büyük bir gelişim yaşamış ve faaliyetler zamanın ruhuna uygun bir şekilde kurumsallaştırılmıştır.

4.2. TİKA ve Kuruluşu

Geçmiş yıllarda dış yardım alma mecburiyetinde kalan bir ülke olan Türkiye'ye, Soğuk Savaşın sona ermesi, SSCB'nin dağılması ve Yugoslavya'nın parçalanması, yeni bir alan açılmasını sağlamıştır. Soğuk Savaşın ürettiği kutuplaştırıcı zeminin yok olması, Türkiye'nin yeni bir dış politika stratejisi geliştirme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. SSCB'nin ve Yugoslavya'nın parçalanması ile Orta Asya'da ve Balkanlarda yeni devletler ortaya çıkmış, Türkiye de tarihi, kültürel ve dilsel bağları olan özellikle Türk Cumhuriyetleri ve komşu bölgelerle işbirliğini geliştirmek ve bu ülkelerin kalkınmasına yardımcı olmak amacıyla uluslararası teknik yardım teşkilatı kurma ihtiyacı hissetmiştir.

Bu amaçla, Bakanlar Kurulu'nun 24 Ocak 1992 tarihli kararı[229] ile resmi adı, Ekonomik, Kültürel, Teknik İşbirliği Başkanlığı (EKETİB[230]) olan kurum Dışişleri

---

[227] Engin Akçay, *Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Türk Dış Yardımları*, Turgut Özal Üniversitesi Yayınları, Ankara 2012,s. 1.
[228] T.C. Dışişleri Bakanlığı. <http://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfa> (06.12.2015)
[229] Bu karar, 27 Ocak 1992 tarihli ve 21124 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe koyulmuştur.

Bakanlığına bağlı olarak kurulmuştur. Her ne kadar kurumun adı resmi olarak EKETİB kısaltması ile açıklanmış olsa da, "zamanla diğer ülkelerdeki benzer kuruluşlarla özdeşleştirilmesi ve daha rahat bir iletişim sağlanabilmesi amacıyla"[231]Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı(TİKA) tanımı kullanılmaya başlanmış ve kamuoyunda bu isimle tanınmıştır. TİKA'nın kuruluşundan önce 1988 yılında DPT Sosyal Planlama Başkanlığı bünyesinde teknik işbirliği çerçevesinde gelişmekte olan ülkelere yardım amacıyla, Türk İşbirliği Ajansı(TİA veya TAC-Turkish Agency for Cooperation)Grup Başkanlığı kurulmuştur.[232] Bu dönemde DPT ve Dış İşleri Bakanlığı'na aynı amaçla iki ayrı yapı olduğu göze çarpmaktadır. Bu veri ışığında, TİKA'nın kuruluş felsefesi itibariyle Türkiye'de ilk kez 1992'de düşünülmüş bir yapı olmadığı anlaşılmakta ve kökeninin TİA'ya dayandığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

TİKA ya da ilk dönemki resmi adıyla EKETİB, 28 Mayıs 1999 tarihinde Başbakan Bülent Ecevit'in talebi ve Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in onayı ile Başbakanlığa bağlanmıştır.[233]Kurum, 12 Mayıs 2001 tarihli ve 24400 sayılı resmi gazete'de yayınlanan 4668 sayılı kanunla, Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı adı ve TİKA kısaltmasıyla yeniden yapılandırılmıştır. Diğer yandan, Türkiye'deki resmi kurumlar ve gayri-resmi kuruluşlar tarafından yapılacak tüm dış yardım envanterinin tutulması ve kurumlar arası işbirliğinin sağlanması, görevleri bu kanunla TİKA'ya verilmiştir.[234] Diğer yandan Kalkınma yardımlarının raporlanması görevi, 2005/11 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile TİKA'ya devredilmiştir.[235]

Kurumun Türk İşbirliği ve Kalkına İdaresi Başkanlığı olan ismi, 24 Ekim 2011 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen 656 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin, 2 Kasım 2011 tarihli 28103 sayılı resmi gazetede yayınlanması ile Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı şeklinde değiştirilmiştir. Ayrıca bu Kanun Hükmünde Kararname ile Kurum, teknik işbirliği ve koordinasyon sürecinin etkinliğinin artırılabilmesi amacı ile yeniden yapılandırılmıştır. TİKA kuruluşundan itibaren ihtiyaçlar

---

[230] Engin Akçay, *Bir Dış Politika…*,s. 70.
[231] TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni) -TİKA Özel Sayısı, TİKA Yayınları, Haziran 1997, s.1
[232]Bkz. Nükrettin Parlak, *Orta Asya - Kafkasya- Balkan Ülkeleriyle İlişkiler ve Türk Dış Yardımları 1992-2003*, TİKA Yayınları, Ankara 2007, s. 130-131.
[233]Bkz. 23708 sayılı ve 28 Mayıs 1999 tarihli T.C Resmi Gazete.
[234] Tuncay Kardaş; Ramazan Erdağ, "Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2012, s. 170.
[235]Bkz. Başbakanlık Genelgesi 2005/2011 ; 2007/12701 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ; 24 Şubat 2004 tarihli 25383 sayılı T.C Resmi Gazete.

çerçevesinde yapılandırılarak, işlevselliği artırılmaya çalışılmış ve günümüzdeki yapısına kavuşmuştur.

4.2.1. Teşkilat Şekli ve Yapısı

TİKA,1999 yılında Başbakanlığa bağlandıktan ve ileriki tarihlerde çeşitli yapılandırmalardan geçtikten sonra günümüzde ilgili Başbakan Yardımcılığı'na karşı sorumlu bir kuruluş haline gelmiştir.

Kurumun teşkilat yapısında bir başkan, üç adet başkan yardımcısı ve bu yardımcılara bağlı daire başkanlıkları bulunmaktadır. Diğer yandan TİKA başkanına doğrudan bağlı olan, İnsan Kaynakları ve Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Hukuk Müşavirliği, Başkanlık Müşavirleri, Özel Kalem Müdürlüğü, bulunmaktadır. Kurumun ilgili Başkan Yardımcılarına bağlı olarak hareket eden, Ortadoğu ve Afrika Daire Başkanlığı, Doğu Güney Asya Pasifik ve Latin Amerika Daire Başkanlığı, Balkanlar ve Doğu Avrupa Daire Başkanlığı, Orta Asya ve Kafkaslar Daire Başkanlıkları gibi dünyanın çeşitli bölgelerindeki ülkelerde yürütülen faaliyetlerden sorumlu başkanlıklar bulunmaktadır.

Kurumun Başkanı'na bağlı şekilde çalışma yapan Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı; Ülkelerden gelen yardım taleplerinin değerlendirilmesi, hızlı bir şekilde planlanması ve Başkana iletilmesi görevlerini yürütmektedir. İnsan kaynakları ve Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı; kurumun etkili çalışması için gerekli personel ihtiyacının giderilmesi yönündeki faaliyetleri düzenlemesi, yurtdışı ofislerinin ve merkez teşkilatın ihtiyacı olan her türlü yapım, onarım, bakım v.b idari ve mali hizmetlerin yürütülmesi gibi görevleri bulunmaktadır. Dış ilişkiler ve Ortaklıklar Dairesi Başkanlığı; kalkınma yardımlarının diğer STK ve diğer ülkelerin Kalkınma Ajanslarıyla koordineli yapılmasını sağlama, birden fazla ülkeyi veya bölgeyi ilgilendiren projelerin ve faaliyetlerin bölge ve ülkelerdeki başkanlıklarla işbirliği içerisinde düzenlenmesini sağlama gibi görevleri bulunmaktadır. Hukuk Müşavirliği ise Kurumun çalışmalarının Kanunlara uygun bir şekilde yürütülmesini sağlamakla görevlidir.

Tablo 4.1. Geçmişten Günümüze TİKA Başkanları[236]

Başkanlar	Görev Yılları
Umut Arık(Büyükelçi)	1992-1996
Necati Utkan(Büyükelçi)	1996-1997
Tugay Özçeri(Büyükelçi)	1997-1999
Dr. Öner Kabasakal	1999-2002
Dr.Nihat Kaya	Mayıs 2002 -Temmuz 2002(Vekil)
Dr. Mehmet Ali Erdem	Temmuz 2002-Kasım 2002(Vekil)
Dr. Süha Şen	Kasım 2002-10 Ocak 2003(Vekil)
Dr.Savaş Ş. Barkçin	Ocak 2003- Haziran 2003(Vekil)
Faruk Uysal	Haziran 2003-Aralık 2003(Vekil)
Dr.Hakan Fidan	Aralık 2003-2007
Dr. Musa Kulaklıkaya	2007-2011
Dr. Serdar Çam	2011- …

[236] TİKA Başkanları'nın isimleri ve görev süreleri Avrasya Dosyası, Avrasya Etüdleri, Avrasya Bülteni(İlk 5 sayı Türk Dünyası Bülteni ismiyle çıkmıştır) adlı, kurum tarafından yayınlanan dergiler incelenerek tespit edilmiştir.

Şekil 4.1. TİKA Organizasyon Şeması[237]

Kurumun ana organlarının dışında, TİKA'nın faaliyetlerinin dış politika önceliklerine göre belirlenmesi, hedef ülke veya bölgelere yönelik projelerin ülkelerin ihtiyaçlarına yönelik belirlenmesi ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla koordineli bir şekilde faaliyetlerin yürütülmesi gibi görevleri bulunan bir Danışma Kurulu bulunmaktadır. Danışma kurulu, 2011 yılındaki yapılandırılmayla kurulmuştur. Kurul geçmiş dönemde Koordinasyon Kurulu adı altında çalışma yapan biriminin faaliyetlerini

[237] TİKA'nın Resmi İnternet Sitesi'nden alınmıştır.

yürütmektedir. Kurulun geçmişe kıyasla üyeleri ve sayısı açık bir şekilde belirlenmemiştir. Günümüzde Danışma Kurulu Bakan(Başbakan veya kurumla ilgili Bakan) başkanlığında, Bakanın belirleyeceği kamu kurum ve kuruluşlarının bağlı ya da ilgili bulundukları bakan tarafından görevlendirilen temsilcilerin katılımıyla oluşturulan bir istişare kuruludur. Başkan(TİKA Başkanı) ve Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Danışma Kurulunun doğal üyesidir.[238]

TİKA merkez teşkilatı Ankara olmak üzere, yurtdışında "Program Koordinasyon Ofisi(PKO)" açarak faaliyetlerini yürütmektedir. Ayrıca PKO bulunmayan ülkelere ait kalkınma yardımları bölgedeki en yakın PKO tarafından sağlanmaktadır. TİKA PKO'larının kuruluşundan 2010 yılı sonuna kadar açılış tarihleri ve yerleri aşağıda tablodaki gibidir;

Tablo 4.2. 1992-2010 Yılları Arasında Açılan TİKA PKO'ları[239]

PKO ADI	AÇILIŞ TARİHİ
1- Kırgızistan/Bişkek PKO	8 Nisan 1993
2- Türkmenistan/Aşkabat PKO	16 Ağustos 1993
3- Azerbaycan/ Bakü PKO	9 Şubat 1994
4- Özbekistan/ Taşkent PKO	20 Mayıs 1994
5- Moldova/ Kişinev PKO	3 Haziran 1994
6- Gürcistan/ Tiflis PKO	1 Ocak 1995
7- Kazakistan/ Almatı PKO	1 Haziran 1995
8- Bosna-Hersek/ Saraybosna PKO	11 Kasım 1995
9- Ukrayna/ Kırım PKO	15 Temmuz 1997
10- Tacikistan/ Duşanbe PKO	25 Eylül 2000
11- Moğolistan/ Ulan Batur PKO	1 Nisan 2002
12- Arnavutluk/ Tiran PKO	15 Haziran 2002[240]

[238]Bkz. 2 Kasım 2011 tarihli ve 28103 sayılı Resmi Gazete
[239] Engin Akçay, *Bir Dış Politika*…, s. 73-82.
[240] Bu tarihe kadar TİKA'ya özel bir PKO binası açılmamış olsa da, 1997 yılı Ekim ayında bir Program Koordinatörü ülkeye yollanmıştır. Bkz. TİKA, *1997 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 1998. s.16.

13- Afganistan/ Kabil PKO	4 Eylül 2004
14- Kosova/ Priştine PKO	23 Eylül 2004
15- Etiyopya/ Adis Ababa PKO	2 Mart 2005
16- Filistin/ Kudüs PKO	21 Nisan 2005
17- Makedonya/ Üsküp PKO	13 Eylül 2005[241]
18- Sudan/ Hartum PKO	11 Nisan 2006
19- Afganistan/ Mezar-ı Şerif PKO	1 Şubat 2007
20- Senegal/ Dakar PKO	12 Şubat 2007
21- Karadağ/ Podgoritsa PKO	25 Mayıs 2007
22- Ukrayna /Kiev PKO	15 Aralık 2008
23- Suriye/ Şam PKO	1 Eylül 2009
24- Pakistan/ İslamabad PKO	29 Mart 2010
25- Sırbistan/ Belgrad PKO	1 Aralık 2010

TİKA günümüzde ise toplam 48 ülkede PKO'ya sahiptir.[242] Güncel olarak, Balkanlar özelinde ise 7 adet PKO ile faaliyetlerini yürütmektedir.

4.2.2. TİKA'nın Statüsü ve Görevleri

TİKA her şeyden evvel, Türk dilinin konuşulduğu ülkeler ve Türkiye'ye komşu ülkeler olmak üzere, gelişme yolundaki ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak, bu ülkeler ve topluluklarla ekonomik, ticari, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki işbirliğini projeler ve programlar aracılığı ile geliştirmek, yapılacak yardım ve işlemleri yürütmek üzere, devlet eliyle kurulmuş olan bir yardım teşkilatıdır.[243]

TİKA genel çerçevesi itibariyle teknik yardım yapan ve kalkınma desteği sağlayan bir kuruluştur. Teknik yardım dış yardım türleri arasında, maliyeti alıcı ülke açısından en

[241] Bu tarihe kadar PKO açılmamış olsa da, 1997 yılında bu ülkeye bir Koordinatör yollanmış ve Makedonya hükümeti tarafından kendisine bir ofis tahsis edilmiştir. Bkz. TİKA, *1997 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 1998. s.17.

[242] T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı(TİKA). <http://www.tika.gov.tr/tr/koordinatorlukler> (07.12.2015)

[243] TİKA, *2013 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2014. s. 10.

düşük olan bir yardım türüdür. Teknik yardım, mal ve hizmet transferi olmaktan öte teknik bilgi transferi, "az gelişmiş ülke elemanlarının eğitimi proje ve danışmanlık hizmetlerini sağlama şeklinde yapılan yardımlardır." [244] Bunların yanında hedef ülkelerde bilimsel araştırma merkezleri kurulması, eğitim kurumlarının gelişmesine katkıda bulunulması da teknik yardım kapsamına girmektedir. Diğer taraftan TİKA sadece teknik yardım hizmeti sağlayan bir kuruluş da değildir. TİKA'nın çalışma alanına giren ülkelerle Türkiye arasındaki ortak değerlerin desteklenmesi görevi de bulunmaktadır. Kurum gelişmekte olan ülkelerle işbirliğinin geliştirilmesi için projeler üretmenin yanında "ortak kültürel mirasın korunması amacıyla çeşitli coğrafyalarda restorasyon ve konservasyon"[245] çalışmaları da yapmaktadır. Ayrıca Kurum Türk kültürünün ve dilinin tanıtımı amacıyla faaliyetler de düzenlemiştir.

TİKA'nın görevleri daha önce bahsettiğimiz 02 Kasım 2011 tarihli ve 28103 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 656 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ile belirlenerek güncel halini almıştır. Bu kararnameye göre TİKA'nın görevleri genel hatlarıyla şu şekildedir;

•Hedef ülke ve toplulukların, iktisadi, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarında kalkınması için projeler ve faaliyetler geliştirmek, hedef ülkelerin kalkınma amaçları ve ihtiyaçlarına uygun işbirliği program ve projelerini hazırlamak.

•Yardım edilecek ülke ve toplulukların, iktisadi gelişim sürecinde ihtiyaç duyacakları ekonomik altyapı araçlarını ve destek programlarını hazırlamak, ekonomik büyümenin sağlanması, yatırım ortamının hazırlanması, işsizliğin ve yoksulluğun azaltılması, eğitim seviyesinin yükseltilmesi, iyi yönetişim, kadın ve ailenin toplumsal yaşamda ve kalkınmadaki rolünün artırılmasını sağlamak. Bilgi teknolojileri transferi, çevre ve doğal kaynakların yönetimi, tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi, enerji, altyapı, sürdürülebilir kalkınma gibi alanlarda katkı temin etmek, hedef ülkelere kurumsal, insan kaynakları ve benzeri alanlarda kapasite geliştirme destekleri sağlamak ayrıca gerektiğinde yabancı ülke ve topluluklara yapılacak insani ve teknik yardımın koordinasyonunu sağlamak.

•Kalkınma yardımı alan ülkelerin kamu kurumları, üniversiteleri, sivil toplum ve özel sektör kuruluşları ile işbirliğin halinde program, proje ve faaliyetler gerçekleştirmek

[244] Nükrettin Parlak, *Orta Asya - Kafkasya*…, s. 11.
[245] TİKA, *2013 Faaliyet*…, s. 16.

•İşbirliği yapılması hedeflenen ülke ve topluluklarda kamu yönetimi, hukuk, eğitim, kültür ve diğer sosyal alanlardaki işbirliğini güçlendirmek amacıyla proje ve programlar hazırlamak ve uygulamak, bu ülke ve topluluklardan eğitim ve staj amacıyla Türkiye'ye gönderilecek kamu görevlileri ve diğer kişilere burs ve benzeri destek sağlamak.

•Yurtdışında kültürel işbirliği programları yürütmek ve gerektiğinde Türk kültürüyle ilgili faaliyet gösteren merkezlerle işbirliği yapmak ayrıca kalkınma yardımları ve ülkemizin dış yardımlarıyla ilgili uygulama ve teknik koordinasyon ile takibi sağlamak, envanter hazırlamak ve raporlar yayınlamak.

•Yurtdışında bulunan ortak tarihi, kültürel ve toplumsal mirasın ve değerlerin korunmasına, toplumlar arası önyargıların giderilmesine ve medeniyetler arası önyargıların giderilmesine ve işbirliğinin güçlendirilmesine yönelik proje ve faaliyetler düzenlemek.

•Görev alanıyla ilgili olan uluslararası çalışmalarda yer almak ve gerektiğinde uluslararası kuruluşlarla ortaklaşa projeler yürütmek.

•İşbirliğinde bulunulması hedeflenen ülkelerin yanı sıra, özellikle tarihi, coğrafi, sosyal ve kültürel bağlarımızın bulunduğu ülkelere, kalkınmışlık düzeyine bakılmaksızın, teknik katkı ve destekte bulunmak ve ortak projelere açık olan tüm ülkelerden gelecek talepleri değerlendirmek.

4.2.3. TİKA'nın Vizyonu

TİKA vizyon itibariyle, muadili olan uluslararası teknik yardım ve kalkınma ajansları standartlarını ulaşmayı ve bu standartların üstüne çıkmayı hedefleyen bir kuruluştur. 2004 yılı TİKA faaliyet raporuna göre, kurum dünya konjonktürüne göre kendini revize ederek, her zaman zirvede kalan bir teknik yardım kuruluşu olmayı vizyon olarak benimsediğini belirtmiştir. Bu çerçevede, TİKA bölgesel işbirliklerini geliştiren programlarla barışa katkı sunmayı, az gelişmiş bölgelerde öncelikli olarak insani problemleri çözmeyi, kalkınma destekleri ile işbirliği alanları oluşturmayı, gelişmiş ülkelerle işbirliği yaparak küresel ortaklık anlayışı ile sistemleri uyumlu hale getirmeyi, kültürel unsurları evrensel boyuta taşıyarak, küresel işbirliğini kolaylaştırmayı benimsemiştir.[246] TİKA, Türk dış politikasının stratejisine uygun olarak hedeflerini ve stratejisini geliştirmektedir. Türkiye, TİKA ve dış yardımları ile bölgesel güç olarak

[246] TİKA, *2004 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2005. s. 21.

küresel işbirliğine katkı sağlamak, bölgesel coğrafyada güven ve istikrarın tesisi için ikili ve uluslararası işbirliği geliştirmeyi hedeflemektedir.[247]

4.2.4.TİKA Faaliyetleri'nin Kategorileri ve Sektörleri

TİKA dünyadaki muadil kurumlara benzer şekilde, kalkınma yardımları yapan bir kuruluştur. Kalkınma yardımları teknik yardımları da içeren bir terim olup belirli kategorileri içermektedir. Kalkınma yardımları daha önce temas ettiğimiz gibi resmi olmayan kurumlarca da yapılabilmektedir. Bu çerçevede TİKA, resmi kalkınma yardımı yapan bir kuruluş olarak faaliyetlerini belirli başlıklarla kategorize etmekte ve hedef ülkelerde belirli sektörlere yardım yapmaktadır.

Kalkınma Yardımları OECD ve DAC(Development Asistance Committee) kriterlerine göre; Proje ve Program Yardımları, Teknik İşbirliği, Acil Yardımlar, Barışı yapılandırma, Uluslararası Kuruluşlara Yapılan Aidat ve Katkılar, Diğer Resmi Akımlar, STK Yardımları Pazar Şartlarında Özel Sektör Akımları şeklinde incelenmektedir.[248]Dış yardımlar literatüründe, Kalkınma Yardımları konusunda belirlenmiş genel kategoriler ve sektörler mevcuttur. TİKA bu kategori ve sektörlere bağlı kalarak yardımlarını gerçekleştirmekte ve raporlarını düzenlemektedir. Dünya genelinde kalkınma yardımlarının kategorileri ve sektörleri ayrı bir konu olmakla birlikte TİKA'nın yapmış olduğu kalkınma yardımlarının sektörlerini açıklamak gerekmektedir. TİKA'nın kalkınma yardımları sektörleri aşağıdaki gibidir;[249]

1) Sosyal Alt Yapıların Geliştirilmesi
   a) Eğitim
   b) Sağlık
   c) Nüfus ve Üreme Sağlığı
   d) Su Temini ve Su Hijyeni
   e) Diğer Sosyal Alt Yapı ve Hizmetler
      i)İşsizliğin Azaltılması ve Meslek Edindirme
      ii)Barınma ve Konut Edindirme
      iii)İdari ve Sivil Alt Yapıların Geliştirilmesi
      iiii)Sosyal Hizmetler

[247] TİKA, *2006 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2007. s. 9.
[248] TİKA, *Kalkınma Yardımları Raporu 2005*, TİKA Yayınları, Ankara, 2006, s. 38.
[249] TİKA, *Kalkınma Yardımları Raporu 2006*, TİKA Yayınları, Ankara, 2007, s. 12.

2) Ekonomik Alt Yapıların Geliştirilmesi
   a)Ulaşım ve Depoloma
   b)İletişim
   c)Enerji
   d) Bankacılık ve Finans
   e) İş ve Diğer Sektörler
3) Üretim Sektörlerinin Geliştirilmesi
   a)Tarım, Ormancılık, Hayvancılık ve Balıkçılık
   b)Sanayi, Madencilik ve İnşaat
   c)Ticaret ve Turizm
4) Çoklu Çakışan Sektörlerin Geliştirilmesi
   a)Genel Çevre Koruma
   b)Kadının Statüsünü Geliştirme
   c)Diğer Hizmetler
5) Kültürel İşbirliği, İletişimin Geliştirilmesi ve Barışa katkı
   a)Kültürel İşbirliği
   b) İletişimi Geliştirme
   c)Barışı Geliştirme

Bu kategoriler zamanla değişebilmektedir. Bu kategorilere yeni alt başlıklar eklenebilir veya kategorisi olmayan yardım türleri ve sektörleri olabilir. Yukarıda sıraladığımız sektörlere yapılan yardımlar genellikle teknik yardım şeklinde yapılmakta ve gelişmekte olan ülkelerin altyapıları kurulmaya çalışılmaktadır. Bu amaçla, toplantılar, seminerler, ekipman yardımı, mesleki eğitimler, tadilat çalışmaları ve bu sektörlerin gelişimini sağlayacak diğer yardım faaliyetleri düzenlenmektedir. TİKA hedef ülkelerin gelişime en çok ihtiyaç duyduğu alanları belirlemeye çalışmakta ve o sektörlere daha fazla katkı sunmaktadır.

TİKA'nın bahsedilen sektörlere yaptığı destekleri somutlaştırmak ve daha iyi anlayabilmek adına birkaç örnek vermek gerekmektedir. Üretim sektörlerinin geliştirilmesi kategorisi altında değerlendirilebilecek bir örnek olarak, 2001 yılında Azerbaycan Tarım Bakanlığı Bitki Muhafaza ve Karantina İdaresinden 5 uzman Türkiye'ye davet edilmiş, Laboratuar ortamında modern tarım tekniklerini görmeleri sağlanmış ve gerekli eğitimler

verilmiştir.[250] Sosyal alt yapıların geliştirilmesi kategorisi ve eğitim sektörü başlığı altında değerlendirilebilecek bir örnek olarak ise, 2005 yılında Moğolistan'da dar gelirli ailelere mensup 22 ilköğretim okulunda eğitim gören 2000 öğrenciye okul çantası ve kırtasiye yardımı yapılmıştır.[251]

4.2.5.TİKA ve Yumuşak Güç İlişkisi

Yumuşak güç daha önceki bölümlerde derinlemesine incelediğimiz gibi, bir aktörün, arzuladığı davranışı karşı tarafa, zor veya sert güç kullanmadan, çekicilik, ortak değerler ve işbirliği yöntemleri kullanarak rızası ile yaptırabilme becerisidir. Yumuşak gücün anahtar terimi ise cazibedir. Günümüzde dünyada olumlu imaj üretebilen ülkeler, bölgesel işbirliklerinde ve ticari ilişkilerinde başarılı olabilmektedir.

Bilindiği üzere devletler, hem içe hem de dışa yönelik politikalarında insani boyutu dikkate alan çalışmalarla olumlu imaj üretmeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede dış yardımlar ve onun türlerinden olan kalkınma yardımlarının hem insani boyutu dikkate alması hem de imaja yönelik olumlu katkı sunması dikkat çekicidir. Joseph Nye yumuşak güce katkı sağlayan unsurlar arasına kamu yararına yapılan faaliyetleri de katarak, uluslararası kalkınmanın önemli bir kamu yararı olduğunu belirtmektedir.[252] Dış yardımların, uluslararası barışa ve hedef ülkelerin istikrarına katkı sağlamaları nedeniyle bu kapsamda değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu çerçevede TİKA, hedef ülkelerin, ekonomik, ticari, siyasi, kültürel, sosyal alanlarını geliştirmek amacıyla yürüttüğü faaliyetlerle hem kamu yararı sağlamakta hem de küresel ölçekte Türkiye'nin imajına olumlu yönde katkı sunmaktadır. Türkiye, TİKA aracılığı ile Ortadoğu, Balkanlar, Orta Asya, Kafkasya, Afrika gibi bölgelerdeki, özellikle az gelişmiş ülkelere yönelik yürüttüğü faaliyetlerle dünyaya açılmaya ve bölgesel güç olarak anılmaya başlamıştır.[253] TİKA, kuruluşundan itibaren ve içinde bulunduğumuz dönemde Türkiye'nin gelişen ekonomisinin getirdiği ivmeyle, yurtdışında başlattığı kalkınma hamleleri ile etkisini ve yaygınlığını artırmaktadır.[254]

---

[250] TİKA, *1999-2001 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2002. s. 38.
[251] TİKA, *2005 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2006. s. 96.
[252] Joseph S. Nye, *Dünya Siyasetinde*…, s. 65.
[253] Habibe Özdal; Osman Bahadır Dinçer; Mehmet Yegin(ed.) *Mülakatlarla Türk Dış Politikası*, Cilt.3, USAK Yayınları, Ankara 2010, s. 246.
[254] Vedat Demir, *Kamu Diplomasisi*…, s. 261.

Dış veya teknik yardım faaliyetleri yürüten bir kuruluş olan TİKA, hedef ülkelerde yürüttüğü projelerle birlikte hedef ülkelerin halkları ve hükümetleri ile geliştirdiği iyi ilişkiler sebebiyle, üretmeye çalıştığı olumlu algı bakımından, Kamu diplomasisi faaliyet alanına da temas etmektedir. Kurum, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarına destek olmakta ayrıca Türkiye ile hedef ülke arasındaki ekonomik, ticari ve diplomatik ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Diğer yandan TİKA hedef ülkelerde açtığı PKO'lar ile ülkeler hakkında Türkiye'nin daha sağlıklı bilgi edinmesini kolaylaştırmaktadır.1996-1997 yılları arasında TİKA Başkanlığı yapmış olan Necati Utkan'a göre, TİKA'nın Türk Cumhuriyetleri ayrıca diğer ülke ve bölgelerde yürüttüğü faaliyetler, Türk dış politikasına siyasi, kültürel ve ekonomik alanlarda yeni boyutlar kazandırmakta, Örneğin, TRT'nin hedef ülkelere yönelik uydu televizyon yayınları, öğrencilerin Türkiye'de eğitime başlamaları, teknik yardım ve kültürel değişim çerçevesinde karşılıklı gidiş-gelişlerin ve haberleşmenin artması, Türkiye'den çoğu işadamının hedef ülke ve bölgelerde ticaret ve yatırım yapmakta olması ve diğer faaliyetler Türkiye'nin dış politikasının gidişatını olumlu yönde etkilemektedir.[255] Bu bağlamda TİKA, hizmet yönü ve faaliyetleri ile yumuşak güce kaynak teşkil etmekte ve Türkiye'nin yumuşak güç kaynakları arasında büyük bir katma değer içermektedir.

4.3.TİKA'nın Balkanlar'daki Genel Görünümü

TİKA'nın Balkanlardaki genel görünümünü serimlemek için önce genel hatlarıyla kurumun bölgedeki yapılanmasına, PKO'larının sayısına ve faaliyetlerinin durumuna temas etmek gerekmektedir.

Her şeyden önce 1992 yılında kurularak faaliyetlerine başlayan TİKA, 1992-2003 yılları arasında dünya genelinde 12 ülkede PKO açmıştır. Bu sayı 2003 yılından günümüze 48'e yükselmiştir. Günümüzde kurumun Balkan ülkelerinden, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Kosova, Makedonya, Romanya[256] ve Sırbistan'da PKO'ları bulunmaktadır. PKO binaları açılış tarihleri üzerinden bir inceleme yapılacak olursa, 2002 öncesi bölgede 2 adet PKO bulunurken, 2002 sonrası 5 adet yeni PKO açılmıştır. Bu durumun bizce çeşitli sebepleri vardır.

---

[255] Necati Utkan, "Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı(TİKA) Hakkında Bir Değerlendirme", *Yeni Türkiye*, Türk Dünyası Özel Sayısı: 1, Sayı: 15, Yıl: 3, 1997, ss. 946-951.

[256] Romanya Ofisi 2015'in Nisan ayında açılmıştır. Diğer Ofislerin açılış tarihleri için bkz. Tablo 4.2

TİKA'nın Balkanlar'daki PKO'larının geç açılma sebepleri bizce en başta bölge'deki siyasi durum ile alakalıdır. Soğuk Savaş sonrası bölge, kanlı çatışmaların ve savaşların yaşandığı belirsiz bir görünüme sahip olmuştur. Bunun doğal sonucu olarak 1992 yılında kurulan kurumun bölgede PKO açması imkânsız bir hal almıştır. Örneğin TİKA bölgede ilk ofisini Bosna'da 1995 yılında Dayton anlaşması sonrası açmayı başarmıştır. Ayrıca TİKA uzmanı Nükrettin Parlağın belirttiği üzere, kurumun ileriki yıllarda açılan; Arnavutluk ve Makedonya'daki ofisleri de istikrarlı olamamıştır.[257]Diğer yandan Soğuk Savaş sonrası Yugoslavya ve diğer bölge ülkelerinin politik-ideolojik tutumları ayrıca Karadağ ve Kosova gibi ülkelerin ileriki yıllarda bağımsızlığa kavuşması, dikkate alındığında, 1992-2003 yılları arasında bölgedeki TİKA'nın PKO sayısının sınırlı sayıda olmasının nedeni daha net anlaşılmaktadır. Bu durumu etkileyen diğer unsurun, daha önceki bölümde farklı bir bağlamda temas ettiğimiz gibi 1992-2003 yılları arasında Türkiye'nin iç siyasetinde yaşanan çalkantılar olduğu da düşünülebilir. Bu yıllar arasında çok sık yaşanan hükümet, dışişleri bakanı ve TİKA başkanı değişiklikleri, ayrıca terör örgütü PKK'nın artan eylemleri, bunun yanında, içinde bulunduğumuz döneme kıyasla, bu yıllardaki Türkiye ekonomisinin hacmi, bizce bu duruma etki eden faktörler arasındadır. Diğer bir etken ise kurumun kuruluş genelgesinde dahi önceliğin, başta Türk dilinin konuşulduğu ülkelere yani Türkî Cumhuriyetlere verilmiş olmasıdır. TİKA'nın 2007 yılı faaliyet raporuna göre de, 1992 yılında kurulan ve ilk yıllarda Kafkaslar ve Merkez Asya ağırlıklı bir çalışma alanına sahip olan kurumun, 2002 yılı sonrasında Balkan ülkelerine ilgisini artırdığı belirtilmiştir.[258] Son tahlilde bizce, bu etkenlerin birleşmesi gecikmeye neden olmuştur. Diğer yandan 1995 sonrasında bölgedeki yapılanma hızlanmış ve faaliyetlerin sayısı artmıştır.

Kurumun hâlihazırda 7 adet Balkan ülkesinde PKO' su bulunmasına rağmen Bulgaristan, Yunanistan ve Hırvatistan'da ofisi bulunmamaktadır. Bunun nedenleri üzerine düşündüğümüzde her şeyden önce bu ülkelerin siyasi tutumları ilk neden olarak akla gelmektedir. Ayrıca daha önce kurumun Balkanlar'da geç PKO açmasının nedenleri de bu durumu etkileyen faktörler arasında olduğu düşünülebilir. Soğuk Savaş sonrası Türkiye'nin Balkanlara yönelmesi yeni-Osmanlıcılık olarak yorumlanmakta ve Türkiye çoğu zaman bölge ülkeleri ile ilişkilerinde güven problemi yaşamaktadır. Bu nedenle TİKA'nın bölgede yayılması zorlaşmaktadır. Ayrıca Teknik yardım kuruluşları gibi belirli ülkelere

[257] Nükrettin Parlak, *Orta Asya - Kafkasya*…, s. 134.
[258] TİKA, *2007 Faaliyet Raporu, TİKA Yayınları*, Ankara 2008, s. 13.

ait kurumların hedef ülkelerde istihbari faaliyet yürüttüğü tartışmaları ve her ülkenin bu tip kurumlara şüpheli yaklaştığı da bilinmektedir. Dolayısıyla ilişkilerde güven sorunu yaşanan ülkelerde PKO kurmak imkânsız bir hal almaktadır. Bu bağlamda örneğin, Azerbaycan'da bile, Haydar Aliyev döneminde kurum MİT ile ilişkilendirilmiş ve "TİKA-MİT El Ele" başlıklı haberler yapılmıştır.[259] TİKA'nın hem dünya genelinde hem de bölgede yayılmasındaki başarısızlığın bir diğer nedeni de, bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin yardım alarak bağımsızlıklarına zarar gelmesini ve kendilerine bir hami, istememiş olmalarıdır.[260]

Kurumun zikredilen üç ülkede PKO açamamış olması etkileyen bir diğer faktör de bu ülkelerin AB üyesi olmasıdır. Bilindiği üzere 1981'de Yunanistan, 2007'de Bulgaristan, 2013'te Hırvatistan AB üyesi olmuştur. AB'nin kendi bünyesinde bir yardım kuruluşuna sahip olması önemlidir. Burada temas edilmesi gereken diğer bir husus, 2007'de AB üyesi olan Romanya'da, 2015 yılında TİKA'nın bir PKO kurmuş olduğu istisnasıdır.

TİKA'nın Balkanlar'daki faaliyetleri üzerinden genel bir görünüm tasviri yapılacak olursa, TİKA, kuruluş dönemi olarak adlandırılan 1992-2003 yılları arasında bölgede daha çok, insan kaynaklarının geliştirilmesine odaklanmış, bu yıllar arasında öğrenci ve çeşitli meslek guruplarındaki personellere mesleki eğitimler verilmesini sağlamış, bölge ülkelerine çeşitli konularda uzman desteği sağlanmış, Türk şirketlerinin bölge ülkelerinde ticari faaliyet yürütmesi için bilgilendirme toplantıları ve yayınlar hazırlamıştır. Diğer taraftan 2000 yılı itibariyle, Türkoloji projesi kapsamında Arnavutluk, Bosna-Hersek, Kosova ve Romanya ülkelerindeki üniversitelerde Türkçe derslerin verilmesi ve bölümler açılması sağlanmıştır. Fakat 2011 yılında Türkoloji projesi ve benzer çalışmalar Yunus Emre Enstitüsü'ne devredilmiş ve Yunus Emre Enstitüsü TİKA'nın görevlerinin bu kısmını üstlenmiştir. TİKA'nın Balkanlar'da, 1997 yılında Bosna-Hersek'te bulunan Mostor Köprüsü'nün restorasyonuna destek olması başlangıcıyla, ileriki yıllarda bu tarz projelere yönelmiştir.

Kurumun, gelişme dönemi olarak adlandırılan 2003 yılı sonrasında ise bölgede, kuruluş döneminde temelleri atılan faaliyetler devam ettirilmeye çalışılmış, hedef ülkelere malzeme ve teknolojik cihaz desteği, eğitim sağlık, tarım, hayvancılık ve çeşitli sektörlerin desteklenmesi sağlanmıştır. Ayrıca, TİKA, ortak tarihi, kültürel ve toplumsal mirasın ve

[259] Engin Akçay, *Bir Dış Politika…*,s. 79.
[260] Tuncay Kardaş; Ramazan Erdağ, "Bir Dış Politika Aracı…", s. 176.

değerlerin korunmasına yönelik restorasyon, onarım ve bakım çalışmalarına daha fazla yönelmeye başlamıştır. Tabii olarak gelişme döneminde, kurumun bölgedeki yardımlarının miktarı artmış ve yardımların sektörel dağılımları genişlemiştir. Bu tespitleri somutlaştırmak, detaylandırmak ve temellendirmek için TİKA'nın yıllara göre bölgedeki faaliyetlerinin incelenmesi gerekmektedir.

4.3.1. 1992-2003 Dönemi TİKA'nın Balkanlar'daki Faaliyetleri

1992-2003 döneminde TİKA toplamda dünya genelinde 2506 ülkesel ve bölgesel faaliyet gerçekleştirmiş ve bu yıllar arasında TİKA'nın faaliyet gösterdiği ülkeler dikkate alınarak bir analiz yapıldığında, TİKA projelerinden en çok pay alan ülkeler sıralamasında, %31,3'lük payla Kazakistan'ın birinci, %10,9'luk payla Kırgızistan'ın ikinci, %9,9'la Azerbaycan'ın üçüncü, %8,8'lik payla Türkmenistan'ın dördüncü ülke olduğu göze çarpmaktadır.[261] 1992-2003 yılları arası dönemde, bir Balkan ülkesi olan Arnavutluk sadece %4,3 oranında bir pay almıştır. Bu durum bu yıllar arasında, TİKA'nın daha çok Türk Cumhuriyetlerine yöneldiğini göstermektedir.

Türkiye'nin 1992-1996 yılları arasında yaptığı teknik yardımların miktarı üzerinden bir değerlendirme yapılacak olursa Balkan ülkelerine bu yıllar arasında yapılan yardımlar aşağıdaki tablodaki gibidir;

Tablo 4.3. 1992-1996 Yılları Arasında Balkan Ülkelerine Yapılan Teknik Yardımlar (ABD Doları)[262]

Ülke Adı	1992	1993	1994	1995	1996
Arnavutluk	277.000	354.000	280.000	294.000	369.000
Bosna-Hersek	-	1.141.000	1.146.000	1.134.000	1.374.000
Bulgaristan	53.000	164.000	50.000	52.000	193.000
Makedonya	95,000	43.000	26.000	28.000	96.000

Tablodaki veriler dikkate alınarak bölge ülkelerine yapılan teknik yardımların miktarı ile Türk cumhuriyetleri arasında bir kıyas yapılacak olursa, örneğin 1993 yılında

[261] TİKA, *2004 Faaliyet*…, s. 26.
[262] Nükrettin Parlak, *Orta Asya - Kafkasya*…, ss. 132-133.'deki veriler dikkate alınarak düzenlenmiştir.

Azerbaycan'a yapılan teknik yardım miktarı 2.571.000 ABD Doları, 1994 yılında ise 2.350.000 ABD Doları'dır. Bu durum bize daha önce ifade ettiğimiz gibi bu yıllarda Türk Cumhuriyetlerine daha fazla önem verildiğini gösteren belirleyici diğer bir unsurdur. 1992-2003 yılları arasında Balkan ülkelerine yapılan, teknik yardım, insani yardım, Ekonomik yardım, Kültürel ve Bilimsel İşbirliği ve Bağışları yani dış yardım türlerinin toplamını dikkate alan tablo ise aşağıdaki gibidir;

Tablo 4. 4. 1992-1996 Yılları Arasında Balkan Ülkelerine yapılan Dış Yardımların Toplamı (ABD Doları)[263]

Ülke Adı	1992	1993	1994	1995	1996
Arnavutluk	1.909.000	9.264.000	594.000	1.143.000	404.000
Bosna-Hersek	10.833.000	5.963.000	4.198.000	14.527.000	23.144.000
Bulgaristan	70.000	173.000	50.000	387.000	205.000
Makedonya	120.000	73.000	2.367.000	2.590.000	105.000

TİKA 1992-2002 yılları arasında dünyada toplam 2346 adet faaliyet yürütmüş ve bunların 1160 adeti Avrasya ülkelerinde yapılmıştır.[264] TİKA'nın doğrudan veya dolaylı olarak desteklediği bu proje ve faaliyetler altında başlıca verilen hizmetler şunlardır:

> "Bölge ülkeleri ile telekomünasyon bağlarınının kurulması; Televizyon yayınlarının başlatılması…Eğitim alanında işbirliğinin çeşitlendirilmesi; Ortak Türk yazı dili projesinin, ortak tarihi ve edebiyat ders kitaplarının yazımı projesinin yürürlüğe konması; Yoğun yayın faaliyeti; OECD ile işbirliği halinde yürütülen ekonomik liberalleşme programları; Manas Destanı kutlamaları; Nevruz şenlikleri; Türk Kültür Sergisi Projesi; Moğolistan'daki Türk anıtlarının restorasyonu çalışmaları; Türk Dünyası Üniversite Rektörleri toplantıları; Türkmenistan ve Kırgızistan karayolu master planlarının hazırlanması; Azerbaycan karayolu ve demiryolu sistemlerinin Türkiye ile entegrasyonu

[263] Nükrettin Parlak, *Orta Asya - Kafkasya*…, ss. 171-175.'deki veriler dikkate alınarak düzenlenmiştir.
[264] Tayfun Atmaca, *Teknik Yardım Projelerinin Hazırlanması Uygulanması İzlenmesi ve Değerlendirilmesi*, TİKA Uzmanlık Tezi, Ankara 2004, s. 105.

çalışmaları; Avrasya'da Erozyon ve Çölleşmenin Engellenmesi Sempozyumu; Kentlerde Sürdürülebilir Su Temini ve Yönetimi Toplantısı; Dünya Gıda Zirvesi'ne hazırlık toplantısı…. Bölge ülkeleri diplomatlarına yönelik mesleki eğitim kursları; Bankacılık, vergi, muhasebe, gümrük konularında uzmanların Türkiye'de eğitimi… Kazakistan'da Hoca Ahmet Yesevi Türbesi'nin Onarımı, Ahmet Yesevi Üniversitesi kurulmasına destek olunması; Kırgızistan'da küçük işletmeler sitesi kurulması, karayolları idaresinin yeniden yapılanmasına uzman desteği… Özbekistan'da gümrük, muhasebe, iş geliştirme konularında eğitim programları, tarım pazar araştırması; Türkmenistan'da örnek çiftlik ve tarım araştırma istasyonu, sağlık master planı… Polis, maliye uzmanı eğitimleri için uzman desteği; Moldova'da Gagoğuz Özerk Cumhuriyeti'nde yayınlanan bazı gazetelere teknik yardım, Türk Televizyon yayınlarının izlenebilmesi için TVRO sistemi kurulması… Arnavutluk'ta muhtelif konularda uzman eğitimi, Hisse Senetleri Tescil Merkezi kurulması için teknik yardım; Bosna-Hersek'te gaz faturalama sistemlerinin kurulması, televizyon yayınlarının yaygınlaştırılması; KKTC'de Türk Cumhuriyetlerine iş gezileri…"[265]

TİKA, 1992-2002 yılları arasında dünya genelinde toplam 66 milyon dolar yardım yapmış, bu harcamaların veya yardımların 14 milyon doları, Balkanlar ve Doğu Avrupa ülkelerine yapılırken, 52 milyon doları Kafkaslar ve Orta Asya ülkelerine yapılmıştır.[266] 1992-2002 yılları arasında TİKA yardımlarını bölgede çoğunlukla Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Makedonya ülkelerine yapmıştır.[267]

1992-2003 yılları arasında, TİKA'nın Ocak 1994- Temmuz 2002 tarihleri arasında, Avrasya Dosyası adıyla Onbeşgünlük bülten olarak [268] , toplamda156 sayı olarak yayınladığı dergiden anlaşılacağı üzere kurum daha çok Türk şirketlerinin bölge ülkelerinde yatırımlarını artırmak ve bölgeyle ticari ilişkileri geliştirmek amacıyla yoğun bilgilendirme haberleri yapmıştır. Bunun yanında kurum hedef ülkelerinin tanıtımını sağlamak amacıyla ülke raporları hazırlamıştır. Diğer yandan bu yıllar arasında Balkanlarda idari ve sivil altyapıların geliştirilmesi amacıyla faaliyetler düzenlenmiştir. Bu

[265] Necati Utkan, "Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı…", ss. 946-951.
[266] Ak Parti AR-GEVİZYON, TİKA faaliyetleri ve Resmi Kalkınma Yardımları. <http://www.akparti.org.tr/upload/documents/flipbook-html/sayi7.html> (11.12.2015)
[267] KDK, Geniş Türk Coğrafyası Dosyası. <http://www.kdk.gov.tr/depo/3cGTCSonHali.pdf> (11.12.2015)
[268] Dergi, 125. sayı itibariyle aylık olarak yayınlanmıştır.

bağlamda TİKA'nın zikredilen yıllar arasında Balkan ülkelerine yönelik yaptığı hizmetlerden bahsetmek gerekmektedir.

1992 yılında kurulan kurum, 1995 yılına kadar bölgede PKO'ya sahip olmamasına rağmen 1994 yılı başlangıç tarihi olmak üzere çeşitli konferanslar ve kongreler düzenlenmiş ayrıca uzman desteği sağlanmıştır. Bu çerçevede, 1994 yılında Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle olan tarihi ve kültürel bağlarının pekiştirilmesi amacıyla, Balkan Ülkeleri Fizik Derneklerinin oluşturduğu Balkan Fizik Birliği(BPU) 2. Balkan Fizik Kongresi, İzmir Ege Üniversitesi Atatürk Kültür Merkezi'nde TİKA desteği ile yapılmış, kongreye 500'ü Balkan ülkelerinden 900 bilim adamı katılmıştır.[269] Bu yıl Arnavutluk Telgraf Ajansı'ndan 4 gazetecinin TİKA desteği ile Türkiye'de Anadolu Ajansı tarafından eğitilmesi sağlanmıştır.[270] 1994 yılı Aralık ayında Romanya ve Moldova'da yatırım olanaklarını araştırmak ve bu ülkelerle ticareti geliştirmek amacıyla iş gezisi programı düzenlenmesi kararlaştırılmış fakat kötü hava koşulları nedeniyle gezi 1995 yılı nisan ayına sarkmıştır.[271] 1994 yılında TİKA ve Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı ile işbirliği çerçevesinde Türkiye'de vergi denetimi konusunda birer haftalık süreyle 20 kurs ve iki gün süren 1 panel düzenlenmiş, zikredilen panel ve kurslara Arnavutluk Bulgaristan Romanya Slovenya ve Türkî cumhuriyetlerden toplam 403 üst düzey bürokrat katılmıştır.[272]

1995 yılında BM 4. Dünya Kadın Konferansına, Türkiye ile Avrasya ülkelerinin etkin katılımını sağlamak, gelişmekte olan ülkelerde kadının statüsünü artırmak, kadın konusunda Türkiye'nin bilgi ve deneyimini aktarmak ve hedef ülkelerle işbirliğini artırmak amacıyla "Pekin'e Giderken: Avrasya Ülkeleri Kadınları İşbirliği Kongresi" TİKA katkısıyla Türkiye'de düzenlenmiş ve programa Makedonya, Romanya, Bosna-Hersek ve Türki Cumhuriyetlerden temsilciler katılmıştır.[273] Bu yıl, Romanya, Köstence Ovidıus Üniversitesi'nde eğitim gören 17 öğrenci ve 3 öğretmen'in Türkiye'yi ve Türk kültürünü yakından tanımasını ve Türkçelerini geliştirmesini sağlamak amacıyla, tüm masrafları TİKA tarafından karşılanarak Türkiye'yi ziyaretleri sağlanmıştır.[274]

---

[269] TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:10, TİKA Yayınları, 1994, s. 5.
[270] TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:15, TİKA Yayınları, 1994, s. 8.
[271] TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:22, TİKA Yayınları, 1994, s. 2.
[272] TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:27, TİKA Yayınları, 1995, s. 2.
[273] TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:37, TİKA Yayınları, 1995, s. 7.
[274] TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:39, TİKA Yayınları, 1995, s. 6.

1996 yılında, dönemin TİKA başkanı Büyükelçi Umut Arık başkanlığında bir heyet, 29 Ocak – 1 Şubat tarihleri arasında Arnavutluk'a ziyaret düzenlemiş, Arnavutluk Ekonomik Kalkınma ve Dış Yardım Koordinatörlüğü ile TİKA arasında bir işbirliği protokolü imzalanmasını sağlanmış ayrıca bu protokol çerçevesinde ülkeye çeşitli konularda uzman desteği sağlanmıştır.[275]Bu yıl, Bosna Hersek Press'den altı kişilik TV kanalı yetkilileri ve gazetecilerden oluşan heyetin TİKA desteği ile Türkiye'yi ziyaret etmeleri sağlanmıştır.[276] TİKA bu yıl Bulgaristan'da Türk Tanıtma Haftası düzenlemiş, Bulgaristan Türklerine Türkçe kitap hibesi yapmıştır.[277] Yine bu yıl içerisinde, Bosna-Hersek'te Saraybosna gaz faturalama sisteminin kurulması, televizyon yayınlarının yaygınlaştırılması için teknik yardım sağlanmış, acil ihtiyaçların karşılanması amacıyla doğalgaz sayacı ve ısıtıcı hibe edilmiştir.[278]

1997 yılında, Arnavutluk'tan TİKA desteği ile Türkiye'ye gelen 11 gümrük personeline Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Müsteşarlığı'nda eğitim verilmiştir.[279] Yine bu yıl, Arnavutluk'tan 15 öğrencinin Polis Akademisi'nde Lisans eğitimi görmek üzere Türkiye'ye gelmesi sağlanmıştır. [280] Aynı yıl içerisinde, İstatistik Faaliyetlerinin Güçlendirilmesi Projesi kapsamında, Bosna-Hersek'e danışmanlık hizmeti vermek üzere TİKA tarafından 6 uzman gönderilmiş, Bosna-Hersek Devlet İstatistik Enstitüsü temsilcileri arasında bir toplantı düzenlenmiş, Makedonya'ya aynı proje kapsamında 2 uzman gönderilmiş ve Makedonya İstatistik Ofisi'nden 2 uzman eğitim amacıyla Türkiye'ye davet edilmiştir.[281]Ayrıca 1997 yılı Aralık ayında TİKA tarafından "Türkçe Yayınlar Semineri" isimli bir program düzenlenmiş ve seminere, Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya, Makedonya, Moldova, Gürcistan ve Azerbaycan'dan 24 Basın-Yayın temsilcisi katılmıştır. [282] Bosna-Hersek'te savaş sonucu yıkılan Mostar Köprüsü'nün, TİKA, WB ve OECD desteği ile Türk firması ER-BU İnşaat tarafından yeniden inşası bu yıl kararlaştırılmış ve köprü 2004 yılında tamamlanarak açılışı yapılmıştır.[283]

---

[275] TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:51, TİKA Yayınları, 1996, s. 7.
[276] TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:59, TİKA Yayınları, 1996, s. 7.
[277] TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni) -TİKA Özel Sayısı, TİKA Yayınları, Haziran 1997, s.6.
[278] Ibid. s.7.
[279] TİKA, *1997 Faaliyet*…, s.17.
[280] TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:84, TİKA Yayınları, 1997, s. 7.
[281] Ibid. s.8.
[282] TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:89, TİKA Yayınları, 1997, s. 4.
[283] Bosna-Hersek Mostar Köprüsü.
<http://www.erbuinsaat.com/epd/10/43/Mostar-Koprusu>(20.02.2016)

1998 yılında, Makedonya'da, TİKA ve Makedonya Bilim Bakanlığı katkılarıyla, "Uluslararası Rumeli Türk Kültürü Sempozyumu" düzenlenmiş ve sempozyuma Bulgaristan, Yunanistan(Batı Trakya), Yugoslavya Federasyonu(Kosova), Makedonya, KKTC ve Moldova'dan Bilim adamları ve araştırmacılar katılmıştır.[284] Bu yıl TİKA/OECD Özel Sektörleri Geliştirme faaliyetleri programı çerçevesinde, İstanbul'da "Orta-Asya, Kafkasya ve Balkan Ülkeleri'nde Madencilik Yatırımları ve İş İmkânları" konulu bir sempozyum ve sergi düzenlenmiştir.[285] Sempozyuma bölgeden, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya ülkelerinden Bakanlar ve maden işletmecileri katılmıştır.[286] Bosna-Hersek'te kurulması planlanan Atatürk Kütüphanesi için kitap temin edilmiş ayrıca ülkedeki TİKA Ofisi'nde, TİKA merkez tarafından gönderilen kitaplarla bir kütüphane ve okuma salonu oluşturulmuştur.[287]

1999 yılına gelindiğinde, bizce Türkiye'de yaşanan deprem felaketi ve artan ekonomik çalkantı, dış yardımları etkilemiş özellikle Balkanlar'a hem TİKA hem de diğer kurumlarca yapılan RKY'ı ve bağışlar büyük oranda düşmüştür.[288] Buna rağmen kurum cüzi miktarda teknik yardımlarını sürdürmüştür. 1999 yılında, TİKA ve Dünya Bankası Enstitüsü'nün işbirliği ile düzenlenen kalkınma ekonomisi konusunda, eğitim amaçlı düzenlenen seminer ve konferanslara, Bulgaristan, Makedonya, Romanya, Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Hırvatistan'dan uzmanlar davet edilmiş, İstanbul'da "Ekonomik Reform, Sermaye Piyasaları ve Yolsuzluk" konuları hakkında konferanslar düzenlenmiştir.[289]

2000 yılına gelindiğinde, bölgede bir önceki yıl yaşanan duraklama telafi edilmeye başlamış, TİKA Balkan ülkelerine yönelik proje paketi hazırlanmış bu proje kapsamında özellikle; Arnavutluk'ta, serbest bölgelerin oluşturulması için teknik yardım yapılması; Hayvancılık konusunda eğitim ve danışmanlık hizmeti sağlanması için T.C Tarım ve Köy işleri bakanlığı arasında proje hazırlanması kararı alınmış; Sulama sistemleri hakkında danışmanlı hizmeti verilmesi planlanmış; Bosna-Hersek'te, Gümrük mevzuatı ve uygulamalarına ilişkin teknik yardım programı hazırlanması; TİKA-KOSGEB işbirliği ile eğitim programları hazırlanması; Kültürel İlişkileri geliştirmek amacıyla, Şarkiyat Enstitüsü geliştirme projesi hazırlanması; Fujnica Manastırı'nın restorasyon projesinin

[284] TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:96, TİKA Yayınları, 1998, s. 3.
[285] TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:99, TİKA Yayınları, 1998, s. 4.
[286] TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:101, TİKA Yayınları, 1998, s. 8.
[287] TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:106, TİKA Yayınları, 1998, s.7.
[288] Bkz. Nükrettin Parlak, *Orta Asya - Kafkasya*…, s. 182-184.
[289] TİKA, *1999-2001 Faaliyet*…,s. 28.

hazırlanması; Makedonya için, Doğu Makedonya'daki Türkmen köylerinde, küçük el sanatlarının oluşturulması ve geliştirilmesi için proje hazırlanması, kararlaştırılmıştır.[290] Bu proje paketi çerçevesinde, TİKA başkanı Öner Kabasakal'ın yönetiminde bir heyet, Makedonya'yı ziyaret etmiş ve yapılabilecek teknik yardım faaliyetleri hakkında, ülkedeki bakanlar ile görüşmüştür.[291]Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü ve TİKA arasında 13 Temmuz 2000 tarihinde işbirliği protokolü imzalanmış ve enstitüde bir Türk uzmanın Osmanlıca ders vermesi, enstitü uzmanlarının Türk arşivlerinde araştırma yapmaları için TİKA'nın destek vermesi konusunda anlaşılmıştır.[292] Yine bu yıl, Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Müsteşarlığı ve TİKA işbirliği ile Bosna-Hersek gümrük idaresi uzmanlarına, Ankara'da Türk gümrük mevzuatı uygulamaları konulu bir eğitim ve inceleme programı düzenlenmiş, programa 10 uzman katılmıştır.[293] TİKA ile KOSGEB işbirliğinde 27-30 Kasım 2000 tarihleri arasında İş Kurma Programı başlığı altında bir çalıştay düzenlenmiş, programa Arnavutluk, Romanya, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan ve Makedonya'dan 11 kişi katılmıştır.[294] TİKA ile T.C Merkez Bankası işbirliğiyle, Bankacılık ile ilgili çeşitli konuları içeren bir eğitim programı düzenlenmiş, programa Balkanlı devletlerden, Bosna-Hersek ve Arnavutluk'tan katılım olmuştur.[295]

2001 yılında, çalışmalarına bir önceki yıl başlanan ve Bosna-Hersek'te bulunan, Fojnica Fransisken Manastırı'nın[296] restorasyon çalışması tamamlanmıştır.[297] Benzer şekilde Kosova'nın Prizren şehrinde bulunan Fatih dönemine ait Namazgâh[298] restorasyonu TİKA desteğiyle bu yıl tamamlanmış, esere Fatih Namazgahı adı verilmiş ve açılışı 2002 yılında yapılmıştır.[299] Bu yıl TİKA ve Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği işbirliği ile Selanik'te Mustafa Kemal Atatürk'ü anma töreni düzenlenmiştir.[300] Bu tür tarihi ve kültürel değerlerin yaşatılmasına yönelik faaliyetlerin yanında, Türkoloji projesi kapsamında, Bosna- Hersek'te bulunan, Tuzla Üniversitesi bünyesinde bir

[290] TİKA Avrasya Dosyası, Sayı:133, TİKA Yayınları, 2000, s. 6.
[291] TİKA Avrasya Dosyası, Sayı:130, TİKA Yayınları, 2000, s. 7.
[292] TİKA Avrasya Dosyası, Sayı:132, TİKA Yayınları, 2000, s. 7.
[293] TİKA Avrasya Dosyası, Sayı:134, TİKA Yayınları, 2000, s. 7.
[294] TİKA Avrasya Dosyası, Sayı:136, TİKA Yayınları, 2000, s. 7.
[295] TİKA, *1999-2001 Faaliyet*…,s. 31.
[296] Manastır'da çok sayıda Osmanlıca belge ve kitabın yanı sıra Fatih Sultan Mehmet'in Bosna'da yaşayan Hıristiyanlara tanıdığı haklara ilişkin orijinal Ahidname bulunmaktadır.
[297] TİKA, *1999-2001 Faaliyet*…,s. 81.
[298] 14. Yüzyılda Sırbistan'ın başkenti olan Prizren, 1455-1912 yılları arasında Osmanlı yönetiminde kalmış, 1455 yılında inşa edildiği düşünülen Namazgâh o dönemler, savaş zamanlarında ordu komutanı ve ileri gelenlerin sefere giderken ibadet ettikleri açık hava camileri olarak kullanılmıştır.
[299] TİKA, *1999-2001 Faaliyet*…,.s. 82.
[300] Ibid. s. 85.

Türkoloji bölümü kurulması için protokol imzalanmıştır.[301] Bu yıl, Makedonya'daki Türk köylerine yardım çerçevesinde Selçe adlı bir köyün içme suyu tesisatı yenilenmiş ve açılışı yapılmıştır. [302]

2002 yılında, TİKA'nın katkısıyla, İstanbul Özel Sektörü Geliştirme Merkezi'nde, Bulgaristan Ekonomik Formu tarafından bir seminer düzenlenmiş, çalışmada Bulgaristan'daki yatırım ortamı hakkında Türk yetkililere ve yatırımcılara bilgiler verilmiş, yine bu yıl Arnavutluk Ekonomik İşbirliği ve Ticaret Bakanlığı'ndan üç ve Arnavutluk Ekonomik Kalkınma Ajansı'ndan 4 kişilik bir heyet Türkiye'yi ziyaret ederek TİKA yetkilileri ile görüşmüş ve kurmak istedikleri Yabancı Yatırımlar Ajansı'nın mevzuatı için Türkiye'nin tecrübelerinden faydalanmak istediklerini belirtmişlerdir. [303] TİKA ve Arnavutluk Tarım ve Gıda Bakanlığı arasında imzalanan protokol çerçevesinde, Arnavutluk'ta hayvancılık sektörünün geliştirilmesi amacıyla, "Jersey Cinsi Süt Sığırcılığı Geliştirme Projesi'nin" açılışı yapılmıştır.[304] TİKA ve Rekabet Kurumu Başkanlığı'nın işbirliği ile Türkiye'de Avrasya Ülkeleri Rekabet Hukuku ve Uygulamaları konulu bir toplantı düzenlenmiş ve toplantıya bölgeden, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Makedonya ve Romanya ülkelerinin temsilcileri katılmıştır.[305]

2003 yılında, TİKA desteği ile Bosna-Hersek'te Türk Boşnak Şiir günü adıyla bir program düzenlenmiş[306]aynı ülke'nin Gorazde isimli şehrine bir pazar yeri kurulması için yardım yapılması kararlaştırılmıştır.[307] Bu yıl, 2002 yılı başlangıç olmak üzere Arnavutluk Tiran'da Türkçe kursları düzenlenmiş ve başarılı öğrencilere sertifikalar verilmiştir. [308] Yine bu yıl içerisinde, Bulgaristan'da yayınlanmakta olan Sabah Gazetesi ve Gönül Dergisi'nden gelen 4 kişilik basın mensuplarına, Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü ve Sabah Gazetesi'nde gazetecilik eğitimi verilmiştir. [309] TİKA uzmanları tarafından, Kosova'da bulunan Priştine Üniversitesi'nde açılması planlanan Türkoloji bölümü ve Prizren Edebiyat Fakültesi'nde açılması planlanan Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde yapılacak onarım ile satın alınacak ekipman ve donanımların tespiti ve Türk dilinde yayımlanan dergi ve gazetelerin yöneticileriyle görüşülmesi amacıyla, ülke ziyareti

[301] TİKA Avrasya Dosyası, Sayı:140, TİKA Yayınları, 2001, s. 11.
[302] TİKA Avrasya Dosyası, Sayı:148, TİKA Yayınları, 2001, s. 11.
[303] TİKA Avrasya Dosyası, Sayı:152, TİKA Yayınları, 2002, s. 7.
[304] TİKA Avrasya Dosyası, Sayı:155, TİKA Yayınları, 2002, s. 11.
[305] TİKA Türk Dünyası Bülteni, Sayı:3, TİKA Yayınları, 2002, s. 11.
[306] TİKA Avrasya Bülteni, Sayı:12, TİKA Yayınları, 2003, s. 5.
[307] Ibid. s. 12.
[308] TİKA Avrasya Bülteni, Sayı:13, TİKA Yayınları, 2003, s. 11.
[309] TİKA Avrasya Bülteni, Sayı:14, TİKA Yayınları, 2003, s. 11.

yapılmıştır.[310] Ayrıca bu yıl, UNIDO, Macaristan Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve TİKA işbirliğinde hedef ülkelerin endüstriyel rekabet potansiyelini artırmak ve küresel gelişmelere uyumlarını sağlamak amacıyla "Teknoloji Öngörüsü" başlıklı eğitim semineri gerçekleştirilmiş ve seminere Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya ve Türkî Cumhuriyetlerden toplamda 37 kişi katılmıştır.[311]

4.3.2. 2004-2013 Dönemi TİKA'nın Balkanlardaki Faaliyetleri[312]

2004 yılında TİKA toplam 486 proje ve faaliyet gerçekleştirmiş, bu yıl icra edilen proje ve faaliyetlerde en çok kaynak sağlanan ülkeler sıralamasında; Türkmenistan %15.4 birinci ülke, Kosova daha yeni PKO açılmasına rağmen %13.8 ile ikinci, Makedonya ise %7.3 ile Kırım(Ukrayna), Afganistan ve Moldova'dan sonra 6. ülke olmuştur.[313]TİKA bu yıl, Balkanlar'da öncelikli olarak idari sosyal ve ekonomik alt yapının geliştirilmesi, toplumlararası iletişim ve kültürel işbirliği faaliyetleri, acil insani ve sosyal yardım faaliyetleri düzenlemiştir. 2004 yılı faaliyet raporuna göre, Balkanlarda yapılan önemli çalışmalara bakıldığında, bölge ülkelerinden Arnavutluk, Bosna-Hersek, Makedonya'dan gelen uzmanlara Uluslararası Interpol Eğitim Semineri verilmiş, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde olan bu ülkelerin, istatistik altyapılarının geliştirilmesini sağlamak amacıyla bu ülkelerden gelen uzmanlara eğitimler verilmiştir. Arnavutluk'a dış yatırımların artması ve ülkenin ihracatının geliştirilmesine yardımcı olmak amacıyla, Arnavutluktan gelen personellere konuyla ilgili eğitimler verilmiştir. Öte yandan, Romanya'da din bilgisi dersi veren 24 öğretmenin alanlarında birikimlerini artırmak amacıyla, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde eğitim almaları sağlanmıştır. Kosova'da Türkçe eğitim yapan okullardaki eğitimcilere Pedagojik Formasyon eğitimi verilmiştir. Arnavutlukta hayvancılık, Makedonya'da arıcılığın geliştirilmesi kapsamında Türkiye ile işbirliği yapılmış ve TİKA tarafından bu alanlarda ülkelere teknik destek verilmiştir. Türkoloji Projesi kapsamında, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Kosova ülkelerindeki Üniversitelere öğretim görevlisi desteği ve diğer düzeydeki okulların binalarının yenilenmesi sağlanmıştır. Kosova'nın Prizren şehrinde yayın yapan 'Yeni Dönem Radyosu' isimli

---

[310] TİKA Avrasya Bülteni, Sayı:16, TİKA Yayınları, 2003, s. 12.
[311] Ramazan Erdağ, Türk Dış Politikasında Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı: Kuruluşu, Faaliyetleri ve Kuramsal Çerçevesi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.
[312] Bu yıllar arasındaki faaliyetler, öncelikli olarak TİKA tarafından düzenli bir şekilde yayınlanan "Faaliyet Raporları" ve konuyla ilgili çalışmalar taranarak tespit edilmiştir.
[313] TİKA, *2004 Faaliyet*…, s. 94.

kurumun geliştirilmesi amacıyla malzeme desteği sağlanmıştır. Bu yıl, Kosova, Bosna-Hersek ve Arnavutluk'ta Türk Dili ve Kültür Merkezi kurulmuştur. Kosova'da Osmanlı Mezarlığı'nın bakım ve onarımı, Bulgaristan'da Razgrad Makbul İbrahim Paşa Camii ve Köstendil Fatih Kanunu Camii bakım ve onarımı, Arnavutluk'ta Hasan Rıza Paşa Şehitliği bakım ve onarımı tamamlanmıştır. Bosna-Hersek'te İnsani yardım faaliyetleri kapsamında, yardıma muhtaç çocuklara kışlık bot, kaban ve kırtasiye malzemesi yardımı yapılmıştır.

2005 yılında TİKA, toplam 562 Proje ve Faaliyet gerçekleştirmiş bunların 197'si Balkanlar ve Doğu Avrupa bölgelerinde hayata geçirilmiştir. 39 adet proje Arnavutlukta, 31 adet Bosna-Hersek'te, 21 adet Kosova'da, 11 adet Makedonya, 6 adet Romanya'da, 3'er adet Sırbistan-Karadağ ve Bulgaristan'da, 1 adet ise Hırvatistan'da gerçekleştirilmiştir.[314]TİKA'nın gerçekleştirdiği proje ve faaliyetlerin 106 adedi sosyal alt yapıların geliştirilmesi, 67 adedi kültürel işbirliği ve iletişimin geliştirilmesi, 19 adedi ekonomik alt yapıların iyileştirilmesi, 12 adedi üretim sektörlerinin geliştirilmesi, 1 adedi ise acil ve insani yardım alanındadır. Buna göre, bir önceki yıla kıyasla kurumun proje ve faaliyet sayısının arttığı görülmektedir. 2005 yılı faaliyet raporuna göre, bölgede düzenlenen Proje faaliyetlerin en dikkat çekicileri, Arnavutlukta Qyteti bölgesinde 770 metrelik kanalizasyon sisteminin iyileştirilmesi sağlanmış, ülkede hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla teknik ve malzeme desteği verilmiş, "Makalat"[315] adlı eser ülkede köklü geçmişi olan Bektaşiliğin daha iyi anlaşılması amacıyla Arnavutçaya çevrilmiştir. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin tanıtımını yapan takvim ülkede dağıtılmıştır. Öte yandan, Bosna-Hersek'te Mostar hastanesine sağlık malzemesi desteği yapılmıştır. 2005 yılında, Türk kültürü ve değerlerinin tanıtımı amacıyla ülkenin en büyük kanalı olan Bosna Hersek TV'de, TİKA ve TRT işbirliğiyle,1 yıl süreli 4 belgesel yayınlama hakkı elde edilmiştir. Bu yıl, Sırbistan-Karadağ'a, idari ve sivil yapıların geliştirilmesi amacıyla, 7 adet, Bulgaristan'a ise 14 adet uzman desteği sağlanmıştır.

TİKA 2006 yılında gerçekleştirilen 1452 Proje faaliyetin, 550 adedini Balkanlar ve Doğu Avrupa bölgesinde hayata geçirmiştir.[316] Bir önceki yıla oranla bu yıl, TİKA'nın faaliyet sayısı, yaklaşık 3 kat artmıştır. 2006 yılında, Arnavutlukta 78, Bulgaristan'da 22, Bosna-Hersek'te 57, Hırvatistan'da 11, Kosova'da 66, Makedonya'da 83, Sırbistan-

[314] TİKA, *2005 Faaliyet*…, s. 105.

[315] Makalat, 14. yüzyılda Hacı Bektaş Veli'nin İslam dininin genel hükümlerini Türklerin anlayabileceği bir yorumla işlediği kitabıdır. Alevi-Bektaşi inancındaki dört kapı ve kırk makam Makalat'ın ana konusudur.

[316] Elif Nuroğlu, "TİKA and Its Political and Socio-Economic Role in The Balkans", ,(ed. Muhittin Mulalıc; Hasan Korkut; Elif Nuroğlu), *Turkish – Balkan Relations*, TASAM Publication, Ankara 2013, p. 291.

Karadağ'da 15, Kosova'da 66, Romanya'da 21, Yunanistan'da 3 adet Proje ve Faaliyet düzenlenmiştir.[317] Bu yılın faaliyet raporuna göre, ülkeler bazından yapılan önemli katkılara baktığımızda, Arnavutluk'ta, Vlora Mustafa Kemal Lisesi onarılmış, Tiran'da Türkçe kursu verilen mekân yenilenmiş, ülkedeki 5000 yoksul aileye gıda ve yiyecek desteği verilmiştir. Bu yıl Arnavutluk'ta en çok sosyal alt yapının gelişmesi için harcama yapılmıştır. Bosna Hersek'te, ise 2006'da en çok, sosyal alt yapı ve ekonomik alt yapının geliştirilmesi için harcama yapılmıştır. Bosna'da Drina köprüsü restore edilmiş, Konjic Köprüsü de yeniden yapılmıştır. Bunun yanı sıra, Bosna'nın Zenica kantonunda 700 kişiye Türkçe kursu verilmiştir. Keza, Bosna'ya Türkiye'den heyet gönderilmiş tarım ve hayvancılık konularında incelemeler yapılıp raporlar hazırlanmıştır. Kosova'da ise Mamuşa belediyesine 1 adet ambulans ve diş ünitesi ultrason cihazı temin edilmiştir. Kosova Arşiv Müdürlüğüne Osmanlıca eğitimi için 1 adet devlet arşivlerinden uzman gönderilmiştir. 2006 yılında, Balkan ülkeleri arasında en büyük desteği Makedonya görmüştür. Makedonya'da, Gostivar Mustafa Kemal Atatürk İlkokulu, eğitim ve sosyal altyapıların geliştirilmesi amacıyla, onarılmış, kalorifer sistemi yenilenmiştir. Bunun yanında ülkedeki birçok okula kitap ve ekipman desteği yapılmıştır. Yine bu ülkede, 90 adet lise ve üniversite öğrencisine burs desteği sağlanmıştır. Bunların yanında, Makedonya'da sosyal barışa katkı amacıyla, Hıdırellez Bahar Şenlikleri[318] düzenlenmiş, tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla, 10 köydeki, 50aileye, 20'şer adet arılı kovan dağıtımı yapılmış, yerel yönetimleri güçlendirmek amacıyla, Makedonya'da bulunan ve nüfusu'nun %99 Türk olan Plasnitsa Belediyesi'ne altyapı çalışmaları kapsamında, lokal yolların asfaltlanması desteği verilmiştir.

2007 yılında dünya genelinde yapılan yardım harcamaları dikkate alındığında Afganistan 1. sırayı, Makedonya ise 2. sırayı almıştır.[319] Aynı yıl, Balkanların yeni ülkesi Karadağ'da PKO açılmıştır. 2007 yılı faaliyet raporuna göre, bölge ülkelerine yapılan önemli katkılar arasında, Bölge ülkelerinin çoğunda ve özellikle Karadağ'da eğitim alanında büyük harcamalar yapılmıştır. Çok sayıda anaokulu ve lise onarılmıştır. Sırbistan'da Tutin içme suyu projesi hazırlanmış, bu ülkenin Belgrad şehrinde bulunan Şeyh Mustafa Paşa Türbesi'nin restorasyonuna başlanmış ve 2011 yılında tamamlanmıştır. Bunun yanında, Makedonya'da çok sayıda okul onarılmış ve yenilenmiş, alt yapı

[317] TİKA, *2006 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2007, s. 166.
[318] Hıdırellez köken itibariyle çoğunlukla, İslamiyet öncesi Orta-Asya Türk kültürü ve inançlarına dayandırılmaktadır. Genellikle, Türklerin baharın gelişini kutladığı bayram olarak anılmaktadır.
[319] TİKA, *2007 Faaliyet…*,s. 14.

çalışmalarına destek verilmiş ülkede bulunan 4 köprünün onarımı için anlaşmalar yapılmıştır. 2007 yılında, Bulgaristan'da Kırcaali ve Paşmaklı Türk Halk Oyunları ekiplerine, ekipman desteği sağlanmıştır.

2008 yılında TİKA faaliyetlerini dünya genelinde yaymaya çalışmış 2007 yılında 85 ülkede faaliyet yürüten TİKA, bu yıl 113 ülkede proje ve faaliyet yürütmüştür.[320] 2008 yılı kaynaklarının en çok harcandığı ülkeler sıralamasında Bölge ülkelerinden Kosova, Afganistan, Moldova ve Filistin'den sonra 4. Sırayı almıştır. Makedonya 5. Karadağ ise 6. sırayı almıştır. Balkanlar, TİKA kaynaklarının en çok harcandığı bölgeler sıralamasında, % 24.58'lik oranla, 2. sırayı almıştır. 2008 yılında bölge ülkelerinde yürütülmüş faaliyet örneklerine baktığımızda, Bu yıl Arnavutluk'un önemli ticaret ve kültür merkezlerinden biri olan İşkodra'da bulunan Osmanlı döneminde inşa edilen Parruce Camii restore edilmiştir.[321] Yine bu ülkede, Gjirokastra Hoca Tahsin Lisesi'ne bir bilgisayar laboratuarı kurulmuştur. Bosna-Hersek'te, 2008 yılı içinde toplam 20 aileye seracılık malzemesi ve 30 aileye 5400 meyve fidesi hibe edilmiştir. Makedonya'da, 3 adet ilkokul onarılmış, Kosova'da, Prizren Sinan Paşa Camii Restorasyonu'na bu yıl başlanmış ve 2011 yılında tamamlanmıştır. 2008 yılında, Karadağ Polisi'ne, Türkiye'de, "Sahte Pasaportla Mücadele" konulu eğitim verilmiştir. Yine bu yıl, Sırbistan'ın Novi Pazar şehrindeki, Dositey Obradoviç İlkokulu ve Spor Salonu inşası yapılmıştır.

2009 yılında Bosna Hersek, TİKA kaynaklarının en çok değerlendirildiği ülkeler sıralamasında 2. olmuş, bölgeler arası değerlendirmede, Kafkasya ve Merkez Asya bölgesi %44 lük bir oranla birinci, Balkanlar ise %26.85'lik bir oranla bölgeler arasında ikinci sırayı almıştır. [322] 2009 yılında bölgede sosyal alt yapıların geliştirilmesi alanında harcamalar yoğunlaşmıştır. Bu yılki faaliyet raporuna göre, bölge ülkelerinde göze çarpan çalışmalara bakıldığında, TİKA tarafından Arnavutluk'ta ilk çocuk diyaliz merkezi kurulmuştur. Bosna'da savaş döneminde zarar gören yapıların tamirlerine odaklanılmış, yanan Kula Fazlagica Camii'nin yeniden yapılmıştır. Karadağ'da ise eğitim ve sağlık altyapılarının geliştirilmesine önem verilerek çok sayıda hastane ve okul onarılmış ve malzeme yardımı yapılmıştır. 2009'da TİKA, Kosova'da eğitim alanında faaliyetlere yoğunlaşmıştır. Ülkede Sempozyum ve Seminerler düzenlenmiş ayrıca çok sayıda okul

[320] TİKA, *2008 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2009, s. 110.
[321] Soner Karagül, "Türkiye'nin Balkanlardaki Yumuşak Güç Perspektifi: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Cilt:8, Sayı:1, Çanakkale 2013, s. 94.
[322] TİKA, *2009 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2010, s. 17.

onarılmıştır. Makedonya'da kültürel işbirliğinin artırılmasına ve ülkede su hijyeninin sağlanmasına yönelik faaliyetlere bu yıl daha fazla önem verilmiştir. Ayrıca, Makedonya TİKA'nın sağlamış olduğu destekle ülkenin en gelişmiş arıcılık işletmesine sahip olmuştur. Sırbistan'da ise ülkede istihdam oluşturmak amacıyla, yapılması hedeflenen "Tutin Sanayi ve Ticaret Bölgesi" projesine destek verilmiştir.

2010 yılında TİKA, toplam 1673 adet proje ve faaliyet yürütmüş bunların 488'i Balkanlar bölgesinde hayata geçirilmiştir. Bu yıl TİKA, Balkan ülkelerinden, Sırbistan'da PKO açmış, dünya genelinde kaynakların en çok harcandığı ülkeler sıralamasında bölge ülkelerinden Makedonya ikinci Karadağ ise dördüncü olmuştur.[323]Bu yıl bölge ülkelerinde yürütülmüş olan önemli faaliyet örneklerine baktığımızda, Arnavutluk genelinde Türkçe kursları düzenlenmiş, Tiran Üniversitesi Tıp Fakültesi Bünyesinde Bilimsel Araştırmalar Merkezi Kurulması için destek verilmiştir. Bosna-Hersek'in, Orta Bosna Kantonunda 7 Adet Okul Onarılmıştır. Ayrıca, ülkedeki Osmanlı dönemine ait Banya-Luka Ferhadiye Camiinin yarım kalan Rekonstrüksiyon çalışması TİKA tarafından üstelenilmiştir. [324] Karadağ genelinde Türkçe kursları verilmiş, Tuzi Osmanlı Mezarlığı ve Nizam Camiinin Restorasyonu tamamlanmıştır. Kosova'da Mamuşa İlköğretim Okulu'nun çevre düzenlemesi yapılmış, ülkede 3 adet öğrenci yurdu onarılmıştır. Bunun yanı sıra, yine bu yıl, Priştine Fatih Camii'nin Restorasyonu tamamlanmış ve açılışı yapılmıştır. Makedonya'da Orman yangınlarının önlenmesi amacıyla TİKA tarafından ilgili kurumlara ekipman desteği sağlanmış, Kalkandelen'de Öğrenci yurdu inşa edilmiş ve Yurdun işletme giderleri karşılanmıştır. Sırbistan'da Novi Pazar Devlet Üniversitesi Ek Binasının Onarılmış ve donanım desteği sağlanmıştır.

2011 yılında gelindiğinde TİKA dünya genelinde TİKA kaynaklarının en çok harcandığı ülkeler sıralamasında ilk 5 ülke arasında bir Balkan ülkesi yer almazken, Kosova sekizinci, Makedonya dokuzuncu ve Sırbistan onuncu ülke olmuş Bosna Hersek ise Ukrayna'dan sonra 13. ülke olmuştur.[325] 2011 yılı faaliyet raporuna göre toplam 1473 adet faaliyet yürütülmüş, bunların 425'i Balkanlarda, 202'si ise Ortadoğu ve Afrika bölgelerinde hayata geçirilmiştir. 2011 yılında bölge ülkelerinde yürürlüğe konan önemli faaliyetlere baktığımızda ise, Arnavutluk Bektaşi Merkezi onarılmış yeni bir görünüme kavuşturulmuştur. Arnavutluk Eğitim ve Bilim Bakanlığı toplantı salonu yenilenmiştir.

[323] TİKA, *2010 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2011, s. 8-9.
[324] Caminin açılışı, 2016 yılında yapılmıştır.
[325] TİKA, *2011 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2012, s. 24.

Kosova'nın Prizren şehrinde tarihi Terzi Mehmet Camii onarılmıştır. Makedonya'da çok sayıda ilkokulun tadilatı desteklenmiştir. Sırbistan Novi Pazar'da yıkılan bir ilkokul TİKA tarafından yeniden inşa edilmiştir. Belgrad şehrindeki "Dr. Dragişa Misoviç" Hastanesine çok sayıda Tıbbi cihaz temini sağlanmıştır.

2012 yılında TİKA bütçesinden, dünyada en çok fayda sağlayan ülkeler sıralamasında Balkan ülkelerinden, Bosna Hersek dördüncü, Makedonya altıncı, Sırbistan ise onuncu sırada yer almıştır. Bu yıl yardımların bölgesel dağılımı sıralamasında Afrika birinci sırayı, Orta Asya ikinci, Balkanlar üçüncü, Ortadoğu ise son sırayı almıştır.[326] Bölge ülkelerinde yapılan önemli faaliyetler arasında, Bosna Hersek'te eğitim alanında "Ocak Kreşi" tadilatı yapılmış ve 5 adet okul tamir edilmiş, ülkede bulunan "Cemal Biyediç Üniversitesi" kampüs alanı projesi hayata geçirilmiştir. Bunun yanı sıra, TİKA tarafından,"Bihaç Üniversitesi" Mikrobiyoloji ve Ahşap Ürünleri Analiz Laboratuarı tarafından kurulmuştur. Sırbistan'da ise 2 adet okul inşa edilmiş ve 5 adet okulda tadilat yapılıp malzeme desteği verilmiştir. Pribov Belediyesine tarımı desteklemek amacıyla 7 adet çapa makinesi temin edilmiştir. Makedonya'da da çok sayıda okula ekipman ve teknik destek verilmiştir. Bu yıl, Mustafa Kemal Atatürk'ün dedesi Hacı Ahmet Efendi'nin Kocacık köyündeki evi tespit edilerek, tadilatı yapılmış ve müze haline getirilmiştir.

2013 yılında TİKA tarafından, toplam 1816 proje gerçekleştirilmiştir. Bu projelerin % 33,7'si Afrika'da, 21,8'i Orta Asya'da, %21,7'si Ortadoğu'da, %21,4 ise Balkanlar'da hayata geçirilmiştir.[327] Bu yılın faaliyet raporundan edindiğimiz bilgiye göre, TİKA'dan en büyük desteği Filistin almış, bölge ülkelerinden Bosna Hersek altıncı, Karadağ ise yedinci ülke olmuştur. Bu yılın faaliyet raporuna göre bölge ülkelerinde yapılan önemli faaliyetlere baktığımızda, Arnavutluk'ta, en çok sosyal alt yapılar ve hizmetler desteklenmiş, Arnavutluk yönetimi tarafından talep edilen "Yetim Eğitim Merkezi" kurulmasına destek verilmiş, kurumun tüm malzemeleri TİKA tarafından karşılanmıştır. Bosna Hersek'te, Saraybosna Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinin Konferans salonu yenilenmiş, aynı üniversitede Balkan Araştırmaları Enstitüsü kurulmasına teknik destek verilmiştir. Ayrıca, Karadağ'da 3 adet camii onarılmış[328] ve Karadağ Üniversitesine ekipman desteği sağlanmıştır. Bunun yanı sıra, ülkede bulunan 3 adet bölge hastanesine ekipman desteği verilmiştir. Bunların yanında, Karadağ yönetiminin talebi üzerine, TİKA tarafından, iki

[326] TİKA, *2012 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2013, s. 24.
[327] TİKA, *2013 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2014, s. 24.
[328] Nizam Camii(Podgoritsa Şehri),Gornya Klezna Camisi(Ülgün Şehri),Plav Bogayiç Köy Camisi.

köy için iki adet su deposu inşa edilmiştir. Keza, Karadağ Berane Emniyet Binası'nın tadilatı da tamamlanmıştır. Kosova'da Prizren Üniversitesinin tadilatı yapılmıştır. Ayrıca, daha önce restorasyonu tamamlanan, Priştine Fatih Camisi'nin çevre düzenlemesi yapılmıştır. Makedonya'da 620 adet öğrenciye burs desteği verilmiş, ülkede çok sayıda resmi kurum ve STK' ya teknik ve malzeme desteği verilmiştir. Sırbistan'da bu yıl en çok sağlık alanında proje geliştirilmiş ve yardım yapılmıştır. Belgrad, Varvarin şehirlerinde bulunan hastanelere Tıbbi cihaz ve malzeme desteği verilmiş, Sancak bölgesinde 7 adet hastaneye 7 adet Ambülâns temin edilmiştir.

TİKA'nın 1992-2003 ve 2004-2013 yılları arasındaki faaliyetlerinde harcanan miktarlar üzerinden bir değerlendirme yapılacak olursa, aşağıdaki tablolar ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.5. 1992-2010 Yılları Arasında TİKA'nın Balkan Ülkelerine Yaptığı Yardımların Miktarı (ABD Doları)[329]

YILLAR	ÜLKELER					
	Arnavutluk	**Kosova**	**Bosna**	**Makedonya**	**Karadağ**	**Sırbistan**
1992-2002 Toplam	3.888.613	-	1.576.697	1.205.745	-	-
2003	165.174	262.558	249.523	34.147	-	-
2004	498.011	821.682	644.552	224.405	179.500	-
2005	1.224.558	1.050.673	522.743	294.581	-	-
2006	477.511	724.940	730.189	1.098.675	1.750	-
2007	682.876	2.371.091	2.177.962	3.663.285	821.745	471.842
2008	1.306.659	5.141.194	2.133.269	4.780.628	4.266.604	2.059.836
2009	2.068.217	4.520.985	9.311.315	3.319.212	1.946.593	2.301.668
2010	1.549.646	2.840.551	2.839.586	20.642.870	7.794.139	1.669.750

[329] Bu Tablo daha önce atıfta bulunduğumuz, T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü tarafından hazırlanan Geniş Türk Coğrafyası Dosyası adlı çalışmaya göre hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere TİKA 1992-2002 yılları arasında Balkanlar'da 3 ülkeye dönemin şartları gereği cüzi miktarda yardım yapmış, 2003-2010 yılları arasında bölgede yardım edilen ülke sayısı 7'ye çıkmış, yardım miktarları ise artmıştır.

Tablo 4.6. 2007-2013 Yılları Arasında OECD'ye göre Türkiye'nin Balkan Ülkelerine Yaptığı RKY'nin Miktarı (Milyon ABD Doları)[330]

Ülkeler	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Arnavutluk	4.4	8.6	7.8	3.6	7.9	9.2
Bosna Hersek	15.9	32.8	25.9	17.9	21.3	22.3
Hırvatistan	0.5	0.1	0.4	-	-	-
Makedonya	9.9	6.0	28.3	6.8	12.1	13.2
Kosova	-	20.6	22.1	22.4	20.0	15.3
Karadağ	5.3	2.8	10.1	2.9	2.8	13.3
Sırbistan	31.0	3.3	3.8	3.9	6.0	6.1

Tüm verilerden anlaşılacağı üzere, TİKA'nın 2004-2013 döneminde, Balkanlar'daki faaliyetleri, eğitim, sosyal ve siyasi alt yapı, sağlık, tarım, hayvancılık gibi sektörlere yönelmiştir. Aynı zamanda, tarihi yapıların restorasyonu ve kültürel işbirliği faaliyetleri alanlarına da yoğunlaşılmıştır. Bölge ülkelerine yapılan yardımların miktarları yıllara göre değişiklik göstermekte, fakat Müslüman nüfusun yoğun olduğu, Arnavutluk, Bosna Hersek, Makedonya ve Kosova gibi ülkelere yapılan yardımların diğer ülkelere oranla fazla olduğu göze çarpmaktadır. Son yıllarda ise, Sırbistan ve Karadağ ülkelerine yardımlar yapıldığı ancak Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan ülkelerinin, faaliyet raporlarında büyük oranda adlarının geçmediği anlaşılmaktadır. Bunun sebebi daha önce bahsettiğimiz gibi bu üç ülkenin AB üyesi olmasıdır.

Gelişme dönemi olarak nitelenen 2004-2013 yılları arasında TİKA, hem bölgede PKO sayısını artırmış, hem de Afrika, Ortadoğu bölgelerine yayılmıştır. 1992-2002 yılları arasında 28 ülkede faaliyet yürüten TİKA, 2002-2013 yılları arasında 110 ülkede proje

[330] Bu Tablo OECD Raporlarına göre hazırlanmıştır.

gerçekleştirmiştir.[331] 2002 yılında Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımlarının toplam miktarı 85 milyon ABD doları iken bu rakam 2010 yılında 967 milyon ABD dolarına ulaşmıştır.[332]

[331] Ak Parti AR-GEVİZYON, TİKA faaliyetleri ve Resmi Kalkınma Yardımları. <http://www.akparti.org.tr/upload/documents/flipbook-html/sayi7.html> (20.12.2015)

[332] KDK, Geniş Türk Coğrafyası Dosyası.<http://www.kdk.gov.tr/depo/3cGTCSonHali.pdf> (20.12.2015)

SONUÇ

"Türk Dış Politikasında TİKA Bağlamında Yumuşak Güç Kullanımı ve Balkanlar" başlığını verdiğimiz bu çalışmada, öncelikle gücün yumuşak boyutu teorik olarak inceledik, arkasından Türkiye'nin yumuşak gücünün kaynakları, Türkiye'nin mevcut Balkan politikası ve TİKA'nın Balkan ülkelerindeki faaliyetlerini etraflıca araştırmaya çalıştık. Bu inceleme sonunda elde ettiğimiz bilgilerle aşağıdaki sonuçlara ulaştık.

İçinde bulunduğumuz dönemde, hem uluslararası sistemde hem bireylerin dünya kavrayışlarında hem de küreselleşme sonucunda yaşanan değişim ve dönüşümlerle, uluslararası ilişkiler teorilerinin ve uluslararası aktörlerin, güç kavramı ve terimini algılayış tarzları farklılaşmıştır. Günümüzde Yumuşak güç artık sert güce nazaran daha fazla vurgulanmaya ve değer kazanmaya başlamıştır. Yumuşak güç kavramı ilk olarak Joseph Nye tarafından kullanılmış olsa da gücün bu yönüne vurgu ondan önce yapılmıştır. Joseph Nye tarafından kavramsallaştırılmaya çalışılan, yumuşak güç, genellikle net anlaşılmamış ve teorik olarak da temelleri sağlam atılmamıştır. Nye'ın yumuşak gücün sınırlarını net olarak çiz(e)memiş olması ayrı bir sorun olarak göze çarpmaktadır. Diğer yandan kamu diplomasisi faaliyetleri ile arasındaki fark da tam olarak anlaşılamamaktadır. Bu durum yumuşak gücün her kalıba giren bir görüntüye sahip olması sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca yumuşak güce cazibe merkezli bakışta sınırsız uygulamaların bu kapsamda değerlendirilmesine yol açmakta ve diğer güç türlerinin alanına giren uygulamaların, yumuşak güç çatısı altında değerlendirilmesine neden olmaktadır. Yumuşak gücün sonuçları bakımından da incelenmesinin çok zor olduğu bariz bir şekilde anlaşılmaktadır. Çünkü elde edilen sonuçlar hem uzun vadede ortaya çıkmakta hem de karşı tarafın eylemlerini bu gücün etkisi sonrası değiştirdiğini ispatlamak mümkün görünmemektedir. Kapsamlı bir şekilde yumuşak gücü hesaplama metodunun olmaması da diğer bir sorundur. Üretilen yöntemlerin de hesaplamalarda görecelilik içerdiği anlaşılmakta ayrıca bilimsellikleri de sorgulanmaktadır. Bu sonuçlar ışığında yumuşak gücün problemli bir doğaya sahip olduğu ve konu hakkında tartışmalarının devam edeceği kanaatine varılmıştır.

Çalışmada, Türkiye'nin mevcut yumuşak güç kaynakları, sabit(tarih, coğrafya, kültür) ve potansiyel kaynaklar(iç politika ve değerler, ekonomik kapasite, askeri kapasite, dış politika ve kurumlar) olmak üzere incelenmiştir. Bu kaynakların birbirini etkilediği ve dış politika'nın da bu kaynakların toplamından teşekkül ettiği sonucuna varılmıştır.

Türkiye'nin coğrafyası, iklimi, şehirlerinin köklü geçmişi, dünya mirası listesinde yer alan varlıkları, ülke turizmini olumlu yönde etkilemektedir. Bunun dışında, Türkiye'nin jeopolitik konumu veya coğrafyası, dış politikasının yönünü belirlemekte, enerji kaynaklarına yakınlığı ile dünyanın sorunlu bölgeleriyle olan münasebeti Türkiye'ye çok yönlü bir dış politika izleme imkânı sunarak, sorunlu ülkeler arasında arabuluculuk rolü üstelenmesine de imkân tanımaktadır. Diğer yandan, tarih ve coğrafya ile ilgili olarak, Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu geçmişine sahip olması ve bu imparatorluğun, bazı çevre ülkelerde, sömüren, asimile eden, fetihlerle insanları haraca bağlayan, geri kalmışlığın sebebi olan bir imparatorluk olarak anılmaktadır. Bu nedenle Türkiye potansiyel düşman ve istenmeyen bir hami olarak görülmektedir. Bu durum, Türkiye'nin bu tip ülkelerle iletişimini ve yumuşak güç uygulamalarını kısıtlamaktadır. Geçmişin sunduğu fırsatlar alanında ise, Türkiye'nin çevresinde, Osmanlı İmparatorluğu geçmişinin tamamen zikredilenlerden zıt bir şekilde daha olumlu yorumlandığı ülkelerin ve milletlerin var olması, Türkiye'nin bölgesinde çok yönlü ve aktif bir dış politika izlemesine imkân tanımaktadır. Ülke insanının sıcakkanlılığı, tarihte bir arada yaşamayı göreceli başarılı bir şekilde başarmış olması, Türk kültürünün cazibesini artırdığı düşünülmektedir. Ayrıca Türkiye halkının çoğunluğunun Müslüman oluşu, Müslüman milletlerle olan münasebetlerinde büyük fırsatlar sunmakta, yumuşak güç uygulamalarına da imkân tanımaktadır. Buna ek olarak, Türk dizleri ve TRT'nin 32 farklı dilde yaptığı TV ve radyo yayınları, Türk kültürünün tanıtımına ve ülke turizmine katkı sunmaktadır. Bu bağlamda, bu tür faaliyetler Türkiye'nin yumuşak gücüne kaynak teşkil etmektedir

Türkiye iç politikasında belirli alanlarda olumlu yönde değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Türkiye'nin devam eden AB üyeliği süreci, demokratikleşme yolunda atılım ve açılım yapmasını sağlamıştır. Ülke'nin Müslüman kimliğinin yanında, laik ve demokratik olması çevre ülkelere örnek olarak gösterilmesini sağlamaktadır. Bunlara ek olarak, ülkeye son yıllarda değişim programları ve devlet tarafından sağlanan burslarla gelen yabancı öğrencilerin sayısının arttığı anlaşılmaktadır. Bunun sonucunda Türkiye kültürünü daha fazla tanıtma fırsatı bulmaktadır. Diğer yandan iç politika'da son yıllarda yaşanan siyasi sorunlar, terör olayları ve Freedom House verilerine göre azalan özgürlük oranları Türkiye'nin yumuşak gücünü olumsuz yönde etkilemekte ve güvenliğini sağlayamayan bir ülke algısının yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Son yıllarda Türkiye, geçmişe kıyasla gelişen ekonomisiyle dış yardım yapma imkânını artırmış ve insani yardım alanında 2013 yılında GSMH'ya oranla dünyada en çok yardım yapan ülke konumuna ulaşmıştır.

Yumuşak gücün en çok vücut bulduğu dış politika alanında da Türkiye'nin müspet bir geçmişe ve şimdiye sahip olduğu söylenebilir. Türkiye "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesi ile kurulan bir cumhuriyet olarak, her dönem, dünyada barışsever bir ülke görüntüsüne sahip olmaya çalışmaktadır. Dış politika'nın mevcut durumunun yumuşak güce olan etkisine bakıldığında ise, Türkiye'nin yumuşak güce önem verdiği, yumuşak gücü kullanmak için yeni kurumlar kurduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye, Avrupa ve Asya'dan ziyade, Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar, Orta Asya ve Afrika gibi bölgelere açılarak, yumuşak gücünü bu bölgelere yönelik politikalarında kullanmaya çalışmaktadır. Genellikle, insani yardımlar, kültürel etkileşim faaliyetleri, dini diplomasi, kamu diplomasisi, kriz bölgelerinde arabulucuk faaliyetleri gibi yumuşak güce temas eden uygulamalara yönelmektedir. Kurumlar açısından, TİKA dışında, YTB, KDK, Yunus Emre Enstitüsü, Diyanet İşleri Başkanlığı ve TRT gibi kurumların faaliyetleri, Türkiye'nin yumuşak gücünü beslemektedir. Ayrıca dünya ölçeğinde, mazlum halkların savunuculuğunun yapılması, gelir dağılımı adaletsizliği, paylaşımcılık, meşruiyet gibi normatif değerleri vurgulayan söylemler de, en azından bu sorunlardan muzdarip milletler nezdinde, Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sunmaktadır.

Türkiye ve Balkanlar arasındaki ilişkiyi incelemiş olduğumuz bölümden elde ettiğimiz bilgilere göre, bölge'nin Türkiye ile olan köklü tarihi, kültürel ve coğrafi bağı, bunların yanında, Balkanlar'da yaşayan Müslüman/Türk milletler ve Türkiye'de yaşayan Balkanlı nüfus, Türkiye'nin Balkan politikasını etkilemektedir. Atatürk döneminde Türkiye, pasifist olmayan, çok yönlü ilişkilere önem veren, bölgede barışı ve güvenliği tesis etmeye çalışan, bölgesel oluşumlara destek veren, başarılı bir Balkan politikası ortaya koymuştur. Soğuk Savaş sonrasın da Türkiye, içerde yaşadığı sorunlara rağmen bölgede ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmaya çalışmış ve bölgedeki sorunlara karşı kayıtsız kalmamıştır. Ancak Balkanlarda yaşanan savaşlar ve problemli görüntü, Türkiye'nin bölgesel açılım siyasetinin daha çok Orta Asya ve Kafkaslara yönelmesine neden olmuştur. Türkiye'nin bölgedeki etki alanı Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Makedonya ile sınırlı kalmıştır. Ak Parti döneminde ise Türkiye, bölgesel oluşumlara destek ve katılım açısından Atatürk dönemini, ticari faaliyetlere ve yatırımlara önem verme açısından ise Özallı yılları andıran bir Balkan politikası ortaya koymuştur. Bu dönemde Türkiye, Balkanlarda potansiyel müttefiki olan, Arnavutluk, Kosova, Makedonya ve Bosna Hersek gibi ülkelerle olan ilişkilerini artırmayı başarmıştır. Diğer yandan Sırbistan ve Yunanistan'la Soğuk

Savaş'ın ardından yaşanan kopuk ilişkilerini düzeltmiş, bu ülkelerle ilişkilerini geliştirmeyi başarmıştır. Bölge ülkeleriyle dış ticaret hacmi geçmiş yıllara kıyasla, büyük oranda artmıştır. Türkiye bu dönemde bölgede özellikle yumuşak güç araçları kullanmaya çalışmıştır. Bölge ülkelerinden Türkiye'yi ziyaret eden turistlerin sayısı artmış, bölgede Türk dizileri popüler bir hal almıştır. Diğer yandan özellikle Balkanlar'da Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan, Hırvatistan gibi Müslüman/Türk unsurların azınlık olduğu veya Müslüman/Türk unsurların bulunmadığı ülkelerde, Osmanlı algısının menfi olması ve bölgeye giden siyasetçilerin aşırı romantik geçmiş vurguları, Türkiye'nin aktifleşen dış politikasının yeni-Osmanlıcı olarak isimlendirilmesine neden olmuştur.

Çalışmamızda, TİKA'yı ve Balkanlar'daki faaliyetlerini incelediğimiz bölümden elde ettiğimiz bilgiler ile ulaştığımız sonuçlara göre, TİKA 1992 yılında teknik yardım ve kültürel işbirliği faaliyetleri yürütmek amacıyla kurulmuştur. Ancak TİKA'nın köklerinin 1988 yılında kurulan TİA'ya dayandığı anlaşılmaktadır. İlk dönemki resmi isim kısaltması EKETİB olan kurum genellikle TİKA adıyla anılmış ve 2001 yılında yapılan düzenlemeyle resmi isim kısaltması TİKA olarak kabul edilmiştir. Kuruluş dönemi olarak ifade edilen 1992 ve 2003 yılları arasında daha çok Orta Asya ve Kafkasya bölgelerinde faaliyetlere yönelen kurum, öncelikli olarak Türk dilinin konuşulduğu ülkeler ve komşu coğrafyaları hedef bölge olarak seçmiştir. Balkanlar bölgesinde o dönem yaşanan iç çatışmalar sebebiyle, kurumun teşkilatlanması ve faaliyet yürütmesi zorlaşmış, açılan PKO'lar da istikrarlı olamamıştır. TİKA Balkanlar'da ilk PKO' sunu Bosna-Hersek'te 1995 yılında açmıştır. 2002 Haziran ayına kadar bölgedeki diğer ülkelerde kendine ait bir PKO binası olmasa da Arnavutluk ve Makedonya'ya 1997'de Program Koordinatörleri yollamayı başarmıştır. 1992-2003 yılları arasında Balkanlarda daha çok, hedef ülkelere çeşitli konularda uzman desteği, Türkiye'de çeşitli resmi kurumlarla ortak düzenlenen eğitim amaçlı konferans ve seminerler, Türk iş adamlarının bölgede yatırım yapılabilecek alanları keşfi için iş ve tanıtım gezileri, ülkeler hakkında bilgiler veren raporlar hazırlama, Türkiye'de çıkarılan dergiler aracılığı ile bölgede Türk yatırımlarının artmasını teşvik amaçlı ihale ilanlarının ve yatırım fırsatlarının duyurulması gibi çalışmalar ve faaliyetler yapılmıştır. Diğer yandan 1999 yılında kararlaştırılan ve 2000 yılında yürürlüğe koyulan Türkoloji projesi kapsamında her ne kadar daha çok Orta Asya ve Kafkasya gibi bölgelere daha fazla önem verilmiş olsa da imkanlar çerçevesinde bölgede ilk olarak 2001 yılında Bosna-Hersek, 2002 yılında Kosova olmak üzere iki ülkede birer üniversitede Türkoloji bölümü açılması için anlaşma yapılmıştır. Bu çalışmayla yapılan araştırmada 1992-2003

yılları arasında bölgede yürütülen faaliyetlerle ilgili düzenli raporların olmadığı ve bu döneme ait bilgilerin karanlıkta kaldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, TİKA'nın kuruluş ve yapılandırma dönemi olan 1992-2003 yılları arasında, hem dış yardım kayıtlarının ayrıntılı tutulmamış hem de bu yıllar arasındaki DİE ve DPT kayıtlarının problemli olması, bu konudaki araştırmalar için büyük bir sorun oluşturacaktır. Ancak 2005 yılında yayınlanan bir genelge ile kalkınma yardımları kayıtlarının raporlanması görevinin TİKA'ya verilmesi ile bu sorun çözülmeye başlanmıştır. Genel olarak 1992-2003 yılları arasında Balkanlar'da TİKA, bölgedeki krizler sebebiyle tam olarak teşkilatlanamamış olsa da, 2003 yılı ve sonrası yürütülecek faaliyetlerin temellerini atmıştır. Bu yıllar Balkanların siyasi durumu, Türkiye'nin ekonomik durumu ve yetişmiş uzman sayısının yetersizliği, göz önüne alındığında, TİKA'nın bu dönem Balkanlardaki faaliyetlerinin sınırlı kalması daha net anlaşılmaktadır.

2003 sonrasında TİKA, geçmiş yıllarda elde ettiği tecrübelerle ayrıca Türkiye'de yaşanan ekonomik iyileşmeyle, gelişme yaşamış ve kurum Ortadoğu ve Afrika bölgelerine açılmaya başlamıştır. 2003 sonrasında TİKA'nın yaptığı yardımların miktarı büyük oranda artmıştır. Balkanlarda, 1992-2002 arası 10 yıllık dönemde 2 adet PKO açılmışken, yeni dönemde Kosova, Makedonya, Sırbistan, Karadağ ve Romanya olmak üzere 5 ülkede yeni PKO açılmıştır. TİKA yeni dönemde Balkanlar'a eskisinden çok daha fazla önem vermeye başlamıştır. Bizce bu dönemde Sırbistan gibi Türkiye'ye genellikle şüpheyle yaklaşan bir ülkede, PKO açılması büyük bir başarıdır. TİKA 2004 yılı itibariyle bölge ülkelerinde eğitim, sosyal ve idari alt yapıların gelişimi, su temini, kültürel eserlerin restorasyonu, kültürel işbirliği, sağlık, acil insani yardımlar, bölgede tarım ve hayvancılığın desteklenmesi gibi proje ve faaliyetler yürütmüştür. TİKA'nın dünya genelindeki yardımlarından en çok faydalanan ülkeler sıralamasında bölge ülkeleri genellikle ilk beş ve ilk onda yer almıştır. Bölgede yok olmak üzere olan çok sayıda Osmanlı döneminden kalma camii yenilenmiş, bölgede izleri silinmeye çalışan Osmanlı mirası korunmaya ve ihya edilmeye çalışılmıştır. Bölge ülkelerinde çok sayıda okulun tadilatı yapılmış, yeni okullar açılmış, bölge ülkelerindeki hastanelere malzeme ve cihaz desteği sağlanmış, bölge üniversitelerinde yeni bölümler açılması için destek olunmuştur. Bu dönemde Türkiye, Arnavutluk, Bosna Hersek, Makedonya ve Kosova gibi ülkelere daha fazla destek olmuştur. Diğer yandan 1992-2003 yılları arasında, Bulgaristan ve Romanya'ya yönelik az sayıda da olsa faaliyetler yürütülmüşken, 2003-2013 yılları arasındaki raporlarda bu ülkelerin isimlerinin yok denecek kadar az geçmesi belirtilmesi gereken bir husustur.

Ayrıca nedenlerini tespit etmeye çalışmış olsak da, TİKA bölgedeki, Bulgaristan, Hırvatistan, Yunanistan gibi AB ülkelerinde PKO açamamıştır.

Genel hatlarıyla bir sonuç ortaya koymak gerekirse, Türkiye özellikle 1990 sonrasında dış dünyaya açılmaya başlayarak, çok yönlü bir dış politika izlemeye daha fazla yönelmiştir. 2002 sonrasında ise bu politikayı devam ettirmiş bunun yanında, hem söylem hem de eylem düzeyinde yumuşak güce önem veren bir dış politika anlayışı geliştirmiştir. Türkiye'nin Balkan politikası, kültür, kimlik, söylem ve kurumlara önem veren ve bu araçları dikkate alarak hedef ülke ve bölgeler ile ilişki ağı geliştirmeyi önceleyen son tahlilde yumuşak güce önem veren, inşacı yaklaşıma dayanmaktadır. Anlaşılacağı üzere Türkiye, geçmiş yıllara kıyasla, Balkanlarda etkinliğini TİKA ile artırmaya başlamıştır. Son yıllarda, TİKA'nın Balkan ülkelerine yönelik sürdürdüğü faaliyetler, 1992-2003 yıllarına kıyasla, büyük oranda artmıştır. TİKA'nın bölgede sürdürdüğü yardım çalışmaları, bölge ülkelerinin kalkınmalarına yardımcı olmaktadır. Türkiye'nin TİKA ve diğer kurumlarıyla uyguladığı yumuşak güç politikaları sonrasında, Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ilişkileri geçmiş yıllara kıyasla gelişmiş, bölgeyle olan ticaret hacmi artmış ve ilişkiler ulus-aşırılaşmıştır.

.

KAYNAKÇA

1-)KİTAPLAR

Akçay, Engin. *Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Türk Dış Yardımları*, Turgut Özal Üniversitesi Yayınları, Ankara 2012.

Arendt, Hannah. *İnsanlık Durumu*,(çev. Bahadır Sina Şener), İletişim Yayınları, İstanbul 1994.

Arendt, Hannah. *Şiddet Üzerine,*(çev. Bülent Peker), İletişim Yayınları, İstanbul 1997.

Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 5. Basım, Alfa Yayınları, İstanbul 2004.

Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler Teorileri,* Alfa Yayınları, İstanbul 2004.

Arıboğan, Deniz Ülke. *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007.

Atabay, Mithat. *20'nci Yüzyılda Türkiye ve Balkanlar*, Kriter Yayınevi, İstanbul 2012.

Birtek, Nuri. *Türkiye'nin İkili Dış Yardımları: 1992–1996,* Ankara, DPT Yayınları, 1998.

Bayraklı, Enes. *Turkish Foreign Policy in Transition: The Emergence of Kantian Culture Turkish Foreign Policy (A holistic Constructivist Approach)*, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken 2012.

Boratav, Korkut. *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007*,İmge Kitapevi, İstanbul 2009.

Boratav, Korkut. *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, 4.Basım, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1993.

Brown, L. Carl(ed.). *İmparatorluk Mirası, Balkanlarda ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası,* (çev. Gül Çağalı Güven), İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

Carr, Edward Hallett. *Yirmi Yıl Krizi(1919-1939)*, (çev. Can Cemgil), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.

Çaylak, Adem. Mehmet Dikkaya, Cihat Göktepe, Hüsnü Kapu(ed.), Osmanlı'dan İkibinli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi, Savaş Yayınevi, Ankara 2011.

Çakmak, Haydar. *Uluslararası krizler ve Türk Silahlı Kuvvetleri*, Platin, Ankara 2004.

Çomak, Hasret; Caner Sancaktar(ed.). *Türk Dış Politikasında Yeni Yönelimler*, Beta, İstanbul 2013.

Çomak, Hasret(ed.). *Dünya Jeopolitiğinde Türkiye*, Hiperlink, İstanbul 2011.

Çomak, Hasret(ed.). *21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2010.

Dağ, Ahmet Emin. *Uluslararası İlişkiler Diplomasi Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2004.

Davutoğlu, Ahmet. *Stratejik Derinlik*, 27. Basım, Küre Yayınları, İstanbul 2008.

Davutoğlu, Ahmet. *Küresel Bunalım*, Küre Yayınları, İstanbul 2002.

Demir, Vedat. *Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç,* Beta Yayıncılık, İstanbul 2012.

Duran, Burhanettin; Kemal İnat; Mesut Özcan(ed.). *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, SETA Yayınları, Ankara 2011.

Erhan, Çağrı. *Türk Dış Politikasının Güncel Sorunları*, İmaj Yayınevi, Ankara 2010.

Eralp, Atilla(der.). *Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, 7. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

Evans, Graham; Jeffrey Newntham. *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, (çev. Ahsen Utku), Gökkubbe, İstanbul 2007.

Ekşi, Muharrem. *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2014.

Gözen, Ramazan. *İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türk Dış Politikası*, Palme Yayıncılık, Ankara 2009.

Hale, William. *Türk Dış Politikası 1774-2000*, (çev. Petek Demir),Mozaik Yayıncılık, İstanbul 2003.

Hungtington, Samuel. *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, (çev. Mehmet Turhan, Cem Soydemir) 3.Baskı, Okuyan Us Yayıncılık, İstanbul 2004.

Hobbes, Thomas. *Leviathan*, (Tr.by. Richard. E. Flathman, David Johnston), W.W. Norton Company, New York 1997.

İnalcık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ(1300-1600),* (çev. Ruşen Sezer),Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.

İnalcık, Halil; Erol Manisalı; Orhan Koloğlu(der.)*Balkanlar*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

Jelavich, Barbara. *Balkan Tarihi*, Cilt.1,(çev. İhsan Durdu, Haşim-Gülçin Koç), Küre Yayınları, İstanbul 2006.

Jezernik, Bozidar. *Vahşi Avrupa Batı'da Balkan İmajı*, (çev. Haşim Koç) Küre Yayınları, İstanbul, 2006.

Kalın, İbrahim(ed.). *2000'li Yıllar Türkiye'de Dış Politika*, Meydan Yayıncılık, İstanbul 2011.

Kurtoğlu, Ramazan. *Türkiye Ekonomisi 1838-2010*, Sinemis Yayıncılık, Ankara 2012.

Karatay, Osman; Bilgehan A. Gökdağ(der.). *Balkanlar El Kitabı*, Cilt. 1, 2.Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2013.

Kardaş, Şaban; Ali Balcı(der.). *Uluslararası İlişkilere Giriş*, 1. Basım, Küre Yayınları, İstanbul 2014.

Karpat, Kemal H. *Studies on Turkish Politics and Society: Selected Articles and Essays*, Brill, Boston 2004.

Kışlalı, Ahmet Taner. *Siyaset Bilimi*, İmge Kitapevi, Ankara, 2003.

Kitsikis, Dimitri. *Türk-Yunan İmparatorluğu Arabölge Gerçeği Işığında Osmanlı Tarihine Bakış*,(çev. Volkan Aytar), İletişim Yayınları, İstanbul 1996.

Köchler, Hans(ed.). *Globality versus Democracy? The Changing Nature of International Relations in the Era of Globalization*, International Progress Organization, Vienna, 2000.

Köse, Talha. Ahmet Okumuş, Burhanettin Duran(der.), *Stratejik Zihniyet*, Küre Yayınları, İstanbul, 2014.

Kösebalaban, Hasan. *Türk Dış Politikası*,(çev. Hüsamettin İnanç), Bigbang Yayınları, Ankara 2014.

Kutlu, Sacit. *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007.

Larrabee, F.S.; I.O.Lesser. *Türk Dış Politikası Belirsizlik Döneminde*, (çev. Mustafa Yıldırım) Ötüken Neşriyat, İstanbul 2004.

Maverdi. *Siyaset Sanatı*, (çev. Mustafa Sarıbıyık), ARK Kitapları, İstanbul 2004.

Mardin, Şerif. *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

Mastny, Vojtech; R. Caig Nation(ed.). *Turkey Between East and West*, Westview Press, Colarodo 1996.

Morgenthau, Hans J. "Uluslararası Politika", Cilt.1, (çev. Baskın Oran ve Ünsal Oskay), Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara 1970.

Mulalıc, Muhittin; Hasan Korkut; Elif Nuroğlu(ed.). *Turkish - Balkan Relations*, TASAM Publication, Ankara 2013.

Nye, Joseph. *The Future Of Power*, Public Affairs, New York 2011.

Nye, Joseph. *Dünya Siyasetinde Başarının Yolu Yumuşak Güç*, (çev. Rayhan İnan Aydın), Elips Kitap, Ankara 2005.

Nye, Joseph. *Amerikan Gücünün Paradoksu*, (çev: Gürol Koca), Literatür Yayınları, İstanbul 2003.

Oran, Baskın(ed.). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt. III, 1.Baskı, İletişim, İstanbul 2013.

Oran, Baskın(ed.). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt. II, 5.Baskı, İletişim, İstanbul 2003.

Oran, Baskın(ed.). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt. I, İletişim, İstanbul 2002,

Ortaylı, İlber. *Osmanlı Barışı*, Ufuk Kitap, İstanbul 2004.

Özdal, Habibe. Osman Bahadır Dinçer, Mehmet Yegin(ed.) *Mülakatlarla Türk Dış Politikası*, Cilt.2, USAK Yayınları, Ankara 2010.

Özdal, Habibe. Osman Bahadır Dinçer; Mehmet Yegin(ed.) *Mülakatlarla Türk Dış Politikası*, Cilt.3, USAK Yayınları, Ankara 2010.

Özdoğan, Günay Goksu; Kemali Saybaşılı(ed.). *Balkans A Mırror Of The New International Order*, Eren, İstanbul 1995.

Özey, Ramazan. *Jeopolitik ve Jeostratejik Açıdan Türkiye*, Marifet Yayınları, İstanbul 1998.

Özkan, Abdullah; Tuğçe Ersoy Öztürk(der.). *Kamu Diplomasisi*, Tasam Yayınları, İstanbul 2012.

Parlak, Nükrettin. *Orta Asya- Kafkasya- Balkan Ülkeleriyle İlişkiler ve Türk Dış Yardımları 1992-2003*, TİKA Yayınları, Ankara 2007.

Rubin, Barry; Kemal Kirişçi(ed.). *Turkey in World Politics*, Lynne Rienner, Colorado 2001.

Sönmezoğlu, Faruk. *İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul 2011.

Sönmezoğlu, Faruk. *2.Dünya Savaşından Günümüze Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul 2006.

Stavrianos, Leften S. *The Balkans since 1453*, Rinehart&Company, New York 1958.

Şahin, Mehmet; B.Senem Çevik(ed.). *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2015.

Tılıç, L. Doğan. *Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal Kosova,* Ümit Yayıncılık, Ankara 1999.

Todorova Maria, *Balkanları Tahayyül Etmek*, (çev. Dilek Şendil), İletişim, İstanbul 2013.

Yasushi, Watanabe; David L. McConnel(ed.). *Soft Power Superpowers: Cultural and National Assets of Japan and the United States,*An East Gate Book, New York 2008.

Yerasimos, Stefanos. *Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu,* (çev. Şirin Tekeli), İletişim Yayınları, İstanbul 1994.

Yılmaz, Aytekin. *Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler,* Kadim Yayınları, Ankara 2012.

Weber, Max. *The Theory of Social and Economic Organization*,(Tr.by. A.M. Henderson, Talcott Parsons), The Free Press, New York 1964.

2-) MAKALELER

Altınay, Hakan. "Turkey's Soft Power: An Unpolished Gem or an Elusive Mirage?" *Insight Turkey,*Vol.:10, No:2, 2008, 55-66.

Altunışık, Meliha Benli. "The Possibilities and Limits of Turkey's Soft Power in the Middle East",*Insight Turkey,*Vol.:10, No: 2, 2008, 55-66.

Ataman, Muhittin. "Özalist Dış Politika: Aktif ve Rasyonel Kavrayış", *Bilgi Dergi*, Cilt:5, Sayı:2, 2003, 49-64.

Bachrach, Peter; Morton S. Baratz. "Two Faces of Power", *The American Political Science Review*, Vol.: 56, No: 4, December 1962, 947-952.

Balcı, Ali; Nebi Miş. "Turkey's Role in the Alliance of Civilizations: A New Perspective in Turkish Foreign Policy?", *Turkish Studies,* Vol.: 9, No:3, 2008, 387–406.

Barlas, Dilek."Atatürk Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası Makaleler*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, 275-280.

Bayraktar, Zülfikar. "Balkanlar'da Bir Arada Yaşama Kültürü Bağlamında Kimlik Çatışmasından Kültürel Entegrasyona Türk Dili ve Kültürünün Önemi",*Karadeniz Araştırmaları,* Sayı: 36, Kış 2013, 223-234.

Bayraktar, Zülfikar. "Türkiye'nin Balkanlar'daki Yumuşak Gücü Türk Kültürü", *Karadeniz Araştırmaları,* Sayı: 35, Güz 2012, 181-189.

Boesche, Roger. "Kautilya's Arthasastra on War and Diplomacy in Ancient İndia", *The Journal of Military History*, Vol. 67, No. 1, January 2003, 9-37.

Brljavac, Bedrudin. "Turkey Entering the European Union through the Balkan Doors: In the Style of a Great Power?", *The Turkish Yearbook of International Relations*, Vol.:42, 2011, 61-75.

Davutoğlu Ahmet, "Türk Dış Politikası'nın İlkeleri ve Bölgesel Siyasal Yapılanma",*SAM,* No: 3, Ağustos 2012. 1-12

Davutoğlu, Ahmet. "A Foward Looking Vision for The Balkans",*SAM Vision Papers*, No: 1, October 2011. 1-11.

Davutoğlu, Ahmet. "Turkey's Foreign Policy Vision: An Assesment of 2007", *Insight Turkey,*Vol.:10, No: 2, 2008, 77-96.

Demirtaş, Birgül. "Turkey and the Balkans: Overcoming Prejudices, Building Bridges and Constructing a Common Future", *PERCEPTIONS*, Vol.: XVIII, No: 2. Summer 2013, 163-184.

Derjaj, Adriatik. "Arnavutça Türkçe Dil İlişkileri", Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt: 18, No: 3, 2010, 991-996.

Ekinci, Mehmet Uğur. "Turkey's Zero Problem Era in The Balkans",*SETA ANALYSIS*, No:1, October 2013, 5-36.

Gallorotti, Gulio. "Soft Power: What it is, Why it's Important, and the Conditions for Its Effective Use",*Journal of Political Power*, Vol.: 4, No: 1, 2011, 1-52.

Hungtington, Samuel. "Clash of the civilizations?", *Foreign Affairs*, Vol.: 72, No: 3,1993, 22 -49.

Kalın, İbrahim. "Soft Power and Public Diplomacy in Turkey", *PERCEPTIONS*, Vol. XVIV, No: 3, Autumn 2011, 5-23.

Karagül, Soner. "Türkiye'nin Balkanlardaki Yumuşak Güç Perspektifi: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Cilt:8, Sayı:1, Çanakkale 2013, 79-102.

Kardaş, Tuncay. Ramazan Erdağ, "Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2012, 167-193.

Kirişçi, Kemal. "Turkey's Engagement with Neighborhood: A 'Synthetic' and Multidimensional Look at Turkey's Foreign Policy Transformation", *Turkish Studies*, Vol.: 13, No: 3, September 2012, 319-341

Koyuncu, Aşkın. "Bulgaristan'da Osmanlı Maddi Kültür Mirasının Tasfiyesi (1878-1908)" *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi(OTAM)*, Sayı: 20, Güz, 2006, 197-243.

Kut, Gün. "Türk Dış Politikasında Çok Yönlülüğün Yakın Tarihi: Soğuk Savaş Sonrası Devamlılık ve Değişim", Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu Araştırma Raporu 2, İstanbul 2010.

Mattern, Jannice. "Why Soft Power' Isn't So Soft", *Millennium-Journal of International Studies,*Vol.:33, No:3, 2005, 583-612.

Nye, Joseph. "Public Diplomacy and Soft Power", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol.: 616, March 2008, 94-109.

Ocak, Ahmet Yaşar. "Balkanlarda İslam'ın ve Türk İskânının İlk Temsilcisi Sarı Saltuk", *Yeni Türkiye*, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı: 1, Sayı: 66, Yıl: 21, 2015, 527-534.

Oran, Baskın. "Türk Dış Politikası'nın Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:51, Sayı: 1, Ankara 1996, 353-370.

Öniş, Ziya; Mustafa Kutlay. "Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economy of Turkey in the Age of BRICs", *Third World Quaterly*, Vol.:34, No: 8, 2013, 1409-1426.

Örmeci, Ozan. "Ismail Cem's Foreign Policy(1997-2002)", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 23, Mayıs 2011, 223-245.

Özdemir, Haluk. "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:63, Sayı: 3, 2008, 113-144.

Singer, J. D."The Level of Analysis Problem in International Relations", *World Politics-The International System: Theoretical Essays*, Vol.: 14, No:1, Oct., 1961, 77-92.

Purtaş, Fırat. "Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi", *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt:7, Sayı:13, Kış 2013, 1-14.

Somun, Hajrudin. "Turkish Foreign Policy in the Balkans and Neo-Ottomanism: A Personal Account", *Insight Turkey,* Vol.:13, No:3, 2011, 33-41.

Utkan, Necati. "Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı(TİKA) Hakkında Bir Değerlendirme", *Yeni Türkiye*, Türk Dünyası Özel Sayısı- 1, Sayı: 15, Yıl: 3, 1997, 946-951.

Yapıcı, Utku. "Yumuşak Güç Ölçülebilir mi?", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 47, 2015, 5-25.

3-)TEZLER

Aksel, Hatice Kutlar. Balkan Dillerindeki Türkçe Kültür Kelimeleri, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1995

Atmaca, Tayfun. Teknik Yardım Projelerinin Hazırlanması Uygulanması İzlenmesi ve Değerlendirilmesi, TİKA Uzmanlık Tezi, Ankara 2004.

Çavuş, Tuba. Dış Politikada Yumuşak Güç Kullanımı Türk Dış Politikası, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Davutoğlu, Ahmet. The Impacts Of Alternative Weltanschauungs on Political Theories: A Comparison of Tawhid and Ontological Proximity,(Yayınlanmamış Doktora Tezi) B.A. in Economics & Political Science, Bogazici University, Ankara 1990.

Erdağ, Ramazan. Türk Dış Politikasında Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı:

Kuruluşu, Faaliyetleri ve Kuramsal Çerçevesi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Ergüvan, Esra. The Instruments of Soft Power Within Turkish Foreign Policy in the Post-Cold War Era: Turkish International Cooperation and Development Agency(TIKA) as a Case of Turkey's Soft Power Application, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.

4-) SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ VE ÖZETLERİ

Ortaylı, İlber. "Balkanlar'da Tarihi Miras ve Türkiye'nin İmajı", *Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul 1999.

Yurdusev, A.Nuri. "Osmanlı Mirası ve Türk Dış Politikası Üzerine", *Uluslararası IV. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri* (der. Osman Bahadır Dinçer, Habibe Özdal, Hacali Necefoğlu), Ankara 2010.

Koyuncu, Aşkın."Osmanlı Döneminde Balkanlarda İslamlaşma Olaylarının Genel Özellikleri", *Uluslararası Balkanlar ve İslam Sempozyumu Bildiri Özetleri*, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale 2010.

Koyuncu, Aşkın. "Sofya'da Osmanlı Mimari Mirasının Tasfiyesi (1878-1908)", *XVI. Türk Tarih Kongresi(20-24 Eylül 2010)*, Vol.: 4, No: 1, Ankara 2010.

Şimşir, Bilal. "Balkanlar ve Türkiye", *Balkanlar'daki Türk Kültürü'nün Dünü Bugüne Yarını Uluslararası Sempozyum 26-28 Ekim 2001 Bildiri Kitabı*, Bursa Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa 2002.

5-) KURUMSAL YAYINLAR - RAPORLAR

TİKA, *1997 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 1998.

TİKA, *1999-2001 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2002.

TİKA, *2004 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2005.

TİKA, *2005 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2006.

TİKA, *2006 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2007.

TİKA, *2013 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2014.

TİKA Avrasya Bülteni, Sayı:12, TİKA Yayınları, 2003.

TİKA Avrasya Bülteni, Sayı:13, TİKA Yayınları, 2003.

TİKA Avrasya Bülteni, Sayı:14, TİKA Yayınları, 2003.

TİKA Avrasya Bülteni, Sayı:16, TİKA Yayınları, 2003.

TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:10, TİKA Yayınları, 1994.

TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:15, TİKA Yayınları, 1994.

TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:22, TİKA Yayınları, 1994.

TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:27, TİKA Yayınları, 1995.

TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:37, TİKA Yayınları, 1995.

TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:39, TİKA Yayınları, 1995.

TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:51, TİKA Yayınları, 1996.

TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:59, TİKA Yayınları, 1996.

TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni)-TİKA Özel Sayısı, TİKA Yayınları, Haziran 1997.

TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:84, TİKA Yayınları, 1997.

TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:89, TİKA Yayınları, 1997.

TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:96, TİKA Yayınları, 1998.

TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:99, TİKA Yayınları, 1998.

TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:101, TİKA Yayınları, 1998.

TİKA Avrasya Dosyası(Onbeşgünlük Bülteni), Sayı:106, TİKA Yayınları, 1998.

TİKA Avrasya Dosyası, Sayı:130, TİKA Yayınları, 2000.

TİKA Avrasya Dosyası, Sayı:132, TİKA Yayınları, 2000.

TİKA Avrasya Dosyası, Sayı:133, TİKA Yayınları, 2000.

TİKA Avrasya Dosyası, Sayı:134, TİKA Yayınları, 2000.

TİKA Avrasya Dosyası, Sayı:136, TİKA Yayınları, 2000.

TİKA Avrasya Dosyası, Sayı:140, TİKA Yayınları, 2001.

TİKA Avrasya Dosyası, Sayı:148, TİKA Yayınları, 2001.

TİKA Avrasya Dosyası, Sayı:152, TİKA Yayınları, 2002.

TİKA Avrasya Dosyası, Sayı:155, TİKA Yayınları, 2002.

TİKA, *Kalkınma Yardımları Raporu 2005*, TİKA Yayınları, Ankara, 2006.

TİKA, *Kalkınma Yardımları Raporu 2006*, TİKA Yayınları, Ankara, 2007.

TİKA Türk Dünyası Bülteni, Sayı:3, TİKA Yayınları, 2002.

6-)İNTERNET KAYNAKLARI

Ak Parti AR-GEVİZYON, TİKA faaliyetleri ve Resmi Kalkınma Yardımları. <http://www.akparti.org.tr/upload/documents/flipbook-html/sayi7.html> (11.12.2015)

Alexander L. Vuving, How Soft Power Works. <http://www.apcss.org/Publications/Vuving%20How%20soft%20power%20works%20APSA%202009.pdf> (10.01.2015)

Anadolu Ajansı "BHS" 3 yaşında. <http://aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/anadolu-ajansi-bhs-3-yasinda/67795> (05.12.2015)

Atilla Sandıklı, Yumuşak Güç Savaşları ve Gezi Parkı Olayları. <http://www.bilgesam.org/incele/605/-yumusak-guc-savaslari-ve-gezi-parki-olaylari/#.VTbgi1WsXws> (06.04.2015)

Barış Bekçileri Prizren'de. <http://www.milliyet.com.tr/1999/07/05/dunya/dun00.html> (10.06.2015)

Bosna-Hersek Mostar Köprüsü. <http://www.erbuinsaat.com/epd/10/43/Mostar-Koprusu> (20.02.2016)

Bülent Şener, Dış Politikada Yumuşak Güç Olgusu. <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/politik-sosyal-kulturel-arastirmalar-merkezi/2014/02/10/7423/dis-politikada-yumusak-guc-olgusu> (11.01.2015)

Büyük Restorasyon: Kadim'den Küreselleşmeye Yeni Siyaset Anlayışımız. <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-ahmet-davutoglu_nun-diyarbakir-dicle-universitesinde-verdigi-_buyuk-restorasyon_-kadim_den-kuresellesmeye-yeni.tr.mfa> (06.08.2015)

Contries Ranked by Military Stregth. <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp> (08.05.2015)

Development Initiatives. <http://www.globalhumanitarianassistance.org/wp-content/uploads/2014/09/GHA-Report-2014-interactive.pdf> (20.04.2015)

Elif Nuroğlu, Dizi Turizmi: Orta Doğu Ve Balkanlar'dan Gelen Turistlerin Türkiye'yi Ziyaret Kararında Türk Dizileri Ne Kadar Etkili? <http://www.researchgate.net/publication/261002399_Dizi_Turizmi_Orta_Dou_Ve_Balkanlardan_Gelen_Turistlerin_Trkiyeyi_Ziyaret_Kararnda_Trk_Dizileri_Ne_Kadar_Etkili> (03.04.2015)

Elisheva Sadan, Empowerment and Community Planing. <http://www.mpow.org/elisheva_sadan_empowerment.pdf> (16.11.2014)

Esra Diri, Türkiye-Sırbistan İlişkilerinde Dönüşüm ve Balkanlarda İstikrar. <http://www.bilgesam.org/incele/152/-turkiye-sirbistan-iliskilerinde-donusum-ve-balkanlarda-istikrar/> (05.12.2015)

Etkinlik orduyla değil artık ekonomiyle ölçülüyor. <http://www.hurriyet.com.tr/etkinlik-orduyla-degil-artik-ekonomiyle-olculuyor-17635507> (10.10.2015.)

Evan Potter, Canada and New Public Diplomacy. http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20020700_cli_paper_dip_issue81.pdf (11.01.2015)

Freedom House, Freedom in The World <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/turkey#.VTbuwlWsXws> (06.04.2015)

Geun Lee, A Theory of Soft Power and Korea's Soft Power Strategy. http://wenku.baidu.com/view/5be64263f5335a8102d220cb(10.01.2015)

Gökhan Çetinsaya, Büyüme Kalite Uluslararasılaşma: Türkiye Yükseköğretimi için Bir Yol Haritası. <http://www.yok.gov.tr/documents/10279/2922270/B%C3%BCy%C3%BCme+Kalite+Uluslararas%C4%B1la%C5%9Fma+cetinsaya-19x27-12,5forma.pdf/e5681887-1560-4fc3-9bab-0402e7f3ec2b> (06.04.2015)

İştar Gözaydın, Religion as Soft Power in the International Relations of Turkey. <http://saopaulo2011.ipsa.org/sites/saopaulo2011.ipsa.org/files/papers/paper-1721.pdf> (06.04.2015)

Jonathan McClory, The New Persuaders; A 2011 Global Ranking of Soft Power. <http://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/The%20New%20PersuadersII_0.pdf> (01.04.2015)

KDK, Geniş Türk Coğrafyası Dosyası. <http://www.kdk.gov.tr/depo/3cGTCSonHali.pdf> (11.12.2015)

Meliha Benli Altunışık, Türkiye'nin Ortadoğu'daki Yumuşak Gücü' ve Önündeki Engeller .<http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/21102013104928.pdf> (03.04.2015)

Mustafa Aydın, Turkish Foreign Policy Framework And Analysis. <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2011/12/mustafaaydin.pdf> (02.07.2015)

Mustafa Kutlay, Osman Bahadır Dinçer, Türkiye'nin Ortadoğu'daki ''Bölgesel Güç'' Olma Potansiyeline İlişkin Ampirik bir İnceleme. <http://www.usak.org.tr/dosyalar/rapor/5GMcs3mKfFPCbD08MCXSSs6sfdvvA7.pdf> (03.04.2015)

Robert A. Dahl, The Concept of Power. <http://www.unc.edu/~fbaum/teaching/articles/Dahl_Power_1957.pdf> (16.11.2014)

Sait Yılmaz, Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi. <http://www.beykent.edu.tr/docs/2.doc?phpMyAdmin=26b1ab37aa748d52c4747d623bec741b> (01.04.2015)

Sırbistan'dan Erdoğan'a 'Kosova' tepkisi. <http://www.hurriyet.com.tr/sirbistandan-erdogana-kosova-tepkisi-24977520> (06.12.2015)

T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü. <http://kdk.gov.tr/sayilarla/13-yilda-65-yeni-temsilcilik-turkiyenin-yurtdisindaki-temsilcilik-sayisi-228e-cikti/41> (16.10.2015)

T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı. <http://www.tika.gov.tr/tr/duyuru/turkoloji_projesi_tek_elde_toplaniyor-9343> (28.10.2015)

T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı <http://www.tika.gov.tr/tr/koordinatorlukler> (07.12.2015)

T.C. Dışişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanı Davutoğlu. 2012 tarihin hızlı aktığı bir yıldı. 2013 daha hızlı akacak ve biz daha çok çalışacağız. <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-2012-tarihin-hizli-aktigi-bir-yildi.tr.mfa>(07.10.2015)

T.C. Dışişleri Bakanlığı. <http://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfa> (06.12.2015)

T.C. Ekonomi Bakanlığı. <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/SerbestTic/SerbestTic-YururlukteBulunanSTA?_afrLoop=1200958358955551&_afrWindowMode=0&_afrWindowId=qfeohj05k_640#!%40%40%3F_afrWindowId%3Dqfeohj05k_640%26_afrLoop%3D1200958358955551%26_afrWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dqfeohj05k_694> (22.04.2015)

T.C Hazine Müsteşarlığı. <https://www.hazine.gov.tr/tr-TR/Istatistik-Sunum-Sayfasi?mid=249&cid=26#> (23.04.2015)

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. <http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitlesel-akinlar_409_558_559> (17.10.2015)

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html> (05.12.2015)

The World Factbook 2013-14. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>(25.11.2015.)

Türkiye İstatistik Kurumu. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Gosterge/?locale=tr> (20.04.2015)

World Economic Forum, The Travel & Tourism Competitiveness Report 2015. <http://ep00.epimg.net/descargables/2015/05/06/f2c1e517ce56a6453171d3a9d1b1da05.pdf> (01.02.2016)

World Tourism Organization, UNWTO Tourism Highlights 2014 Edition. <http://mkt.unwto.org/publication/unwto-tourism-highlights-2014-edition> (03.04.2015)

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı(YÖK). <https://istatistik.yok.gov.tr/yuksekogretimIstatistikleri/2015/2015_T21_v2.pdf> (26.10.2015.)